

En beskæftigelsesindsats, der kan gøre en forskel?

Et kvalitativt casestudie af aktivitetsparate unges oplevelse
af beskæftigelsesindsatsen i den
socialøkonomiske virksomhed Grennessminde

Speciale
August 2015

Signe Boye, Studienummer: 20120984

Simone Wittendorff Olsen, Studienummer: 20130907

Kandidatuddannelsen i Socialt Arbejde, Aalborg Universitet København

Vejleder: Sophie Danneris Jensen

Anslag: 239.902

”... jeg hører ikke til her, jeg skal ud på arbejdsmarkedet ...”

”... jeg har også hørt nogle steder der, når man kommer i aktivering, der er nogle, der skal sidde og klippe ledninger ud på ja 25 cm eller så-dan noget, og så bliver det bare smidt i en container. Og så står det bare dér. Det synes jeg, det er forkert. Vi skal jo lave noget, der skal ud og bruges til noget, ikke?”

”Vi er jo handikappede, eller hvad man kan kalde det, så vi skal jo gå hånd i hånd hele vejen stort set”

”... jeg har noget at stå op til om morgenen og ikke bare sidder derhjemme og keder mig. Jeg kan godt lide at komme ud blandt unge og arbejde og have en god dag og have noget at stå op til”

”Om de vil acceptere mig”

(Citater fra interviews med unge borgere på Grennessminde)

En særlig tak skal rettes til Grennessminde i Taastrup for at indvilge i dette specialesamarbejde. Vi er fra start blevet mødt med stor åbenhed, venlighed og interesse fra både personalet og ikke mindst de unges side.
Tak fordi I har muliggjort dette speciale!

Derudover skal rettes en tak til vores familier og kærester for den støtte, hjælp og overbærenhed, som I har udvist gennem det sidste halve år.
Anne-Dorte Spaanhede skal have tak for givtig gennemlæsning og sparring – det har betydet meget for os.
Sidst, men ikke mindst, vil vi rette en stor tak til vores vejleder, Sophie Danneris Jensen, og til hinanden, for at vi turde kaste os ud i dette samarbejde og speciale, som har givet os en masse hver især!

God læselyst!

Signe Boye & Simone Wittendorff Olsen

Aalborg Universitet

København, august 2015

Abstract

This master thesis examines the unemployed, vulnerable, young citizens' own experiences. What they point out as essential strengths and challenges about, how the social enterprise Grennessminde can improve their position and opportunities to bring them closer to get a 'real job' and thereby entering the labour market.

The existing research in this field is limited and there is no focus on the perspective of the citizen, which is considered as an important source to get knowledge of what works in the employment effort, when the political agenda is to encourage vulnerable young citizens to enter the labour market.

The thesis is based on philosophical hermeneutic scientific theoretical approach with a single-case study as research design. For the collection of the empirical data, we have chosen a qualitative methodology, where we combine the participant-observation method with the interview method. The study consists of participant-observation from three different places at Grennessminde and from seventeen semi-structured interviews with the young citizens from Grennessminde.

The theoretical framework for the analysis consists of Axel Honneth's Theory of Recognition and Erving Goffman's Interactional theory. We have decided to use an abductive research process so our empirical patterns thereby can be analytical generalized. The validity presupposes that the chosen theoretical concepts from Honneth and Goffman will be challenged, interpreted and reconsidered in relation to the empirical patterns in our research.

The main findings from our research show Grennessminde, as a social enterprise, can be an alternative form of inclusion for vulnerable, young citizens in the labour market. Grennessminde, as an organization, is well suited to integrate vulnerable, young people closer to the labour market. From the young citizens' perspective, our research shows this is done by: the experience of carrying out relevant tasks, the interaction with the other young people within the group, the learning process and the development of own resources.

An essential element of the effort at Grennessminde is that most of the informers see Grennessminde as their occupation. Other findings show that the vulnerable, young feel included and accepted for whom they are, which is essential for Grennessminde as social enterprise.

In conclusion, our thesis shows that the main force within the social enterprise Grennessminde is that vulnerable, young peoples' position as employment can be improved and their life quality enhanced. This means Grennessminde, as a social enterprise, gives vulnerable people, with a poor working capacity sufficiency to enter the education system or the labour market.

On the other hand, our research shows that there are challenges connected with the effort in the social enterprise Grennessminde. Here it is essential for the organization to find a balance between the social work and the understanding of business at ordinary market terms. At the same time it is a central strength that Grennessminde as social enterprise can combine these aspects to provide a meaningful effort for the vulnerable, young citizens.

In summary; to ensure the employment effort for vulnerable, young people is successful, it is important that the social enterprise Grennessminde does not become a pretext, but is seen as a stepping stone for the vulnerable, young people to enter the labour market.

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	1
2. Problemfelt	5
Udviklingen mod ”flere i uddannelse og job”	5
Målgruppen - de aktivitetsparate unge	7
Indsatser rettet mod aktivitetsparate unge	9
<i>Inddragelsen af anden aktør med fokus på socialøkonomiske virksomheder</i>	<i>11</i>
<i>Grennessminde som case og aktør i beskæftigelsesindsatsen</i>	<i>13</i>
Specialets problemformulering	14
3. Videnskabsteoretisk afsæt	15
Den filosofiske hermeneutik	15
<i>Vores rolle som forskere</i>	<i>15</i>
<i>Den hermeneutiske cirkel som redskab til at nå frem til nye forståelser</i>	<i>16</i>
Fordomme og forforståelser i specialet	18
4. Casestudiet som forskningsdesign	21
Valg af casedesign	23
<i>Udvælgelsen af den specifikke case</i>	<i>24</i>
5. Metodiske refleksioner	25
Dataindsamling	26
<i>Adgangen til Grennessminde som forskningsfelt</i>	<i>27</i>
<i>Udvælgelsen af informanter</i>	<i>28</i>
Deltagende observation	28

<i>Feltnotater</i>	30
Forskningsinterviews	31
<i>Vores tilgang som forskere til forskningsinterviewene.....</i>	31
<i>Interviews med nuværende og tidligere elever på Grennessminde</i>	32
<i>Opbygning af interviewguides</i>	34
<i>Refleksioner på baggrund af interviewene</i>	36
6. Analysestrategi.....	37
Bearbejdning af datamaterialet	37
Udgangspunkt for den analytiske ramme.....	38
<i>Kort præsentation af teori og relevante begreber.....</i>	39
7. Analyse.....	42
Analysedel 1: Borgernes oplevelse af forløbet på Grennessminde.....	42
Oplevelsen og forventningerne til Grennessminde.....	42
<i>Borgernes forventninger til Grennessminde.....</i>	44
Borgernes oplevelse af hverdagen på Grennessminde	45
<i>Værkstedsledernes varetagelse af elevernes forskellige behov og niveauer</i>	47
Medinddragelse i eget forløb.....	49
Grennessminde og det socialøkonomiske aspekt.....	52
<i>Udfordringer ved det socialøkonomiske og udfoldelsen af et mere rummeligt arbejdsmarked.....</i>	55
Afrunding	57
Analysedel 2: Borgernes oplevelse af udbyttet af forløbet på Grennessminde.....	58
Udviklingen af færdigheder på Grennessminde	58
<i>Praksislæring gennem værkstederne.....</i>	58

<i>Social læring og samarbejdet mellem de unge</i>	60
<i>Personlig udvikling og anerkendelse</i>	61
Faglig udfordring eller ej?	63
Betydningen af relationerne i hverdagen	66
<i>Relationerne og det sociale fællesskab mellem de unge</i>	69
Afrunding	71
 Analysedel 3: Arbejdets betydning og vejen mod den politiske beskæftigelsesmålsætning	73
Borgerne som medarbejdere	73
På vej mod arbejdsmarkedet - ønsker og drømme versus realiteter	78
<i>Betydningen af at få et arbejde eller komme i uddannelse</i>	78
<i>Praktik som mulig vej til arbejdsmarkedet</i>	80
<i>Stræben efter normalitet</i>	82
<i>Et forsøg på at blive en del af den "virkelige verden"</i>	84
Afrunding	85
 8. Metodiske efterrefleksioner	87
 9. Konklusion	91
 10. Nye perspektiver og det, der ikke blev fortalt	94
 11. Litteraturliste	96
 12. Bilagsoversigt	104

1. Indledning

Følgende speciale tager afsæt i den overordnede kontekst omkring beskæftigelsesindsatserne rettet mod aktivitetsparate ledige borgere under 30 år, som ud over ledighed har andre komplekse sociale problemer. Specialet er et kvalitativt single-casestudie, der tager udgangspunkt i den socialøkonomiske virksomhed Grennessminde i Taastrup (herefter forkortet GM), hvor fokus rettes mod borgernes perspektiv. Formålet med specialet er hermed at tilvejebringe en undersøgelse af, hvordan et udsnit af borgerne oplever at være i forløb på GM som socialøkonomisk virksomhed (herefter forkortet SØV), og herunder hvilke udfordringer og styrker, som relaterer sig til denne beskæftigelsesindsats.

Feltet omkring beskæftigelsesindsatsen i Danmark udgør en kompleks størrelse, som gennem de seneste årtier har været omdiskuteret fra politisk hold. At få flere i beskæftigelse er således et omdrejningspunkt, som afspejler sig i samfundsdebatten og i forskning på området. I forhold til forskningen omkring beskæftigelsesindsatserne tegner sig et billede af, at mange af undersøgelseerne retter fokus mod, hvilke virkninger og effekter, der er af indsatserne, og om de arbejdsløse dermed bliver selvforsørgende (jf. eks. Jensen & Andersen 2012; Bredgaard m.fl. 2011b). Virkningen af indsatserne har dog vist sig at være beskeden (Murakami 2012:299; Jensen & Andersen 2012).

For at åbne op for diskussionen af virkning og effekt samt bidrage med nye perspektiver udarbejdede Leena Eskelinen & Søren Peter Olesen (2010) en rapport, som sætter fokus på *Beskæftigelsesindsatsen og dens virkninger set fra kontanthjælpsmodtagernes perspektiv*. I denne argumenteres for, at kontanthjælpsmodtagernes perspektiv er negligeret i forskningen, men at disse aktører besidder en særlig viden om beskæftigelsesindsatserne og disses udformninger og virkninger i praksis. På trods af, at der er teoretisk belæg for, at denne viden kan være af essentiel betydning i vurderingen af resultaterne på bl.a. beskæftigelsesområdet, er den empiriske forskning på feltet dog forholdsvis begrænset (Eskelinen & Olesen 2010:7-8).

I vores litteratursøgning har vi afgrænset os til den danske forskning på området, da det danske velfærdssamfund og hertil konteksten omkring beskæftigelsesindsatserne er forholdsvis unik. Således tager følgende speciale udgangspunkt i den danske beskæftigelseskontekst og herunder den specifikke case.

På baggrund af vores søgning har vi fundet, at ovenstående betragtning fra Eskelinen & Olesen (2010) fortsat gør sig gældende, da vi ikke har kunnet finde mange undersøgelser med fokus på netop borgernes perspektiv. I specialet er vi således inspireret af denne pointe og problematik, som understreges i det følgende:

"De konkrete omstændigheder udgør de felter, de forbindelseslinjer og de aktører, der gør det muligt, at indsatser kan blive til noget overhovedet, og at de eventuelt kan tilpasses individuelle behov. Derfor er viden om, hvordan indsatserne bliver til gennem aktørernes fortolkninger, oversættelser og handlinger i konkrete situationer ikke en fejlkilde, men helt central viden for forståelsen af, hvordan indsatserne får tilsigtede virkninger." (Eskelinen & Olesen 2010:10).

Et fokus på borgernes, i form af de unge på GM, oplevelser og fortællinger omkring indsatsen på GM finder vi på baggrund heraf essentielt. Dette for at vi gennem belysningen af specialets problemstilling kan tilvejebringe ny viden og forståelser omkring, hvordan beskæftigelsesindsatsen udfoldes og virker i praksis set ud fra borgernes perspektiv. Dette med fokus på en SØV som ny aktør i det sociale arbejde.

I forhold til beskæftigelsesområdet er der med kontanthjælpsreformen, der trådte i kraft primo 2014, blevet rettet fokus mod de unge ledige under 30 år. Denne gruppe af unge kontanthjælpsmodtagere udgjorde 56.727 borgere, marts 2015 (Danmarks Statistik 2015a). Det er fra politisk hold blevet fremhævet som en stor udfordring, da kontanthjælpen ikke må blive et livsvilkår. Med afsæt i opretholdelsen af velfærdsstaten er der hermed fokus på, at så mange unge som muligt skal tage en uddannelse, så de kan bidrage på arbejdsmarkedet (Katznelson m.fl. 2015:13). På baggrund af kontanthjælpsreformen skal unge ledige mødes med forventninger og krav om, at uddannelse og arbejde er målet og dermed vejen frem (BM 2013a). Derudover inddeles kontanthjælpsmodtagere efter et nyt visitationssystem, hvor de unge kan være enten *jobparate*, *uddannelsesparate* eller *aktivitetsparate* (BM 2013a,b). I følgende speciale fokuserer vi på gruppen af aktivitetsparate unge, som har særlige komplekse problemstillinger og dermed befinder sig længst væk fra uddannelse eller job. Denne gruppe udgjorde 30.879 borgere, marts 2015 (Danmarks Statistik 2015b). I indsatserne rettet mod disse unge er fokus bl.a. på, at der skal være en koordinerende sagsbehandler, indsatsen skal være individuelt tilrettelagt og uddannelsesrettet, og der skal være tæt og hyppig opfølgning på den unge (BM 2013a:5; BM 2013b).

På trods af den massive satsning med disse indsatser spås chancerne i en netop udkommet rapport, *Hvem er de unge på kanten af det danske samfund?* (Katznelson m.fl. 2015) for, at denne gruppe af de mest socialt udsatte unge får bidt sig fast, tvivlsomme. Rapporten peger på, at der med bl.a. kontanthjælpsreformen og de øgede krav samt den voksende konkurrence i både uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet vil ske en yderligere marginalisering af gruppen af udsatte unge, som ikke passer ind i de gængse rammer (2015:9,14).

Rapporten (Katznelson m.fl. 2015) tager udgangspunkt i de unges eget perspektiv, hvorved en målgruppe som sjældent kommer til orde, kommer i fokus. I den forbindelse underbygges vores pointe med specialet, som ovenfor omtalt, da det med rapporten netop fremhæves, at der mangler viden på området med fokus på de unges eget perspektiv. Der er tale om en gruppe af borgere med sammensatte problemer, hvormed der er behov for et mere tværgående sigte. Der skal åbnes op for at forstå problemstillingerne, som de udspiller sig i det levede liv, og hvad de unge selv oplever, der kan gøre en positiv forskel for dem i forhold til indsatserne (2015:15).

I forhold til, hvordan de unge skal hjælpes, peges på, at der er store institutionelle barrierer forbundet med, hvordan man faktisk kan nå disse unge på en måde, hvorpå de selv i praksis oplever at blive hjulpet videre (Katznelson m.fl. 2015:15; Rådet for socialt udsatte 2015:50). På trods af udfordringerne, som disse udsatte unge står overfor, understreges dog både i rapporten (Katznelson m.fl. 2015) og årsrapporten fra Rådet for socialt udsatte (2015), at de unge drømmer om og ønsker at orientere sig mod ordinær uddannelse og/eller arbejde. Dét kan kontanthjælpsreformen siges at underbygge med målet om, at alle unge skal have de bedste muligheder for at få en stabil tilknytning til arbejdsmarkedet, som typisk vil gå gennem uddannelse. Dertil skal de særligt udsatte have ekstra støtte i form af bl.a. retten til en mentor (BM 2013a). Ifølge Katznelson m.fl. (2015) og Rådet for socialt udsatte (2015) må der dog tænkes i alternative veje og uddannelsesperspektiver, hvis gruppen af udsatte unge skal have en reel chance for at finde fodfæste på arbejdsmarkedet og i samfundet. I den forbindelse peger Rådet for socialt udsatte (2015) bl.a. på, at der må åbnes mere op for fremkomsten af SØV'er, hvis ambitionerne og behovet for et mere rummeligt arbejdsmarked skal realiseres i praksis (2015:9). Netop potentialerne ved SØV'erne som ny og anden aktør i beskæftigelsesindsatsen og det sociale arbejde vil vi derfor også fokusere nærmere på med dette speciales problemstilling.

På baggrund af ovenstående skitsering finder vi det relevant og interessant at tage udgangspunkt i denne problematik omhandlende et udsnit af de udsatte unge, som kan siges at stå på kanten af det danske samfund, og som der er stort fokus på fra politisk hold. Ud fra forskning på området viser det sig dertil relevant at tage udgangspunkt i de unges perspektiv, da netop de socialt udsatte ledige, som er omdrejningspunkt for beskæftigelsesindsatserne, ikke bliver hørt i tilstrækkelig grad. Dette til trods for, at de kan ligge inde med den viden og indsigt, som skal til for at kunne forme en mere virkningsfuld indsats i praksis. Med dette afsæt tager vi derfor udgangspunkt i et casestudie af SØV'en GM, hvor fokus rettes mod de unges oplevelser af denne beskæftigelsesindsats.

2. Problemfelt

Med udgangspunkt i ovenstående skitsering vil vi i det følgende indramme konteksten for specialet. Der vil ikke være tale om fuldstændige beskrivelser, da dette ikke synes muligt at indfange inden for de givne rammer. Vi har udvalgt den forskning og de perspektiver, som vi finder relevante i belysningen af specialets problemstilling. Dermed indkredser vi os til et fokus på den danske kontekst omkring beskæftigelsesindsatserne. Først vil de overordnede og centrale udviklingstræk på det beskæftigelsespolitiske område i Danmark blive skitseret, hvilket udgør konteksten på strukturniveau for specialet. Dernæst snævres ind og fokuseres på den konkrete målgruppe for specialet i form af aktivitetsparate unge ledige. Dette vil lede videre hen i et fokus på indsatsen for de unge med afsæt i anden aktør og derunder SØV'er, og hertil gives en præsentation af GM som case. På den baggrund ledes hen mod specialets problemformulering.

Udviklingen mod ”flere i uddannelse og job”

Den beskæftigelsespolitiske udvikling i Danmark står som centralt fundament for forståelsen af dette speciales problemstilling og dens relevans. Udviklingen af det danske velfærdssamfund har hertil gennem de seneste årtier haft stor betydning for det bagvedliggende rationale for de nuværende beskæftigelsesindsatser. Derfor skitseres de overordnede udviklingstræk og omstruktureringsprocesser, som har præget velfærdssamfundet og beskæftigelsesindsatserne, hvor der fokuseres på udviklingen fra 1980'erne og frem mod i dag.

Beskæftigelses- og arbejdsmarkedsområdet har i de seneste årtier gennemgået store ændringer. I forhold til de unge ledige blev der sat ind fra 1980'erne, hvor man grundet flaskehalsproblemerne på arbejdsmarkedet gjorde arbejdsmarkedspolitikken mere offensiv. Den socialdemokratiske politiker Svend Auken igangsatte et amtsligt forsøg med ”Ungdomsgarantien”. Hensigten med forsøget var, at alle unge under 25 år skulle tilbydes uddannelse eller beskæftigelse efter relativt kort tid som ledig. Dette for at sikre balance mellem arbejdsstyrkens kvalifikationer og arbejdsmarkedets behov, og derved kom der øget fokus på uddannelsesindsatsen (Torfing 2004:31). Således voksede fokuset på udviklingen af de svagest uddannedes kvalifikationer, og i 1989 blev ”Ungdomspakken” indført, hvormed der kom mere fokus på pligtelementet i aktiveringsindsatsen (Bredgaard m.fl. 2011a:15-16).

Ved indgangen til 1990'erne fortsatte ledigheden dog med at stige, og en diskussion omkring strukturproblemer vandt indpas. I den forbindelse opstod en bevægelse fra den såkaldte passive til aktive arbejdsmarkedspolitik, hvormed "ret og pligt" princippet vandt indpas, og der blev lagt en aktiv linje i aktiveringsindsatsen. Ud fra denne tilgang betragtes ledighed som værende strukturelt betinget, hvilket forstås som et resultat af bl.a. manglende incitamenter, kvalifikationer og mobilitet hos de ledige selv. Selvom det fremhæves af Bredgaard m.fl. (2011a:17), at den aktive arbejdsmarkedspolitik er omdiskuteret, så faldt ledigheden dog markant fra 1995 til 2002 (2011a:15-17,22).

Med VK-regeringens indtræden i 2001 kom der nye arbejdsmarkedsreformer til, og der peges i den forbindelse på en drejning med en glidende overgang fra *welfare* til *workfare* (Torfing 2004; Bredgaard m.fl. 2011a; Baadsgaard m.fl. 2012:6; Goli 2012:86-88). Forskellen på de to perspektiver er, at det essentielle i *workfare*-perspektivet er, at der er fokus på den ledige borgers "ret og pligt" til at være medansvarlig og dermed være aktiv medborger i indsatsen om integrationen på arbejdsmarkedet. Hermed peges på en ændring i opfattelsen af ledighed som problem og synet på ledige. Det kan siges at stå i kontrast til *welfare*-perspektivet, som er rettighedsbaseret med fokus på sikringen af et vist levestandard hos befolkningen gennem forholdsvis generøse sociale forsørgelsesydelse (Caswell m.fl. 2010:386; Torfing 2004:25-27; Goli 2012:86).

Med denne drejning skete markante ændringer, da aktiveringen af kontanthjælpsmodtagerne blev flyttet fra Socialministeriet til det nyoprettede Beskæftigelsesministerium, hvormed der peges på et skifte fra arbejdsmarkedspolitik og socialpolitik til beskæftigelsespolitik. Hermed fokuseres på udbudssiden, dvs. de ledige, med beskæftigelse som pejlemærke og dermed som både mål og middel i alle indsatser (Baadsgaard m.fl. 2012:1; Bredgaard m.fl. 2011a:17,75). Dette jobperspektiv har vist sig med reformer som "*Flere i arbejde*" fra 2002 og principper som "*det skal kunne betale sig at arbejde*", hvilket ifølge flere forskere har vist sig som omdrejningspunkter i beskæftigelsesindsatserne (Baadsgaard m.fl. 2012; Bredgaard m.fl. 2011a). Udgangspunktet med *work-first* perspektivet er ifølge Baadsgaard m.fl. (2012), at borgernes sociale problemer ud over ledigheden kun bliver relevante og kommer til sin 'ret' i en jobsammenhæng. Dette stiller de sig kritiske over for med ændringen i optikken af socialt arbejde. Sagsbehandlingen af de svageste grupper er her gået fra at være helhedsorienteret mod den enkelte til i stedet at tage udgangspunkt i det jobmotiverende og kontrollerende med henblik på at få den enkelte borger i varig beskæftigelse (2012:6-8).

De seneste år har velfærdsamfundet gennemgået store forandringer med bl.a. indførelsen af kontanthjælpsreformen, som har særlig betydning for de ledige borgere under 30 år. Reformen kan hertil ses som et udtryk for en politisk interesse i at øge fokusset på den helhedsorienterede indsats. Således forsøgte den tidligere SR-regering bl.a. at sikre, at man med reformen af kontanthjælpssystemet ikke skærer alle borgerene over én kam, men i stedet møder den enkelte borger ud fra en helhedsorienteret tilgang (BM 2013a:1).

Målgruppen - de aktivitetsparate unge

Med specialets afsæt i den specifikke målgruppe, der udgøres af et udsnit af de aktivitetsparate unge under 30 år, finder vi det nedenfor relevant at give et overordnet overblik over, hvad det er for en gruppe set ud fra den eksisterende forskning på området.

Gruppen af aktivitetsparate udsatte unge lader sig ikke så nemt rubricere og har mange forskellige kategoriseringer hæftet på sig, men det kan synes vigtigt at få en forståelse for de unge samt, hvad det er for problemstillinger og barrierer, som de ofte kæmper med. Overordnet betegnes de af flere forskere som værende unge, der ikke har fået en uddannelse og som ud over ledighed også kæmper med andre udfordringer som eksempelvis psykiske og sociale problemer, hjemløshed og misbrug. Deres kontakt til offentlige hjælpesystemer har derfor ofte en lang historie, og mødet med 'systemet' opleves ofte som negativt. Flere af de unge beskrives som 'foranstaltningstrætte', hvorfor kontakten til det offentlige kan være præget af ustabilitet (Katznelson m.fl. 2015; Jensen & Andersen 2012; Rådet for socialt udsatte 2015; New Insight 2013).

På baggrund af beskæftigelsesministeriets øgede fokus på at nedbringe antallet af unge på offentlig forsørgelse har Marselisborg Praksisvidencenter (2011a,b) rettet fokus mod, hvordan man kan identificere og fokusere på netop de udsatte unge, som har mest behov for støtte til at blive selvforsørgende. I den forbindelse identificeres og beskrives ni grupper af ledige unge under 30 år, som er fremtrædende i de gennemgåede publikationer. Herunder peges bl.a. på gruppen af socialt udsatte unge, der betegnes som *unge med svage sociale kompetencer* samt *unge med adfældsproblemer*, også beskrevet som *unge med særlige behov* eller (*psykisk*) *sårbare unge* (Marselisborg Praksisvidencenter 2011a).

Med denne gruppering tydeliggøres, at der er tale om en kompleks gruppe af unge med mange forskellige problemstillinger. Hertil kan kategoriseringen af de unge som henholdsvis *uddannelsesparate*, hvilket alle unge ledige under 30 år uden uddannelse i udgangspunkter er, eller *aktivitetsparate* synes vanskelig.

I forhold til målgruppen for vores specifikke case, GM, er der primært tale om såkaldte *unge med særlige behov* mellem 16-30 år. De unge kommer med forskellige problemstillinger indbefattende diagnoser som eksempelvis autisme, ADHD, hjerneskader og psykiatriske diagnoser. De unge kan være omsorgssvigtede, misbrugte eller være sent udviklede, hvortil mange også har dobbelte diagnoser (Andersen 2007; GM 2015a). På den baggrund formodes størstedelen af disse unge at være blevet kategoriseret som *aktivitetsparate* tidligt i visitationen. Dette grundet deres komplekse problemstillinger, hvormed de ikke kan være *åbenlyst uddannelsesparate* og påbegynde en uddannelse hurtigst muligt, som det foreskrives i reformen (BM 2013a).

På baggrund af ovenstående er det værd at bemærke, at der er tale om en udsat og kompleks målgruppe af unge. Problemer kan hertil opstå med den forståelse og stempling, som kan siges at blive opbygget gennem den offentlige debat med afsæt i enkelt-historier som eksempelvis "Fattig-Carina" og "Dovne-Robert" (Katznelson m.fl. 2015:14). I samfundsdebatten eksisterer hermed et bestemt perspektiv på kontanthjælpsmodtagere som værende ressourcetsvage borgere. Hvis ambitionen om inklusionen af udsatte befolkningsgrupper skal lykkes, må det derfor muligvis fordrer et generelt skifte i fokusset og tonen i samfundsdebatten.

Dette bakkes op af bl.a. Landsforeningen Ligeværd, en interesseorganisation med det formål at sikre ligeværdige muligheder for borgere med særlige vilkår (Andersen 2007:11), som GM, specialets case, også er en del af. Ligeværd arbejder for et rummeligt arbejdsmarked med plads til alle ligegyldigt funktionsniveau, hvilket understreges i nedenstående:

"Det er landsforeningen Ligeværds holdning, at retten til arbejde og beskæftigelse skal gælde alle samfundets borgere. Alle mennesker – også medborgere med særlige behov – har krav på muligheder for at udfolde deres kompetencer og menneskelige potentiale til glæde for dem selv og samfundet (Andersen 2007:12).

At vende fokuset og få blik for ressourcerne underbygges også med kontanthjælpsreformen, hvor det fremhæves, at de unge: *"... skal mødes med en tro på, at de har potentiale til at få en uddannelse, som kan give dem fodfæste på arbejdsmarkedet, og en indsats, der understøtter målet om uddannelse."* (BM 2013a:1).

I forlængelse heraf påpeger Katznelson m.fl. (2015) behovet for mere forskningsbaseret og nuanceret viden omkring, hvad der kendetegner disse unges tilværelse i samfundet. Dette menes at være centralt for at kunne finde ud af, hvilke indsatser, som de unge oplever, kan gøre en forskel, hvormed det bl.a. søges at komme bag tallene og statistikkerne. Det understøtter den tidligere omtalte pointe fra Eskelinen & Olesen (2010:10), som vi er inspirerede af i nærværende speciale.

Indsatser rettet mod aktivitetsparate unge

Indsatserne, som i dag rettes mod aktivitetsparate unge, må ses på baggrund af den beskæftigelsespolitiske udvikling, som ovenfor skitseret. Her har den nuværende kontanthjælpsreform stor betydning for indsatserne over for de udsatte unge. Fokuset er med reformen på uddannelse, koordineret indsats, øget samarbejde med erhvervslivet og mere medinddragelse af de unge selv. Indsatserne er hertil i stigende grad blevet flyttet ud på virksomheder og uddannelsesinstitutioner, hvor virksomhedspraktik også anvendes til afklaring og som motivationsgivende faktor i forhold til at vælge og gennemføre uddannelse (BM 2013a; Pedersen m.fl. 2014).

Med fokus på hvilke indsatser, som 'virker' i forhold til målgruppen, findes en række undersøgelser, som har forsøgt at belyse dette. Bredgaard m.fl. (2011b) peger på, at den internationale forskning omkring virkningen af aktiveringsprojekter for unge ledige har vist relativt skuffende resultater. Således fører aktiveringsindsatser sjældent reelt til en forbedring af de unges muligheder på arbejdsmarkedet. Aktiveringsindsatsen har på den baggrund været omdiskuteret og udskældt for at være ligegyldigt tids-spild. På den anden side har indsatsen dog også været set som en hovedforklaring på den relativt lave ledighed, der har været i Danmark gennem en årrække. Inde for den danske forskning har der dog ikke på samme vis været foretaget kontrollerende forsøg af effekten af indsatser målrettet denne gruppe af unge ledige. I stedet findes der en række vidensopsamlinger samt evalueringer over konkrete ungeprojekter (jf. eks. Pedersen m.fl. 2014; Marselisborg Praksisvidencenter 2011a,b; Bredgaard m.fl. 2011b; New Insight 2013).

Cabi har for Rockwool Fonden udarbejdet en kortlægning over 25 ungeindsatser (Pedersen m.fl. 2014), der er med til at gøre en særlig indsats for at rykke unge nærmere målsætningen om uddannelse og beskæftigelse. Heri peges på en række tværgående kendetegn i de beskrevne indsatser. Først og fremmest er indsatserne præget af en helhedsorienteret og tværfaglig indsats, hvor der er fokus på kontinuitet og sammenhæng i den samlede indsats for de unge. Dertil står borgerinddragelse og herunder empowerment-tilgangen som centrale fokuspunkter, hvor også en stærk relation mellem de voksne og den unge beskrives som afgørende. Endvidere anvendes i flere af indsatserne virksomhedsforløb, der fungerer som uddannelsesforbedrende og fastholdende aktivitet. Mange af indsatserne har også et tæt samarbejde med uddannelsesinstitutioner med fokus på brobygning og fastholdelse i uddannelse (Pedersen m.fl. 2014). I forhold til kendetegnene ved disse indsatser kan drages klare paralleller til nogle af de centrale fokuspunkter i kontanthjælpsreformen med afsæt i bl.a. den helhedsorienterede tilgang, borgerinddragelsen og anvendelsen af virksomhedsforløb (BM 2013a; Pedersen m.fl. 2014:4-5).

I de tidligere omtalte notater fra Marselisborg Praksisvidencenter (2011a,b) gives på baggrund af vidensopsamlingen en række tværgående anbefalinger til en effektiv ungeindsats målrettet jobcentrene. Først anbefales mentorordninger til de unge, der har brug for støtte til at tackle særlige udfordringer. Dernæst fremhæves, at fokus skal være på uddannelse og beskæftigelse som målet i indsatserne, hvortil der også skal laves delmål sammen med den unge i uddannelses- eller jobplanen. Praktik ses i den forbindelse som effektivt redskab til afklaring og afprøvning. Samarbejdet skal være tværfagligt og koordineret, hvor samarbejde med eksterne parter kan have stor betydning for en vellykket indsats. I den forbindelse er det overordnede mål at sikre en helhedsorienteret indsats med den unge i centrum. Desuden nævnes vigtigheden af en tidlig og hurtig indsats og dermed forebyggelsen af 'ledighedsidentiteten' (Marselisborg Praksisvidencenter 2011b). Der ses således gennemgående anbefalinger fra de forskellige rapporter, som overordnet underbygger forskrifterne med kontanthjælpsreformen (BM 2013a).

Et indblik i effekten af beskæftigelsesindsatserne målrettet udsatte unge kan bl.a. findes i en vidensopsamling udarbejdet af KORA (Jensen & Andersen 2012). Dertil kan et yderligere indblik i, hvilke virksomme mekanismer der kan findes i indsatser målrettet udsatte unge, findes i følgende rapporter (Bredgaard m.fl. 2011b; New Insight 2013), hvoraf mange af de samme pointer, som ovenfor omtalt, fremhæves. En interessant og ny pointe kommer dog frem hos Bredgaard m.fl. (2011b), hvor der peges på en virksom mekanisme i form af "den unge som medarbejder". Det knytter sig til et fokus på en indsats

i SØV'en, Kaffé Fair, hvor der drives café og kantine på ordinære markedsvilkår. Herigennem opnår de unge konkret erhvervserfaring, ejerskabsfølelse samt styrkede personlige og sociale kompetencer. Her er den reelle og meningsfulde produktion af serviceydelser af central betydning, ved at de unge kan få anerkendelse fra de andre ansatte samt kunderne (2011b:7,49-52). Dette menes også at kunne overføres til andre SØV'er, hvorfor det også er en interessant pointe i forhold til netop vores case.

Inddragelsen af anden aktør med fokus på socialøkonomiske virksomheder

I forhold til beskæftigelsesindsatserne kom der med reformen *"Flere i arbejde"* fra 2003 en ny implementeringsaktør til indsatsen i form af såkaldte 'andre aktører', hvilket består af eksempelvis private firmaer og uddannelsesinstitutioner. Hermed er indsatsen og opkvalificeringen af de ledige et område, som i stigende grad er blevet udliciteret fra det offentlige siden 2003 med det for øje at skabe billigere, bedre og mere specialiserede tilbud (Bredgaard m.fl. 2011a:84-88; Baadsgaard 2012:9). Brugen af anden aktør i indsatsen afspejler sig også i kontanthjælpsreformen (BM 2013a) og i de ovenfor nævnte rapporter og kortlægninger. Her er mange af de omtalte indsatser med virksomme mekanismer netop placeret i det private frem for det offentlige (jf. Pedersen m.fl. 2014; Bredgaard m.fl. 2011b).

Med denne udvikling på beskæftigelsesområdet er SØV'er i stigende grad kommet ind som aktør i beskæftigelsesindsatserne, hvilket også afspejler sig med vores case, GM, der dels er privat uddannelsesinstitution dels SØV. Således tegner sig også en stigende interesse hos specielt kommunerne for inddragelsen af SØV'er i beskæftigelsesindsatserne (Petersen 2012:8-9; Thuesen m.fl. 2013:37-38). Fordelen ved inddragelsen af SØV'er har Bjarne Petersen, tidligere direktør i det nu nedlagte Center for Socialøkonomi, understreget på følgende vis:

"De formålsdrevne socialøkonomiske virksomheder giver fordelagtige rammer for at nytænke beskæftigelsesindsatser for specifikke målgrupper, så deres specifikke kompetencer bliver anvendt samtidig med, at deres individuelle udfordringer bliver imødekommet på den rummelige arbejdsplads, da de kan tage andre hensyn end offentlige myndigheder og private virksomheder." (Petersen 2012:7).

SØV'erne betragtes således som et nyttigt 'indspark' i beskæftigelsesindsatserne, som ellers har været kritiseret for bl.a. at være nytteløst tidsspild (Bredgaard m.fl. 2011b:3). Hertil fremhæver Bent Würsching (2012), at SØV'er kan siges at markere en "socialpolitisk revolution", hvor markedet kan

vise sig at være det nye redskab til løsningen af sociale problemer som eksempelvis ledighed (2012:24). I den forbindelse peger Würsching på, at der med de SØV'erne muligvis kan være tale om en ny form for socialt arbejde, hvor SØV'erne agerer socialt innovativt i indsatsen ved at kombinere kendte elementer på ny vis. Hermed beskrives denne type virksomheder også som værende hybride i deres form, idet de placerer sig i krydsfeltet mellem de tre traditionelle sektorer: stat, marked og civilsamfund (Würsching 2012:20-22; Udvalget for socialøkonomiske virksomheder 2013:17; Thuesen m.fl. 2013:39).

Defineringen af denne type virksomheder har været forholdsvist omdiskuteret, men i nærværende speciale tages afsæt i definitionen, som er fastlagt fra politisk hold: *"Socialøkonomiske virksomheder er private og driver erhverv med det formål gennem deres virke og indtjening at fremme særlige sociale formål"* (Udvalget for socialøkonomiske virksomheder 2013:1).

I forhold til beskæftigelsesområdet peges på de kvaliteter, som SØV'er kan bidrage med i indsatsen over for borgerne. Overordnet antyder forskningen, at virksomhederne har potentiale til at integrere socialt udsatte grupper på arbejdsmarkedet (Thuesen m.fl. 2013:13). Flere af virksomhederne peger hertil selv på, at de kan være brobyggere i forhold til borgernes tilknytning til det ordinære arbejdsmarked og dermed fungere som samlingsled mellem borger, jobcenter og arbejdsmarkedet (Cabi 2012:3). Af konkrete styrker ved virksomhedernes rolle i beskæftigelsesindsatserne peges på: evnen til at skabe rummelige arbejdspladser og fremme målgruppens kompetencer gennem indretning af arbejdspladsen efter deres givne behov og med mulighed for at anlægge en helhedsbetragtning på den enkeltes liv; at borgerne inddrages i en reel produktion på markedsvilkår, hvilket kan bidrage til selvværd ved, at den enkelte bidrager med noget meningsfyldt til samfundet. Det kan også understøtte en ændring fra "klient- eller sygdomsidentitet" til en arbejdsidentitet; at der arbejdes for at skabe forståelse og nedbryde grænserne mellem marginaliserede grupper og normalbefolkningen (Petersen 2012; Cabi 2012; Thuesen m.fl. 2013).

I forlængelse af styrkerne ved SØV'erne påpeges nogle mulige udfordringer ved virksomhedsformen. Mange SØV'er opererer med 'to ben' i deres virksomhedsmodel, hvor der er afsætning af forløb til kommunerne på den ene side, mens der på den anden side er afsætningen af varer og tjenesteydelser til det private og offentlige marked. Udfordringen kan bestå i vægtningen af det sociale formål og hensynet til borgerne, samtidig med at der skal være en forretningsforståelse, hvor virksomheden også skal

fungere på almindelige markedsvilkår. På den anden side er det netop med til at skabe den meningsfulde beskæftigelse for borgerne, som også adskiller virksomhederne fra de kommunale beskæftigelses-tilbud (Thuesen m.fl. 2013; Larsen, S. 2009).

Endvidere kan der forekomme en risiko i, at det sociale arbejde med SØV'erne bliver mere fragmenteret, i og med at der arbejdes ud fra forskellige sociale missioner og mål. Det kan også resultere i, at tilbuddene til socialt udsatte borgere bliver mere tilfældige og uoverskuelige, fremfor at bygge på socialfaglige vurderinger. Den socialfaglige standard risikerer også at være varierende i virksomhederne, hvor ikke alle medarbejdere nødvendigvis har en socialfaglig baggrund, og hvor der også skal drives forretning med sorte tal på bundlinjen. Samtidig kan borgernes retssikkerhed være truet, da der ikke gælder de samme standarder, som i det offentlige system (Würsching 2012:22-23).

På den ene side ses således potentialer i udviklingen af SØV'er i forhold til beskæftigelsesindsatserne. På den anden side knytter sig dog også en række mulige problematikker hertil, hvilket også er overvejelser, som knytter an til casen i dette speciale.

Grennessminde som case og aktør i beskæftigelsesindsatsen

GM har eksisteret siden 1980, og har som SØV et beskæftigelsesmæssigt formål, hvor målgruppen består af unge mellem 16 og 30 år med særlige behov (Grennessminde 2015a,b).

Organisationen kan beskrives ud fra en typisk socialøkonomisk forretningsmodel, hvor der opereres med 'to ben' (Thuesen m.fl. 2013:143). Som det ene ben, der vejer tungest, har GM afsætning af forløb til kommunen inkluderende bl.a. STU¹, ressourceforløb, mentorforløb samt botilbud til unge. Samtidig har de et andet ben, hvor de gennem en række erhvervsrettede værksteder, der fungerer som små industrivirksomheder, afsætter varer og tjenesteydelser til både det offentlige og private marked. De erhvervsrettede værksteder består af: Det Nye Køkken, Grøn Service, Tømrerværkstedet, Smedeværkstedet, Det Økologiske Gartneri og Væksthuset (cafébutik). Disse udgør omdrejningspunktet i STU-forløbene, hvor der tages udgangspunkt i praktisk læring. Hensigten med værkstederne er således, at de skal fungere som rigtige arbejdspladser, hvor de unge bl.a. skal lære at møde omklædt til tiden, overholde aftaler og samarbejde internt og med værkstedslederne. Dertil knytter sig også muligheden for at komme ud i ekstern virksomhedspraktik som en del af forløbet på stedet, hvor det vægtes, at der

¹ Ungdomsuddannelse for unge med særlige behov/Særligt tilrettelagt ungdomsuddannelse (UVM 2015)

er et stort netværk af praktikvirksomheder. GM har hermed fokus på, at forløbene og aktiviteterne for de unge skal være erhvervsrettede, hvormed de unge potentielt kan blive hjulpet videre ud i specifikke jobs på arbejdsmarkedet. Hertil tillægges det stor værdi i det daglige arbejde med borgerne, at de har at gøre med en reel produktion, hvor der er kunder, som forventer at få leveret et ordentligt produkt. Samspillet mellem 'de to ben' kan på baggrund heraf siges at være afgørende for GM som organisation, hvor den ene del ikke kan stå uden den anden (Grennessminde 2015b,c; Vækstcenter for socialøkonomiske virksomheder 2014).

Indsatsen på GM kan på baggrund heraf sammenholdes med de tidligere omtalte virksomme mekanismer i beskæftigelsesindsatserne (jf. Pedersen m.fl. 2014; Marselisborg Praksisvidencenter 2011b; Bredgaard m.fl. 2011b; New Insight 2013), samt forskrifterne i kontanthjælpsreformen (BM 2013a).

Dette leder frem til specialets problemformulering, hvori der tages afsæt i GM som case.

Specialets problemformulering

Hvordan er borgernes oplevelse af at være i forløb i den socialøkonomiske virksomhed Grennessminde, og hvilke styrker og udfordringer relaterer sig til denne beskæftigelsesindsats set ud fra borgernes perspektiv?

Belysningen af problemformuleringen vil blive udfoldet gennem specialets tre analysedele, hvor der først rettes fokus mod borgernes oplevelse af forløbet i SØV'en GM. Herefter belyses borgernes oplevelse af udbyttet af forløbet på GM og afslutningsvis fokuseres på arbejdets betydning og de unges vej mod den politiske beskæftigelsesmålsætning. Til analysedelene er opstillet ni undersøgelsesspørgsmål, som præsenteres under specialets analysestrategi.

Herigennem vil vi med afsæt i specialets case og fokuset på borgerperspektivet bestræbe at nå frem til nye perspektiver og forståelser omkring specialets problemstilling.

3. Videnskabsteoretisk afsæt

Nedenfor præsenteres det videnskabsteoretiske afsæt for specialet. Dette udgør en del af rammen for, hvordan vi som forskere begriber og har grebet forskningsprocessen an, hvilket hænger sammen med specialets forskningsdesign og hertil de metodiske refleksioner.

Den filosofiske hermeneutik

I nærværende speciale tages afsæt i den filosofiske hermeneutik, hvor Hans-Georg Gadamer står som central skikkelse. Vi tillægger os hermed den grundlæggende betragtning, at forståelse og fortolkning er et grundvilkår for den menneskelige eksistens og dermed vores tilgang til og væren i verden. Vores udgangspunkt er hertil, at forståelse må komme før forklaring. Specialets problemstilling bygger på den betragtning, at de sociale aktører, i form af borgerne på GM, er bærere af menings- og betydningssammenhænge, og det er disse, som ønskes fortolket og udlagt i den videnskabelige praksis (Højberg 2009:309-310,320).

Vores rolle som forskere

Som filosofisk hermeneutiske er vi som forskere bevidste om vores rolle i forskningsprocessen. Vi er som individer indlejret i en historisk og kulturel kontekst, hvilket sammen med vores videnskabelige baggrund, tidligere arbejde, projekter og teoretiske begrebsapparat mv. har formet os og den forståelseshorisont, som vi bringer med os (Gadamer 1999 [1960]:131; Højberg 2009:342).

At vi er en del af det danske samfund, betyder endvidere, at vi er indlejret som individer i det felt, vi undersøger. Det vil derfor ikke være muligt for os at forstå og undersøge beskæftigelsesindsatsen for unge på GM fordomsfrit. Det betyder, at fortolkningen altid vil være subjektiv, hvormed den viden om fænomenet, som vi studerer, aldrig vil kunne adskilles fra os som forskere og fortolkere. Derved vil den frembragte viden i specialet aldrig kunne være objektiv og værdifri (Gadamer 1999 [1960]:131; Højberg 2009:322,342; Egholm 2014:101).

Fordommene og forforståelserne, som vi bringer med, ses på baggrund heraf heller ikke som en kilde til bias, som vi skal frigøre os fra, men vil indgå som en aktiv del af den viden, som vi producerer i specialet. Fordomme forstås som "bagagen", vi bringer med i forståelsesprocessen, og forforståelser for-

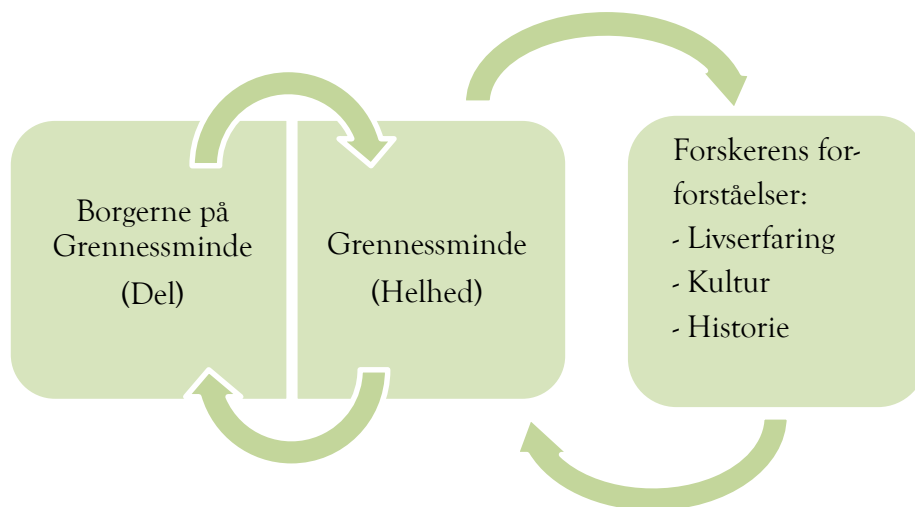
stås ved, at der altid går en forståelse forud for den nuværende; de udgør tilsammen forståelseshorison-
ten, hvorudfra vi handler, orienterer os og forstår verden (Gadamer 1999 [1960]:131-133; Højberg
2009:322-324).

Fortolkningen vil dog først kunne lykkes, når vi som forskere sætter fordommene på spil gennem forsk-
ningsprocessen, hvorfor vi også senere vil fremstille udviklingen omkring vores forståelser, som den har
forløbet gennem forskningsprocessen.

Gennem brugen af kvalitative metoder har vi bevæget os mod opnåelsen af en horisontsammensmelt-
ning mellem vores egne forståelser som forskere med den forståelse og horisont, som vi har mødt hos
borgerne på GM: *"Horisontsammensmeltningen dækker over den hændelse, der sker i det forestående møde med
genstanden (...). Det er i horisontsammensmeltningen, at forståelse og mening opstår."* (Gadamer i Højberg
2009:324). Ved at være åbne og stille spørgsmål i mødet med genstandsfeltet gennem empiriindsam-
lingen har vi åbnet op for nye forståelser og erkendelser i specialet gennem udvidelsen af vores horison-
ter (Højberg 2009:324-325; Egeholm 2014:95-96). På baggrund heraf tillægger vi os den forståelse, at
forskningsresultaterne må ses som et resultat af det gensidige samspil mellem os som forskere og gen-
standsfeltet, udgjort af aktørerne på GM, da det er gennem mødet, at nye erkendelser opstår (Højberg
2009:342-343).

Den hermeneutiske cirkel som redskab til at nå frem til nye forståelser

Den hermeneutiske cirkel er essentiel i den filosofiske hermeneutik, hvor den ud fra Gadamer forstås
som et ontologisk princip, hvorved den ses som betingelse for den menneskelige erkendelsesproces
(Gadamer 1999 [1960]; Højberg 2009:320-321). Den vil dermed også indgå som et indlejret "arbejds-
redskab" i vores erkendelses- og forskningsproces i specialet. Den hermeneutiske cirkel betegner en
vekselvirkning mellem del og helhed, hvor bevægelsen med afsæt i forskningsprocessen indbefatter
både os som forskere samt det undersøgte genstandsfelt. Hermed tager forståelsesprocessen afsæt i
vores forståelseshorisonter og interesse for beskæftigelsesområdet. Derefter foregår en løbende veks-
elvirkning, når vi møder vores genstandsfelt. Dette illustreres i nedenstående figur over Gadamers her-
meneutiske cirkel:

Figur 1: Egen opsætning af Gadamers hermeneutiske cirkel med afsæt i specialets problemstilling

Figuren illustrerer meningen med del-helhedsrelationen: "... hvor delene får deres betydning fra helheden, og helheden omvendt konstrueres på baggrund af delene." (Gulddal & Møller 1999:27). Del-helhedsrelationen er således meningsskabende, hvorudfra vi kan forstå og fortolke, og vil indgå på forskellig vis i forskningsprocessen. Helheden kan bl.a. forstås som den overordnede kontekst omkring beskæftigelsesindsatserne for denne gruppe af socialt udsatte i samfundet, hvorunder GM kan siges at indgå som én del. Dertil udgør GM også en helhed i sig, som igen består af mange enkeltdele i form af bl.a. de forskellige værksteder. Vores udgangspunkt er i den forbindelse at forstå og stille os lyttende over for de unge. Herved vil vi ud fra deres oplevelser få åbnet op for nye forståelser af GM som SØV, der udgør en del af konteksten omkring beskæftigelsesindsatserne.

På baggrund af den hermeneutiske cirkel forstås endvidere, at fortolkningen aldrig vil blive endegyldig eller føre til én sandhed, mens fortolkningen i specialet dog i udgangspunktet kun vil fortsætte, til der er opnået en dækkende og modsigelsesfri udlægning og besvarelse af problemstillingen (Højberg 2009:312,320-321).

Fordomme og forforståelser i specialet

I den filosofiske hermeneutik bevirker det ontologiske udgangspunkt, at det kontekstuelle perspektiv ses som et grundvilkår, hvilket betyder at vores kontekst som forskere også må inddrages. Tilgangen er, at vi kun har adgang til verden gennem vores egne fortolkninger, som kun kan forstås gennem vores fordomme og forforståelser. Dermed har vi fra start af i forskningsprocessen fundet det essentielt at reflektere over og gøre os bevidste om de forforståelser og fordomme, som vi hver især bringer med os. Herved kan vi også sætte dem på spil i forskningsprocessen. Vi vil dog aldrig kunne fremlægge alle de forforståelser og fordomme, som vi bringer med os, grundet kompleksiteten. Men vi ønsker i hovedtræk at være så eksplicite omkring disse som muligt, da vores forståelseshorisonter danner udgangspunktet for vores erkendelse og forståelse af det fænomen, som vi studerer (Egholm 2014:94-95; Højberg 2009:342). Udover, at hovedtrækkene omkring disse vil blive fremlagt nedenfor, vil vi også løbende gennem specialet reflektere over fordommene og forforståelserne, hvor det er af relevans.

Strategien set ud fra et epistemologisk udgangspunkt er, at vi tager afsæt i de fordomme og forforståelser, som vi har i forhold til det studerede fænomen, hvorved vi vil få adgang til en bedre og dybere fortolkning (Egholm 2014:91).

Vores forståelseshorisonter ved indgangen til specialet var formet på forskellig vis af bl.a. vores videnskabelige baggrunde og herunder erfaringer fra tidligere projekter, teoretiske tilgange mv. I den forbindelse har vi oplevet, at vores forståelser og tilgange til det videnskabelige arbejde langt hen af vejen stemmer overens, da vi begge har en baggrund fra Roskilde Universitet med henholdsvis en bachelor i Internationale Udviklingsstudier og Arbejdslivsstudier samt Socialvidenskab og Psykologi. Herigennem har vi udviklet vores interessefelt inden for arbejdet med socialt udsatte befolkningsgrupper, som videre har ført til valget af Kandidatuddannelsen i Socialt Arbejde. Her var det vores fælles interesse for SØV'er betragtet som ny aktør i beskæftigelsesindsatserne for socialt udsatte, der bragte os sammen. Feltet omkring SØV'er har vi begge beskæftiget os med gennem videnskabeligt projektarbejde samt via henholdsvis frivilligt foreningsarbejde og et praktikforløb. Hermed var vores forståelseshorisonter på området, forud for specialet, præget af relativt megen indsigt.

Samlet har det på den ene side skabt grobund for et forholdsvis fælles udgangspunkt for specialet, hvor vi gik ind til det med mange af de samme forforståelser og fordomme. Samtidig bringer vi dog mange forskellige erfaringer med os hver især, som har bidraget til en god dynamik og faglige diskussioner i samarbejdet.

Ved specialets begyndelse havde vi en fælles forståelse af, at der rejser sig nogle relevante problematikker i beskæftigelsesindsatser rettet mod socialt udsatte borgere. Med reformerne på området oplever vi, at der er blevet formet en tilgang, hvor beskæftigelse er blevet både mål og middel i forhold til inklusionen af denne gruppe, som ellers står uden for det ordinære arbejdsmarked og til dels også samfundet generelt. I forlængelse heraf er den helhedsorienterede indsats kommet mere i fokus, hvortil vi satte spørgsmål ved, hvordan der sikres balance mellem de gode intentioner fra politisk hold og udførelsen i praksis. For kun herved må det antages, at der kan sikres en optimal 'løsning' af disse sociale komplekse problemer, som rækker langt udover selve ledigheden hos den enkelte borger.

Vi gik ind med en forståelse af, at en større grad af borgerinddragelse i beskæftigelsesindsatserne må være central, hvis tiltaget skal lykkes med de gode intentioner om en helhedsorienteret indsats. En optimering af indsatsen, så den kan skabe en reel positiv forandring for både den enkelte og for samfundet og samfundsøkonomien generelt, må således kræve en større grad af inddragelse og lydhørhed over for borgerne, som indsatsen vedrører i praksis. Ud fra en hermeneutisk tilgang bliver det muligt at efterspørge et større fokus på borgernes forståelse og oplevelse af indsatsen i praksis, for derigennem at kunne hjælpe dem nærmere det politiske endemål om beskæftigelse/uddannelse.

Set i lyset af dette havde vi også en forståelse af, at SØV'er som ny aktør muligvis kan bibringe de nødvendige 'indspark' og nytænkning i forhold udmøntningen af beskæftigelsesindsatserne i praksis. Herigennem var det vores forforståelse, at borgerne kunne opleve en større grad af medinddragelse i eget forløb, hvormed der i praksis kunne forme sig en mere helhedsorienteret indsats. En indsats der har fokus på det hele individ og favner de komplekse sociale problemer ud over ledighed, hvormed borgerne kan blive hjulpet bedre på vej i tilværelsen.

Da GM kom på banen som mulig case i specialet havde vi stort set ingen kendskab til stedet, andet end at stedet havde eksisteret i en længere årrække og virkede til at være et forholdsvist stort og veletableret sted med mange års erfaring i forhold til beskæftigelsesindsatsen. Hermed rettede vi opmærksomheden fra den mere overordnede kontekst omkring beskæftigelsesindsatserne til at fokusere på den udvalgte case og deres specifikke beskæftigelsesindsats, hvor analyseenheden er borgerne på GM. I den forbindelse er vi bevidste om, at vores tilgang og forståelser har haft betydning for vores møde med genstandsfeltet. Vægtningen af borgernes perspektiv har haft afgørende betydning for udformningen af specialet og herunder analysen. Med dette har vi også rettet blikket mod den mere forebyggende indsats i forhold

til de unge ledige. Ved at gribe ind på et tidligt stadie i de unges liv undgås potentielt, at der bliver skabt en større distance mellem samfundet og de udsatte borgere, hvilket kan være medvirkende til at borgerne kan få den støtte, som de har behov for, for at kunne opleve en positiv udvikling. Der har dog løbende gennem specialeprocessen meldt sig mange spørgsmål omkring de mange mulige faldgruber i denne indsats på et sted som GM, hvor eleverne også må være meget forskelligt stillet og have mange forskellige individuelle behov. På den baggrund kan der også stilles spørgsmål ved, om stedet kan rumme og magte, hvad den enkelte elev har behov for af indsats.

På baggrund af ovenstående er hensigten med specialet ikke at nå frem til nogen endegyldig sandhed, men derimod at arbejde med og udfordre vores forforståelser gennem hele processen qua vores videnskabsteoretiske tilgang. Dette vil være med til, at vi vil kunne nå frem til ny viden og nye forståelser med afsæt i os som forskere, og herigennem skabes muligheden for nye perspektiver på specialets problemstilling.

4. Casestudiet som forskningsdesign

I det følgende redegøres for valget af casestudiet som forskningsstrategi for nærværende speciale, hvor vi med afsæt i GM har at gøre med et kvalitativt single-casestudie.

Casestudiet er som sociologisk tilgang kendetegnet ved, at der fokuseres på de specielle kendetegn og fænomener i det sociale livs organisering. Med udgangspunkt i den kvalitative metodologi rettes hermed en særlig opmærksomhed mod og sensitivitet over for observationer af det sociale livs udfoldelse i den givne case (Antoft & Salomonsen 2007:29).

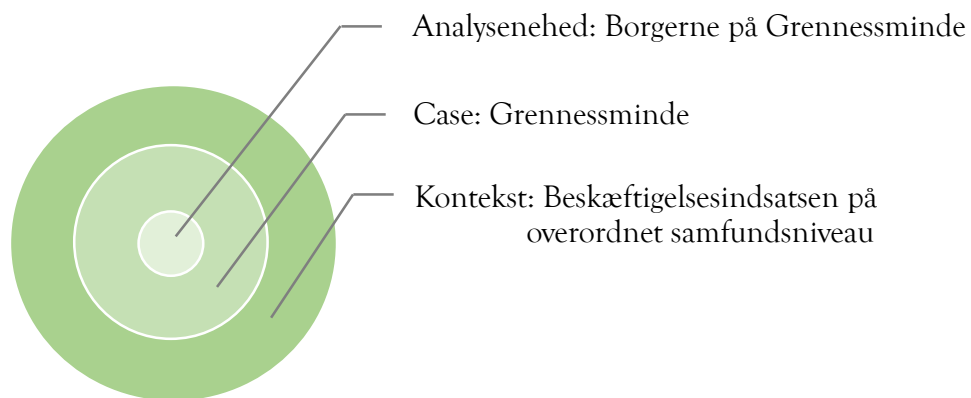
Argumentationen for valget af casestudiet som forskningsstrategi i specialet kan defineres ud fra tre afgørende forhold: 1. Typen af problemformulering, 2. Graden af kontrol, som forskerne har over fænomenet, som ønskes undersøgt og 3. Om der er tale om et fokus på et nutidigt eller historisk fænomen (Yin 2014:9).

Problemformuleringen i specialet lyder som følgende:

Hvordan er borgernes oplevelse af at være i forløb i den socialøkonomiske virksomhed Grenness-minde, og hvilke styrker og udfordringer relaterer sig til denne beskæftigelsesindsats set ud fra borgernes perspektiv?

Med udgangspunkt i Yin (2014) kan denne problemstilling siges at fordre en forskningsstrategi med en *eksplanatorisk* tilgang. Dette forstået ud fra, at fokus rettes mod, hvordan borgerne oplever at være i forløb på GM som SØV. På baggrund heraf kan der enten tages afsæt i et casestudie, historisk studie eller eksperimentelt studie. Når der tages udgangspunkt i casestudiet som forskningsstrategi skyldes det, at vi som forskere dels ikke har til hensigt at manipulere eller have kontrol over fænomenet, hvilket ville have været tilfældet med et eksperimentelt studie. Specialets problemstilling tager således netop udgangspunkt i borgernes eget perspektiv og deres oplevelser. Desuden fokuserer vi med problemstillingen på et nutidigt fænomen, nemlig beskæftigelsesindsatsen rettet mod socialt udsatte unge. Dette konkretiseres ud fra den valgte case, GM, hvormed et historisk studie også udelukkes (Yin 2014:9-13).

Nedenstående figur har til formål at illustrere sammenhængen i casestudiet mellem den overordnede kontekst, casen og den valgte analyseenhed (Antoft & Salomonsen 2007:32).

Figur 2: Egen opsætning med inspiration fra Yin 2014:50

Med ovenstående figur illustreres sammenhængen mellem henholdsvis den overordnede kontekst, casen og analyseenheden. Dette er centralt for specialets forskningsstrategi, hvor disse spiller sammen og ikke klart kan adskilles.

På denne baggrund ønskes det i specialet at tilvejebringe et mere dybdegående kendskab til den centrale analyseenhed i den specifikke case, som udgøres af et udsnit af gruppen af aktivitetsparate borgere under 30 år. Hertil fokuseres på SØV'en GM som case. Det essentielle vil være de unges egne fortællinger og oplevelser omkring det at være i forløb på GM, hvorigennem de skal rustes til beskæftigelse/uddannelse. Herigennem bliver det muligt at rette fokus mod den overordnede kontekst gennem et specifikt fokus på et udsnit af de borgere, som problematikken omkring beskæftigelsesindsatserne har betydning for i praksis.

På denne baggrund tager vi med specialets forskningsstrategi udgangspunkt i Yins (2014) definition af casestudiet:

1. "A case study is an empirical inquiry that investigates a contemporary phenomenon (the "case") in depth and within its real-world context, especially when the boundaries between phenomenon and context are not clearly evident." (Yin 2014:16).

2. "A case study inquiry copes with the technically distinctive situation in which there will be many more variables of interest than data points, and as one result relies on multiple sources of evidence, with data needing to converge in a triangulating fashion, and as another result benefits from the prior development of theoretical propositions to guide data collection and analysis." (Yin 2014:17).

Herudfra finder vi casestudiet velegnet som forskningsstrategi for specialet og dets problemstilling set ud fra bl.a. dét, at fænomenet og dermed casen, med udgangspunkt i vores problemstilling, ikke kan adskilles fra dennes kontekst vedrørende de overordnede forhold omkring beskæftigelsesindsatserne i Danmark. Hertil er analyseenheden i ovenstående figur illustreret ved "det centrale subjekt" i casen, som udgøres af de sociale aktører i form af eleverne på GM. Hermed afgrænses også den udvalgte case, da det ikke er muligt for os som forskere at fokusere på hele casen fra alle perspektiver med dens kompleksitet (Antoft & Salomonsen 2007:33).

Gennem det kvalitative casestudie bliver det muligt for os som forskere at bidrage med nye forståelser samt fortolkninger af fænomenet, som vil blive udlagt på en ny men stadig genkendelig måde, da casestudiet også fordrer dialog mellem det udforskede fænomen og forskerne (Antoft & Salomonsen 2007:53). Hermed forstås, at det netop er i det forstående møde med genstandsfeltet, dvs. gennem horisontsammensmeltningen, at forståelse og mening opstår (Højberg 2009:324-325). Gennem casestudiet som forskningsdesign bliver det hermed muligt at opnå en dybere indsigt i GM og beskæftigelsesindsatsen ved netop at tage udgangspunkt i borgernes perspektiv.

Valg af casedesign

Med specialet har hensigten ikke været at studere hele casen i form af GM som helhed; men derimod at fokusere på særlige fænomener bestemt ved analyseenheden i form af borgerne på GM. Hermed er der i udgangspunktet tale om et *indlejret* casestudie. På baggrund af indsigten i det særlige fænomen, der udgøres af borgernes perspektiv, har ønsket også været få en forståelse for, hvad det er GM som SØV kan gøre for denne målgruppe i beskæftigelsesindsatsen (Ramian 2012:83-86; Yin 2014:53-56).

Med det valgte casedesign i specialet trækkes på elementer fra det *ateoretiske* samt *teorifortolkende studie*, hvor formålet med begge er at genere ny empirisk viden om et givent felt (Antoft & Salomonsen 2007:34-36,38-41). I specialets empiriindsamling, hvor kvalitative metoder er blevet benyttet, har det været et bevidst valg, trods vores forståelseshorisonter, at være åbne i mødet med empirien. Her har vi således valgt at trække på elementer fra det ateoretiske studie, hvor vi som forskere i feltarbejdet vægter de studerede aktørers, borgerne på GM, subjektive oplevelser og fortællinger (Antoft & Salomonsen 2007:35). Derved har interviews som forskningsmetode også spillet en central rolle i vores dataindsamling, da det i forhold til casestudiet som forskningsdesign også fordres, at der etableres dialog mellem

os som forskere og det undersøgte fænomen (Antoft & Salomonsen 2007:53; Yin 2014:110-113). Med vores filosofisk hermeneutiske tilgang er det ligeledes centralt, at forståelsen og meningen netop opstår i den gensidige vekselvirkning mellem os som forskere og genstandsfeltet (Højberg 2009:324). Med aktørernes eget perspektiv som den centrale analyseenhed (jf. Figur 2) vil den videnskabelige tolkning hermed også tage udgangspunkt i den empiriske viden og data (Antoft & Salomonsen 2007:34-36). Samtidigt med, at vi har ønsket denne åbenhed i specialets empiriindsamling, finder vi med udgangspunkt i den abduktive tilgang, at det er vigtigt for vidensproduktionen også at trække på elementer fra det teorifortolkende studie. Hermed tilstræbes med specialets analysestrategi en abduktiv tilgang i analyseprocessen, hvor vekselvirkning mellem empiri og teori vægtes (jf. Analysestrategi). Herudfra er målet, ligesom i det ateoretiske studie, at generere ny empirisk viden (Antoft & Salomonsen 2007:34,38-41).

Udvælgelsen af den specifikke case

Med udvælgelsen af GM som case i nærværende speciale, har vi taget udgangspunkt i et ønske om, at det skulle udgøre en såkaldt *typisk case*. Det betegner den type case, der er typisk for det undersøgte felt, hvormed det også bliver muligt at lære noget om lignende cases inde for samme kontekst (Ramian 2012:88; Yin 2014:52). Med valget af GM som case har vi at gøre med en forholdsvis stor og veletableret SØV, som blev valgt ud fra forventningen om dens informationsindhold. Der findes dog flere andre lignende virksomheder og tilbud inde for beskæftigelsesområdet, hvorudfra vi finder, der kan argumenteres for, at der er tale om en typisk case. Herudfra kan der muligvis skabes overførbare i forhold til lignende tilbud og virksomheder inde for beskæftigelsesområdet.

Ved valget af GM som case indsnævrede vi vores fokus og problemstillingen ved, at vi bevægede os fra den overordnede kontekst omkring beskæftigelsesindsatserne for socialt udsatte, til at fokusere på GM som specifik case med udgangspunkt i borgernes perspektiv som analyseenhed. Specialet og dets fokus har dermed også gennemgået en løbende udvikling, hvor det, at vi har været åbne over for, hvad der viste sig i empiriindsamlingen, har haft stor betydning for specialets udformning gennem processen.

5. Metodiske refleksioner

I det følgende argumenteres for nærværende speciales empiriske grundlag, hvortil der reflekteres over dataindsamlingsprocessen. Specialets forskningsstrategi, med afsæt i det kvalitative single-casestudie, har betydning for de metodiske refleksioner omkring dataindsamlingen i undersøgelsen. Derfor tager nedenstående refleksioner udgangspunkt i de ovenfor skitserede rammer omkring forskningsstrategien.

Som beskrevet af Yin (2014) rummer casestudiet som forskningsstrategi en speciel evne til at håndtere og kombinere en vifte af forskellige dataindsamlingsmetoder som bl.a. interviews og observationer. Her-til er det vigtigt at vægte, at metoderne bruges i samspil med hinanden i casestudiet (Yin 2014; Rendtorff 2010:247; Ramian 2012:95). I den forbindelse findes det relevant at præsentere de forskellige dataindsamlingsmetoder, som er anvendt i specialets undersøgelse.

Nedenstående skema er tiltænkt at skulle skabe et visuelt overblik over sammenhængen mellem speci-alets problemstilling, analysedele samt datakilder. Dette er valgt for at skabe transparens og troværdig-hed i forhold til de valg, der er truffet løbende gennem processen.

	Begivenheder (Observationer)	Personer (Interviews)
Datakilder til Baggrundsviden	1. Deltagende observation til Livsværnet (Feltnotat 15-18) 2. Deltagende observation på værkstederne (Feltnotat 3-13)	1. Indledende møde med kurator, Arne S. Krogh (Feltnotat 1-2) 2. Møde med afdelingsleder, Søren Andersen
Datakilder til 1. analysedel	1. Deltagende observation på værkstederne (Feltnotat 3-13)	1. Interviews med nuværende elever 2. Interviews med tidligere Elever

Datakilder til 2. analysedel	1. Deltagende observation til Livsværnet (Feltnotat 15-18) 2. Deltagende observation på værkstederne (Feltnotat 3-13) 3. Observation af elevrådsmøde (Feltnotat 14)	1. Interviews med nuværende elever 2. Interviews med tidligere elever
Datakilder til 3. analysedel	1. Deltagende observation på værkstederne (Feltnotat 3-13)	1. Interviews med nuværende elever 2. Interviews med tidligere elever

Tabel 1: Egen opsætning inspireret af tabel fra Ramian 2012:97

Formålet med at inddrage ovenstående dataindsamlingsmetoder er, at de skal komplementere hinanden i belysningen af specialets problemstilling med afsæt i casestudiet som forskningsstrategi.

Dataindsamling

Empiriindsamlingen består af deltagende observation på henholdsvis fire forskellige værksteder på GM (Smedeværkstedet, Gartneriet, GV-Køkkenet og Dyreholdet), et elevrådsmøde med borgerne på GM og deltagelse i Livsværnet (klubaftener for tidligere elever). Derudover har vi foretaget interviews med 14 unge, som er i gang med deres forløb på GM, samt 3 tidligere elever.

Dataindsamlingsperioden har vi forsøgt, så vidt muligt, at udføre inden for en forholdsvis afgrænset tidsperiode, således at vores forforståelser gennem empiriindsamlingen havde forholdsvist samme udgangspunkt.

Adgangen til Grennessminde som forskningsfelt

Vi har gjort os mange overvejelser omkring empiriindsamlingen. I den indledende fase omhandlede refleksionerne vores adgang til feltet, og hvilken betydning det har haft i forhold til udvælgelsen af informanter. Vi finder, at disse refleksioner udgør en vigtig del af forskningsprocessen, hvorfor vi vil redegøre for disse overvejelser omkring adgangen til GM og herunder vores *gatekeepers*, som har haft betydning for det empiriske datamateriale (Larsen, K. 2009:40).

Gatekeepers er den eller de personer, der besidder autoriet til at styre adgangen til det ønskede felt. Indledningsvis havde vi for øje for, at det er i gatekeepernes interesse at fremstille GM positivt, hvortil vi som forskere har været opmærksomme på, at disse personer spiller en afgørende rolle i forhold til adgangen og den mulige indsigt i feltet og derigennem dataindsamlingen (Kristiansen & Krogstrup 2015:134).

Fra begyndelsen af samarbejdet har Arne S. Krogh, kurator på GM, været vores kontaktperson i organisationen og derved en central gatekeeper i forhold til vores adgang til feltet. Ved det første møde var Arne meget imødekommende og interesseret i vores speciale, og han fortalte med entusiasme om stedet med alle dets aktiviteter samt de unge. Han kom ydermere med gode eksempler på nogle af de unge, som er kommet videre efter endt forløb på GM (Feltnotat 1). På baggrund heraf blev det tydeligt for os, at vi måtte tage styringen i forhold til, hvilke informanter der skulle indgå i specialets empiriindsamling. Dette ved bl.a. selv at finde informanter løbende i forbindelse med vores deltagende observation. Endvidere valgte vi at udarbejde en samarbejdsaftale, som blev underskrevet af begge parter (jf. Bilag 1). Dette for at sikre, at gatekeeperne og GM ikke kan øve indflydelse på den empiri, som indsamles på stedet, og de resultater, som vi når frem til gennem analysen. Hertil må fremhæves, at vi som forskere i vidt omfang har haft frie tøjler til at undersøge GM, hvor Arne har været en vigtig kontaktperson indadtil på GM.

Derudover har vi mødt forskellige andre gatekeepers i form af værkstedslederne på de respektive værksteder, hvor vi har udført deltagende observation. De har haft en afgørende rolle forstået ud fra, hvordan de har vist interesse for undersøgelsen og dermed åbnet op og givet os adgang til værkstederne.

Udvælgelsen af informanter

Med specialets forskningsdesign og udvælgelsen af den specifikke analyseenhed er selekteringen af informanter allerede indsnævret til den specifikke målgruppe; unge med særlige behov mellem 16-30 år, som er eller har været i forløb på GM.

Vi har i forlængelse af udførelsen af den deltagende observation vurderet, hvilke unge der kunne være mulige informanter. Dette var med udgangspunkt i, at det var vores oplevelse, at nogle af de unge har komplekse problemer at arbejde med, som bevirker, at de formentlig ikke ville have overskud til at deltage. Derfor var det et bevidst valg, at udvælgelsen af informanterne blev tilpasset i forhold til de respektive værksteder, hvor de unge har forskellige behov. Således blev det eksempelvis på Gartneriet tydeligt gennem den deltagende observation, at det ikke ville være en mulighed at spørge de unge i fællesskab, om de hver især havde lyst til blive interviewet. Derfor blev der udvalgt tre mulige informanter, som vi også på baggrund af dialog med de to værkstedsledere vurderede ville have overskud til at deltage.

I modsætning til dette var fremgangsmåden på Smedeværkstedet og GV-Køkkenet, at alle de unge blev spurgt i fællesskab, om de ville interviewes.

Begge metoder i selekteringen af informanter har medført nogle etiske overvejelser. Henholdsvis om fremgangsmåden i Smedeværkstedet og GV-Køkkenet kan have bevirket en form for gruppepres på de unge, og om fremgangsmåden i Gartneriet modsat kan have skabt en følelse af forskelsbehandling blandt de unge på værkstedet. Dog er det vores vurdering, på baggrund af den deltagende observation, at det var nødvendigt at foretage selekteringen af informanter på følgende vis. Dels for at sikre, at det blev muligt at indsamle den nødvendige empiri til besvarelsen af specialets problemstilling, samt for at imødekomme de unge som informanter på bedst mulig vis ud fra vores oplevelse af dem.

Vi er endvidere bevidste om, at udvælgelsen og antallet af interviews ikke udgør et egentlig repræsentativt udsnit. Dog finder vi, at den viden, de udvalgte informanter er i besiddelse af, kan sige noget konkret om, hvordan de unge oplever beskæftigelsesindsatsen på GM (Jepsen & Madsen 2010:191).

Deltagende observation

Ved at benytte deltagende observation som metode i empiriindsamlingen har ønsket være at opnå adgang og indsigt samt få etableret en kontakt til feltet, indbefattende de unge på GM. Hensigten med at

foretage den deltagende observation skal hertil ses i sammenhæng med ønsket om at gå åbne til feltet, hvormed målet var at se, hvad der viste sig af temaer i dataindsamlingsprocessen.

I forhold til specialets forskningsdesign, casestudiet, fremhæver Yin (2014), at den deltagende observation udgør en unik mulighed for at indsamle data til casestudiet. Derved bliver det muligt at få adgang til og en speciel 'intern' indsigt i forhold til GM's borgere, dvs. analyseenheden i undersøgelsen, som kan være svær at opnå på anden vis. Hertil er vi dog bevidste om den risiko, som hviler i metoden, hvor vi som forskere er deltagende og dermed kan komme til at påvirke det undersøgte fænomen (Yin 2014:115-117).

I forlængelse heraf gjorde vi os indledningsvist mange refleksioner om, hvilken forskerpositionering vi ønskede at påtage os. Det har været hensigten at positionere os som forskere på en sådan måde, at der gives anledning til, at vi både er *uden for* og *inden for* borgernes fællesskab på GM, hvilket benævnes "ven af huset". Ved at anvende denne positionering har det givet mulighed for at observere og studere analyseenheden indefra og samtidig skabe en distance og analysere udefra (Kristiansen & Krogstrup 2015:139). Vi har endvidere løbende i processen holdt os for øje, at vi som forskere ikke må identificere os for meget med de unge på GM, da dette vil øge risikoen for at *go native*, hvilket vil have konsekvenser for validiteten af den viden, vi producerer (Larsen, K. 2009:53).

En væsentlig faktor er dog den relation, vi har etableret til borgerne på GM gennem den deltagende observation. Vores oplevelse og forståelse er, at hvis ikke vi havde haft mulighed for at foretage den deltagende observation, ville vi ikke på samme vis have fået opbygget en bæredygtig relation til borgerne på GM. Hertil har det været vigtigt for os under den deltagende observation at være åbne og ærlige over for de unge, når de eksempelvis har stillet spørgsmål til specialet (Kristiansen & Krogstrup 2015:135-139).

Ved valget af den deltagende observation som metode er vi bevidste om, at der kan stilles kritisk i forhold til sammenhængen med vores videnskabsteoretiske udgangspunkt. Her kunne en fænomenologisk tilgang muligvis have været mere oplagt, hvilket bl.a. Kristiansen & Krogstrup (2015) argumenterer for. Vi finder dog, at vi med fokuset på at være åbne i mødet med empirien, hvor informanternes oplevelser og erfaringer netop vægtes som centrale, imødekommer et essentielt princip i fænomenologien (Kvale & Brinkmann 2009:44-45). Samtidig tillægger vi os den betragtning, på baggrund af her-

meneutikken, at vi aldrig vil kunne fralægge os eller ”sætte vores forståelser i parentes”, da disse betragtes som et menneskeligt grundvilkår og som udgangspunktet for vores forskningsproces og fortolkning. Ved at reflektere over og gøre os bevidste om disse forståelser og deres betydning løbende, har ønsket dog været netop at sætte dem på spil i mødet med genstandsfeltet (Højberg 2009).

Feltnotater

Feltnotaterne til den deltagende observation anses som en afgørende datakilde i forhold til belysningen af specialets problemformulering. Derfor har vi været bevidste om, at arbejdsprocessen omkring udførelsen af feltnotaterne skulle være grundig og systematisk (jf. Feltnotat 1-18).

Vi har bevidst valgt at foretage den deltagende observation hver for sig for derigennem dels at sikre mest mulig indsigt i GM's værksteder, samt for at vi som forskere ikke skulle virke for dominerende over for de unge og skabe en følelse af overvågning (Kristiansen & Krogstrup 2015:146).

Forud for de deltagende observationsstudier udarbejdede vi forskningsspørgsmål for herigennem at opretholde og indkredse fokuset på, hvilken viden vi ønskede, at den deltagende observation skulle bidrage med (Kristiansen & Krogstrup 2015:141). For at sikre, at den deltagende observation og de dertilhørende feltnotater så vidt muligt blev udført ensartet, har vi udarbejdet skabeloner til udførelsen af feltnotater på henholdsvis værkstederne samt til Livsværnet (jf. Bilag 2-3). Dette for at sikre, at vi som forskere havde fokus på de samme tematikker i feltet (Larsen, K. 2009:41). Tematikkerne angik eksempelvis, hvordan de unge indgår på værkstederne samt, hvordan de omtaler deres oplevelser omkring dét at være en del af GM. I forhold til de tidligere elever, i forbindelse med Livsværnet, var én af tematikkerne de unges italesættelse af beskæftigelse over for hinanden.

Den praktiske udførelse af feltnotaterne til den deltagende observation bestod i en kombination af *den kondenserende beskrivelse* og *den udvidede redegørelse*. Således er feltnotaterne fra den deltagende observation indbefattet af korte sætninger, der sammenfatter observationerne fra GM. Dette har lettet udførelsen af de udvidede redegørelser over feltnotatet efterfølgende (Kristiansen & Krogstrup 2015:149).

Ud over den deltagende observation på GM har vi foretaget et enkelt direkte observationsstudie (Yin 2014:113-115) til et elevrådsmøde på GM med henblik på at opnå større indsigt i de unges medbestemmelse og handlekraft på GM. I den forbindelse fik vi også udfordret vores forforståelse i forhold til,

hvorvidt borgerne på GM bliver inddraget og oplever medbestemmelse i forhold til eget forløb og beslutningsprocesserne i praksis.

Forskningsinterviews

Med afsæt i casestudiet som forskningsstrategi udgør specialets forskningsinterviews, set i samspil med den deltagende observation, en central datakilde til belysningen af specialets problemstilling (Antoft & Salomonsen 2007:30; Yin 2014:110-113).

Forskningsinterviewene bygger i vidt omfang på den indsigt, relation og erfaring, som vi fik opbygget gennem den deltagende observation, hvorfor samspillet mellem dataindsamlingsmetoderne også fremhæves løbende i nedenstående.

Vores tilgang som forskere til forskningsinterviewene

Når forskningsinterviews står som central forskningsteknik i specialet skal det bl.a. forstås på baggrund af vores hermeneutiske tilgang. Her står samspillet mellem os som forskere og de sociale aktører, gennem dialog og samtale, centralt, da det er herigennem, at meningsfuld viden opstår. Således er vores udgangspunkt at opnå indsigt i elevernes praksis, oplevelser, forståelseshorisonter og handlinger i feltet (Højberg 2009:342-343). Kernen i Gadammers hermeneutik lyder hertil som følger: *"At være åben over for den tekst, sag, person eller overlevering, som taler til os – og lytte til den andens meninger, uden at vi derfor behøver at glemme vore egne."* (Gulddal & Møller 1999:37). På den baggrund har vi som forskere, som tidligere omtalt, haft åbenhed og dét at stille spørgsmål som omdrejningspunkt for vores møde med informanterne. Hermed har vi sat vores fordomme på spil og haft fokus på, at det er igennem horisontssammenmødet, dvs. det forstående møde med borgerne på GM, at mening og forståelse opstår (Højberg 2009:324-325).

I forhold til udførelsen af interviewene har vi været bevidste om diskussionen af, hvorvidt det er muligt af have en ligeværdig og åben dialog i et forskningsinterview. Dét, at interviewsituationen kan være præget af et asymmetrisk magtforhold mellem forsker og informant, hvilket i udgangspunktet kan gå begge veje, har vi reflekteret over og forberedt os på forud for interviewene (Højberg 2009:343-344; Kvale og Brinkmann 2009:50-52).

I den forbindelse finder vi, at den deltagende observation har været af stor betydning. Herigennem har specielt de nuværende elever haft mulighed for at lære os at kende, hvor vi, først efter at have været på

værkstederne et stykke tid spurgte de mulige informanter, om de havde lyst til at blive interviewet. Hertil blev det understreget af os samt værkstedslederne, at deltagelsen foregik på frivillig basis, hvor heller ikke alle de adspurgte elever havde lyst eller overskud til at blive interviewet (Kvale & Brinkmann 2009:89-91; Kristiansen 2007:238).

Ved selve udførelsen af interviewene har vi vægtet en god introduktion til, hvad der skulle foregå for at skabe en tryk og afslappende atmosfære for de unge. Vi har i den forbindelse været åbne om formålet med undersøgelsen og interviewene samt vores intentioner som forskere. De unge blev således godt introduceret til formålet med specialet, og hvilken central rolle og vægtning deres oplevelser og fortællinger ville have. Endvidere blev de gjort opmærksomme på, at de til enhver tid havde ret at sige fra, hvis vi kom for tæt på. Desuden lagde vi op til, at de unge endelig måtte spørge, hvis de skulle have yderligere spørgsmål til specialet eller os (jf. Bilag 4-5). Dertil bestræbte vi os på at tilpasse vores sprogbrug og kropssprog til situationen og den enkelte informant. Dette for at begrænse det asymmetriske magtforhold, hvor vi som forskere primært har befundet os i dominanssituationen. Ved at anerkende disse magtforhold og reflektere over betydningen heraf for den viden, som skabes, har ønsket være at imødekomme de mulige implikationer (Højberg 2009:343-344; Kvale og Brinkmann 2009:50-52).

Interviews med nuværende og tidligere elever på Grennessminde

Med udgangspunkt i specialets borgerperspektiv har vi lagt os op af det såkaldte semistrukturerede livsverdensinterview, som af Kvale & Brinkmann (2009) beskrives som: *"(...) et interview, der har til formål at indhente beskrivelser af den interviewedes livsverden med henblik på at fortolke betydningen af de beskrevne fænomener"* (Kvale & Brinkmann 2009:19). Dét at få en forståelse for elevernes kontekst og livssituation, hvormed fokus rettes mod en afgrænset del af deres livsverden, og herudfra få indsigt i deres oplevelse af GM, har hermed været centralt. Det skal ligeledes ses i sammenhæng med inspirationen fra det tidligere omtalte *ateoretiske studie* (Antoft & Salomonsen 2007:35).

Nedestående skema er udarbejdet for at give et overordnet overblik over specialets informanter med deres person- og baggrundskaraktistika samt længden på interviewene. Hermed tilstræbes det at skabe gennemsigtighed og overblik over empiriindsamlingen. Det skal i den forbindelse nævnes, at vi af etiske årsager har valgt at tildele alle informanter samt værkstedsledere pseudonymer i specialet for så vidt muligt at sikre deres anonymitet (Kvale & Brinkmann 2009:91; Kristiansen 2007:238).

Navn	Alder	Diagnose	Værksted	Hvor langt eleven er på GM	Hvornår eleven blev færdig på GM	Varighed af interview
Anne	18	Indlæringsvanskeligheder	Smedeværksted	1. års elev	-	29:49
Anders	19	Autist	Smedeværksted	1. års elev	-	47:51
Bente	19	Indlæringsvanskeligheder	GV-Køkkenet og Bageriet	2. års elev	-	32:39
Carl	24	Umoden, ikke-alderssvarende	Smedeværkstedet	2. års elev (3. års efter påsken 2015)	-	01:03:22
Daniel	16	ADHD	Smedeværkstedet	1. års elev	-	46:35
Jens	19	ADHD	GV- Køkkenet	1. års elev	-	01:24:35
Lasse	20	Indlæringsvanskeligheder, sent udviklet	Smedeværkstedet	3. års elev	-	44:00
Lone	-	Indlæringsvanskeligheder	GV-Køkkenet, projektskoleelev	5. års elev	-	18:36
Sofie	-	ADHD	G-Vest køkkenet	2. års elev	-	21:10
Stefan	19	Indlæringsvanskeligheder, tidligt skadet (misbrug i fam.)	Smedeværkstedet	1. års elev	-	51:16
Sune	19	Indlæringsvanskeligheder	Smedeværkstedet	1. års elev	-	20:40
Sally	-	Indlæringsvanskeligheder	Gartneriet	1. års elev	-	16:41
Silas	19	Williams diagnose (fødselsbetinget)	Smedeværkstedet	1. års elev	-	34:24
Trine	-	Indlæringsvanskeligheder, skolioseryg	Gartneriet	3. års elev	-	52:40
Anton	23	Indlæringsvanskeligheder, sent udviklet	Gartneriet	-	2012	35:20
Mia	25	Indlæringsvanskeligheder	Køkkenet 175	-	2009	35:36
Mette	-	Indlæringsvanskeligheder, spiseproblemer	Køkkenet 175	-		57:48

Tabel 2: Egen opsætning over informanternes person- og baggrundskarakteristika

Skemaet illustrerer, at informanterne repræsenterer et lille udsnit af eleverne på GM, som er forskellige steder i forhold til deres forløb på GM. De fleste af eleverne, med undtagelse af to, er i gang med deres STU-forløb på GM, hvor de spænder fra at være på 1. år af STU'en til at være på 3. år og dermed snart færdige på GM. Ud over elever i STU-forløb, som udgør den største gruppe af borgere på GM, har vi interviewet to, som er i projektforsløb, og som har afsluttet deres STU-forløb på GM eller andetsteds. Interviewene med de tre tidligere elever, der efter GM står meget forskellige steder, har bidraget med interessante indsigter i forhold til, hvordan borgerne kan stå efter endt forløb. Den ene, Anton, blev af vores gatekeeper, Arne, fremhævet som én af 'succeshistorierne', som det ville være interessant for os at snakke med. De to andre mødte vi til Livsværnet. Den ene, Mette, er på kontanthjælp og har haft problemer med kommunen omkring sit videre forløb efter GM. Den anden, Mia, har fået tilkendt førtidspension, men arbejder flere gange ugentligt på en café.

Interviewene spænder således forholdsvist bredt og belyser elevernes oplevelser af GM ud fra forskellige vinkler. Vi har dog også foretaget ét interview med en elev, som desværre ikke anses som brugbart, hvilket vil blive uddybet senere.

Opbygning af interviewguides

Udarbejdelsen af specialets interviewguides beror i høj grad på indsigten fra den deltagende observation. Indgang til feltet har således været afgørende for den viden og forståelse, som vi har fået om de unge og GM gennem empiriindsamlingen. Endvidere er vi bevidste om, at vores forståelseshorisonter har spillet en væsentlig rolle i udformningen af vores interviewguides, hvilket også skal ses i lyset af, at vi som forskere altid vil starte forståelsesprocessen hos os selv (Højberg 2009:342).

Med udarbejdelsen af de semi-strukturerede interviewguides (jf. Bilag 4-5) har vi haft et styringsværktøj til interviewene med de nuværende samt tidligere elever. Her var udgangspunktet igen at vægte åbenhed og viljen til at stille spørgsmål som en vigtig drivkraft i forskningsprocessen (Højberg 2009:342).

Med afsæt i en forforståelse af, at det ville være krævende og udfordrende for os som forskere at interviewe borgere fra den udsatte målgruppe, som har komplekse sociale problemer, endte vores interviewguides med at være mere strukturerede end egentligt tiltænkt. Vi ønskede at 'gardere' os i interviewsituationen, hvis det skulle blive svært at få eleverne i tale om de forskellige temaer. Derfor forberedte vi

os ved at have en række overordnede spørgsmål, som hver især hørte under hvert deres tema og forskningsspørgsmål, hvortil vi udarbejdede flere uddybende underspørgsmål (Kvale & Brinkmann 2009:151-154). Disse var tænkt som mulig inspiration til, hvordan vi kunne spørge yderligere ind i interviewsituationen, hvis eleverne ikke af sig selv kom ind på de forskellige forhold. I den forbindelse reflekterede vi over, at ud over vi som forskere kan sidde i en dominansposition, så kan eleverne også sidde inde med en magt i forhold til, hvad de vælger at fortælle og udlægge i interviewsituationen (Højlund 2009:343-344; Kvale & Brinkmann 2009:56). Her kan de uddybende spørgsmål have hjulpet til at løsne op og få nuanceret elevernes svar og udtalelser.

I selve interviewsituationerne fungerede interviewguiden som en god rettesnor et langt stykke af vejen, uden at vi dog slavisk fulgte dem. Således bød eleverne også ind med nye og interessante vinkler og oplevelser, som vi spurgte uddybende ind til. Således blev interviewene i praksis igen mere semi-strukturerede og dermed styret af åbenhed i forhold til de nye ting og forhold, som viste sig for os under empiriindsamlingen. Dermed blev vores forståelseshorisonter også udvidet.

Vi valgte at lade henholdsvis interviewguiden til nuværende elever (Bilag 4) samt tidligere elever (Bilag 5) været styret af de forholdsvist samme overordnede temaoverskrifter, som lyder som følger:

- ▶ *Indblik i borgernes baggrund (i forhold til GM)*
- ▶ *Hverdagen og arbejdsopgaverne på GM*
- ▶ *Borgernes udbytte af være i forløb på GM*
- ▶ *Borgernes oplevelse af GM/ forløbet efter GM og tanker om fremtidige muligheder i forhold til beskæftigelse/uddannelse*

Til disse blev der udarbejdet forskningsspørgsmål, som bygger på specialets problemstilling. Hermed har vi tilstræbt at skabe transparens i forhold til forskningsprocessen, hvor sammenhængen gerne skal kunne ses i forhold til, hvorfor vi har spurgt, som vi har.

Til at 'teste' vores interviewguides foretog vi to pilot-interviews. Efter gennemførelsen af disse justerede vi interviewguiden i forhold til nogle spørgsmålsformuleringer, som ikke stod helt klart for de pågældende elever. Hermed fik vi også udfordret forforståelser omkring, hvad eleverne er i stand til at reflektere over. Her kan vi som akademikere komme til at tage for givet, hvad eleverne kan og skal italesætte

og reflektere over. Vi må dertil erkende, at vi som forskere fortsat er 'grønne' i forhold til bl.a. at interviewe udsatte grupper. De to pilot-interviews vil dog indgå som data i specialet, da vi kun foretog små justeringer af interviewguiderne på baggrund af disse.

Refleksioner på baggrund af interviewene

Der har været mange overvejelser i forbindelse med empiriindsamlingen og den udvalgte målgruppe. Vores refleksioner har bl.a. gået på, hvorvidt vi som forskere har haft de nødvendige kompetencer til at gennemføre interviews med målgruppen. Dette eksempelvis set ud fra de meget store udsving i længden af interviewene (jf. Tabel 2). Vi er bevidste om, at specialets rammer samt tidsperspektivet har spillet en væsentlig rolle i forhold til, hvilken relation vi har fået opbygget til de unge på GM, og derved hvilke resultater vi når frem til i analysen.

Relationen til de unge har hertil vist sig som en vigtig faktor for udførelsen af interviewene. Det kan eksemplificeres med en oplevelse, vi havde, hvor en ung ikke var tilstede på værkstedet den planlagte dag for interviewet. Derfor foreslog én af værkstedslederne en anden ung som mulig informant. Den nye informant havde vi ikke mødt før, hvorved vi ikke havde opbygget en relation til personen. Det resulterede i, at det var vanskeligt som forsker at få eleven til at åbne op og reflektere over spørgsmålene, hvorfor det blev et meget kort interview, som ikke anses som brugbart.

Efterfølgende har vi reflekteret over, om vi muligvis i praksis vil kunne finde noget brugbart i alle de udførte interviews. Hertil er vi blevet bekendte med, at det er vigtigt gennem databearbejdningen ikke at underkende de unges fortællinger og svar på baggrund af vores forforståelser, da det må vægtes som havende betydning for den enkelte unge. Dette eksempelvis i forhold til én elev, som fremhævede en oplevelse omkring at stå i Væksthusets café, hvor der kom vuggestuebørn. Dette syntes for os ikke umiddelbart relevant, men ved gennemgangen af empirien blev vi alligevel opmærksomme på, at det må tillægges en betydning i forhold til eksempelvis dét, at eleverne oplever kontakten til eksterne kunder som vigtig. Derved kan det være væsentligt at komme i dybden med i specialets analyse, selvom det ikke umiddelbart synes relevant, men hvor afsættet netop skal være borgernes perspektiv og oplevelser. Herved har vi været bevidste om også at sætte vores forståelser og fordomme på spil under selve databearbejdningen.

6. Analysestrategi

I det følgende argumenteres for nærværende speciales analysestrategi. Her er det først og fremmest centralt med en udlægning af, hvordan bearbejdningen af datamaterialet har forløbet. Herefter præsenteres den overordnede ramme for specialets analyse og herunder undersøgelsesspørgsmålene samt et fokus på, hvordan empirien inddrages, og hvilken rolle den har i belysningen af problemstillingen. Dette fører videre hen i en kort præsentation af teorien og de relevante begreber forud for specialets analyse.

Bearbejdning af datamaterialet

Med specialets fokus på borgerperspektivet og hertil det videnskabsteoretiske afsæt i den filosofiske hermeneutik fordres en undersøgelse af informanternes oplevelser, hvorigennem det muliggøres at forstå samt meningsfortolke interviewene (Kvale & Brinkmann 2009:223-227). I den forbindelse er det centralt, at der med analysestrategien sikres en overordnet strukturering af vores forholdsvist omfattende empiriske datamateriale.

Den indledende del af bearbejdningen af datamaterialet har bestået i at transskribere interviewene (jf. Bilag 6, retningslinjer for transskribering), hvilket har haft til formål at danne et solidt grundlag for den videre analyse. Efterfølgende er der foretaget en omfattende strukturering af empirien. Dette afspejles i det vedlagte excel-skema over databearbejdningen (Bilag 7), hvori informanternes udtalelser er blevet tematiseret. Et væsentligt element i denne bearbejdning har været meningskodningen af informanternes fortællinger (Kvale & Brinkmann 2009:224). Indledningsvis blev der løbende i transskriberingsprocessen markeret specifikke steder i datamaterialet, som fremstod særligt interessante i forhold til specialets problemformulering. Efterfølgende har der udfoldet sig en række temaer på baggrund af bearbejdningen, som har dannet udgangspunkt for den samlede gennemgang og kodning af interviewene (Bilag 7). Herudfra er informanternes udtalelser blevet systematiseret og tematiseret med henvisning til specifikke linjenumre i interviewene, hvorfor skemaet over databearbejdningen har været centralt i den efterfølgende udfoldelse af analysen. Kodningen har hermed været datastyret, hvor temaerne har udviklet sig undervejs gennem mødet og bearbejdningen af empirien (Kvale & Brinkmann 2009:224). Omdrejningspunktet har været den åbne tilgang til empirien, hvor vi, til trods for vores medbragte forståelseshorisonter som forskere, har tilstræbt at møde feltet åbent for herigennem netop at vægte borgernes fortællinger og oplevelser som det væsentlige.

Udgangspunkt for den analytiske ramme

Vi har valgt at arbejde ud fra den abduktive tilgang i analyseprocessen, hvorigennem det tilstræbes, at empirien og teorien skal understøtte hinanden i belysningen af problemstillingen. I den forbindelse præsenteres som udgangspunkt først empirien gennem analysen til belysningen af et givent tema, hvorefter teorien inddrages til at understøtte belysningen og fortolkningen heraf. Vekselvirkningen mellem empirien og teorien hænger sammen med den *hermeneutiske cirkel*, som anvendes som et centralt "arbejdsredskab" i analysearbejdet. Efter den datastyrede kodning er der i den videre proces hermed fokus på den hermeneutiske meningsfortolkning. Med dette forstås, at datamaterialet analyseres i den kontinuerlige frem- og tilbagegående proces mellem helhed og dele, hvilket også sker på baggrund af tematiseringen. Herigennem muliggøres en analyse af casens centrale analyseenhed, eleverne på GM, hvor fortolkningen af disse kan sættes i ny relation til helheden (Kvale & Brinkmann 2009:233).

For at skabe mest mulig gennemsigtighed og sammenhæng mellem kodning og specialets analyse er analysen bygget op omkring tre analysedele, hvorunder der er opstillet i alt ni konkrete undersøgelsesspørgsmål, som belyses gennem analyseafsnittene, jf. oversigt nedenfor. Tilsammen underbygger de tre analysedele hinanden i belysningen af specialets problemformulering, hvorigennem der skabes nye perspektiver samt udfoldes nye forståelser i forhold til problemstillingen.

Analysedel 1: Borgernes oplevelse af forløbet på Grennessminde

- ▶ *Hvordan oplever borgerne sig modtaget på Grennessminde, og hvilke forventninger har de til forløbet?*
- ▶ *Hvordan varetages borgernes individuelle behov og niveauer gennem de respektive værksteder?*
- ▶ *Hvorvidt oplever borgerne sig medinddraget i eget forløb, og hvilken værdi tillægges dette?*
- ▶ *Hvilken betydning har det socialøkonomiske aspekt i praksis for borgerne, og hvilke styrker og udfordringer er forbundet hermed?*

Analysedel 2: Borgernes oplevelse af udbyttet af forløbet på Grennessminde

- ▶ *Hvad oplever borgerne som centralt i forhold til deres udvikling af færdigheder gennem forløbet på Grennessminde?*
- ▶ *Hvorvidt og hvilken betydning har det for borgerne, om der opleves faglig udfordring i hverdagen?*
- ▶ *Hvilken værdi tillægger borgerne de sociale relationer på Grennessminde?*

Analysedel 3: Arbejdets betydning og vejen mod den politiske beskæftigelsesmålsætning

- *Hvordan oplever borgerne, at den erhvervsrettede tilgang på værkstederne har betydning for dem i forhold til deres udvikling mod den politiske beskæftigelsesmålsætning?*
- *Hvordan tegner borgernes ønsker og drømme sig for fremtiden set i forhold til de realiteter og udfordringer, de står overfor?*

Gennem analysen er der blevet tilstræbt en sensitivitet i forhold til det empiriske datamateriale, hvor det netop er borgernes oplevelser og forståelser, som vi gerne vil have frem som det centrale. I den forbindelse anvendes dels citater til at eksemplificere de generelle mønstre og sammenhænge, som har vist at gøre sig gældende på tværs af informanterne (Kvale & Brinkmann 2009:306-307). Desuden inddrages citater og empiriske fund, som repræsenterer specifikke pointer, samt citater som er ekstreme og kan være modstridende fra flertallet. Dette bidrager til løbende at skabe diskussion gennem analysen og samtidig skabe et nuanceret billede af borgernes oplevelse af GM.

Der vil blive refereret til udtalelser og citater fra informanterne med henvisning til deres pseudonymer samt det givne linjenummer i interviewet, eksempelvis (Silas 21).

Ud over interviewene indgår feltnotaterne som en del af datamaterialet i analysen. Dette på baggrund af at vi i databearbejdningsprocessen har gennemgået disse og erfaret, at de underbygger interviewene i nogle af de specifikke temaer, som er opstillet. Således inddrages feltnotaterne løbende, hvor det findes relevant. Feltnotaterne er blevet inddelt i nummereret rækkefølge (jf. Bilagsoversigt), hvorfor der refereres til nummeret på det specifikke feltnotat, når der henvises til disse i analysen, eksempelvis (Feltnotat 15).

Kort præsentation af teori og relevante begreber

Nedenfor gives en kort præsentation af teorien samt de relevante begreber. Disse er udvalgt med afsæt i empirien, som inddrages i specialets analyse til belysningen af problemformuleringen. De teoretiske begreber vil løbende blive udfoldet, hvor det er af relevans i analysen, hvorfor nedenstående kun er en kortfattet præsentation.

I analysen inddrages ligeledes rapporter af relevans, som også er anvendt i specialets indledning og problemfelt, hvilket løbende skal understøtte belysningen og nuanceringen gennem analysen.

Med afsæt i det empiriske datamateriale har det vist sig, at anerkendelse indgår som et væsentligt element i beskæftigelsesindsatsen på GM. Til belysning af dette inddrages Axel Honneths anerkendelsesteori (2006) med de tre anerkendelsessfærer: *Privatsfæren*, *den retlige sfære* samt *den solidariske sfære*. Disse tre anerkendelsessfærer ses i forlængelse af hinanden, da de tilsammen udgør forudsætninger for hinanden og for udviklingen af individet og dets selvtillid, selvrespekt og selvværdsættelse (2006:13,174). Dette kan anses som centralt for en vellykket beskæftigelsesindsats, hvor de socialt udsatte unge skal forberedes og udvikles til så vidt muligt at indgå selvhjulpent i samfundet og på arbejdsmarkedet.

Erving Goffmans teori om rollespil og den sociale hverdagsinteraktion (2014) er en anden teori, som på baggrund af empirien og afsættet i specialet findes relevant til belysningen af problemstillingen. Ud fra centrale begreber som *front- og backstage*, *roller*, *hold* og *facade*, hvor Goffman opererer ud fra teatermetaforen (2014), belyses det, hvordan borgerne indgår og agerer på GM, og hvad det har af betydning for deres forløb og udvikling.

Med fokus på beskæftigelsesperspektivet er det relevant at inddrage empowerment-begrebet, som har vist sig gavnligt som tilgang i beskæftigelsesindsatser med fokus på udsatte unge (Pedersen m.fl. 2014). I den forbindelse er vi inspireret af følgende definition på begrebet:

"Empowerment sigter mod en tilstand, hvor mennesker opnår en følelse af kontrol og meningsfuldhed. Empowerment er både følelse og handling, og derfor er det afgørende, at menneskene bruger fornemmelsen til at handle for at opnå sociale eller sundhedsmæssige forandringer." (Andersen m.fl. 2010:14).

Hertil har vi fokus på det ressourceorienterede samt mestringstilgangen, som hviler i begrebet, hvilket er med til at understøtte specialets empiri.

Afslutningsvis lægger problemstillingen op til inddragelsen af begrebet arbejdsidentitet (Paludan-Müller 2012; Brinkmann 2009), da omdrejningspunktet for indsatsen på GM er den politiske beskæftigelsesmålsætning. Hertil er det interessant, hvilken betydning arbejdsidentiteten har, og hvorvidt eller hvordan det er muligt at opbygge samt fastholde denne hos de socialt udsatte unge.

På baggrund af ovenstående vil vi ud fra den abduktive tilgang benytte de teoretiske begreber i vekselvirkningen med det empiriske datamateriale for herigennem at belyse specialets problemformulering gennem analysen.

7. Analyse

Analysedel 1: Borgernes oplevelse af forløbet på Grennessminde

Ud fra specialets problemstilling og inspirationen fra Eskelinen & Olesen (2010:10) omhandlende den centrale viden, som aktørerne ligger inde med i forhold til indsatserne og deres virkning, rettes i første analysedel fokus mod, hvordan borgerne oplever at være i forløb på GM som SØV. Ud fra kontant-hjælpsreformen og den overordnede kontekst omkring beskæftigelsesindsatsen findes det relevant, med afsæt i vores case, at rette fokus mod, hvordan de unge, som det drejer sig om, konkret oplever forløbet. Tilgangen er, at de unges oplevelser og forståelser er essentielle at få frem, hvis indsatsen i sidste ende skal vise sig virkningsfuld for dem.

Oplevelsen og forventningerne til Grennessminde

"Her kan jeg være den, jeg er" - Jens

Med fokus på pointen fra Katznelson m.fl. (2015:15) om, at det er centralt, hvordan de unge oplever indsatsen i praksis set ud fra, hvad der kan gøre en positiv forskel for dem, findes det relevant indledningsvist at belyse følgende undersøgelsesspørgsmål: *Hvordan oplever borgerne sig modtaget på Grennessminde, og hvilke forventninger har de til forløbet?*

Når det kommer til elevernes oplevelse af, hvordan de føler sig modtaget på GM, står accept og rummelighed som centrale aspekter. Dette udtrykker eleven Jens på følgende vis:

"... Det jeg kan lide ved GM - her kan jeg være den, jeg er. Her skal jeg ikke overbevise en hel masse mennesker for at blive accepteret og arbejde mig op i hierarkiet, her kan jeg læne mig tilbage og opbygge ... jeg kan komme, jeg er den, jeg er. Jeg er ikke én eller anden høj fin mand i jakke, som skal overbevise en masse mennesker om, at det her kan jeg, og nu skal jeg knokle. Her kan jeg sætte mit eget tempo, det kan jeg godt lide. Jeg kan godt lide, at jeg bliver accepteret af både lærere og elever og af stedet. Jeg bliver accepteret sådan, at du er respekteret for, hvem du er, og ikke for at du skal til at overbevise mennesker om noget - det kan jeg godt lide ved stedet." (Jens 56).

Ovenstående citat illustrerer, hvordan Jens oplever at blive accepteret, som den han er på GM, hvilket er centralt for hans oplevelse af modtagelsen på stedet. Det går igen hos flere af informanterne, som

hos eksempelvis eleven Bente for hvem trygheden gennem accepten og det sociale stod som essentielle aspekter for hendes håb og forventninger til GM: ” *Om de vil acceptere mig. Om man kunne komme ind i sammenholdet og alt det der.*” (Bente 37). Herigennem bliver det tydeliggjort, at det netop har stor værdi for eleverne, at der opleves en rummelighed på stedet, hvor der ikke bliver set skævt til én, hvis man skiller sig ud, men tværtimod taget hånd om eleverne og deres særlige behov (Bente 137-141, 211, 341-345; Daniel 342-346; Mia 196-197).

Ud fra sociologen Erving Goffman og hans teori omhandlende den sociale hverdagsinteraktion og handlen (Goffman 2014) kan det tolkes, hvad det har af betydning for eleverne, når de oplever denne modtagelse på GM. Med fokus på hans skelnen mellem *front-* og *backstage* (Goffman 2014:141-169) kan tolkes, at eleverne på GM oplever et frirum, hvor de kan gå *backstage*. Her kan de søge væk fra *scenen* eller offentligheden, hvor der stilles forskellige normer, krav og forventninger op, som det bl.a. udtrykkes gennem samfundsretorikken på beskæftigelsesområdet og den politisk opstillede beskæftigelsesmål-sætning. Flere af de unge udtrykker en bevidsthed og reflekterer over disse forventninger og normer, som hviler i samfundet, og som påvirker dem (Jens; Mette; Feltnotat 15). Derfor fremstår det også betydningsfuldt for eleverne, når de kan opleve denne accept og rummelighed, som Jens udtrykker i ovenstående citat. Det kan sammenholdes med Goffmans pointe omkring at gå *backstage*: ”*Her kan den optrædende slippe af. Han kan droppe facaden, lade være med at fremsige replikkerne, bryde ud af rollen.*” (Goffman 2014:146). Gennem accepten kan eleverne føle sig accepterede for, hvem de er, da de på GM skal udvikles som individer uden indadtil at skulle leve op til en masse opstillede krav og forventninger.

I forlængelse af ovenstående er det relevant at belyse, hvilke oplevelser eleverne kommer med omkring tidligere modtagelser, de har fået i samfundet. Her står oplevelser omkring mobning, som noget der går igen hos flere informanter, som har oplevet mobning gennem deres tidligere skolegang (Trine 296; Daniel 343; Bente 345). Derfor har det styrket dem at komme til GM og opleve accept, anerkendelse og inklusion blandt de andre elever og personalet. Som eksempelvis afspejles af Bente, som udtrykker, at hun har lært: ”... *at der er faktisk søde mennesker. Der er ikke kun onde mennesker ude i verden.*” (Bente 345). På GM har bl.a. rummeligheden således givet hende nyt mod på livet, efter hun tidligere har oplevet megen mobning.

Herudfra kan det på baggrund af Axel Honneths anerkendelsesteori (2006) tolkes, at eleverne kan opleve en solidarisk anerkendelse på GM, hvor de indgår i et fællesskab med de andre elever, hvorigennem de kan genkende sig selv og opnå anerkendelse for deres egenskaber (2006:12). Dertil har det sociale

fællesskab og fokusset på at undgå mobning ved hjælp af bl.a. 'Den gode tone', hvorigennem eleverne lærer at tale pænt til hinanden (Bente 267), stor betydning for deres oplevelse af modtagelsen med accept og rummelighed.

Borgernes forventninger til Grennessminde

Gennem empirien tydeliggøres det, at eleverne kommer med forholdsvis forskellige forventninger og forestillinger om, hvad forløbet på GM skal kunne bistå med i deres liv. Eleven Sofie fortæller, at hendes forventninger til GM var, at det skulle være et frirum i hverdagen, hvorigennem hun kunne blive mere selvstændig: *"Ja, det var at komme lidt væk fra min farmor og få lidt mere frihed, blive lidt mere voksen-agtig, i stedet for at det var hende, der traf alle beslutningerne i mit liv"* (Sofie 23). For Sofie har det således stor værdi at blive mere moden, da hun ønsker at udvikle sig og derved blive mere selvhjulpen. Daniel udtrykker på den anden side, at han var mere forbeholden omkring, hvad han forventede at få ud af forløbet: *"Jeg var faktisk lidt skeptisk omkring det hele. Så tænkte jeg, kommer jeg nogensinde til at bruge det her senere i livet og alt det der... men det vendte sig sådan lidt, fordi jeg tænkte, det kan godt være, at der er nogle muligheder i det."* (Daniel 93-95). Denne skepsis afspejler også, at Daniel er én af de elever, som tidligere har haft det svært gennem sin skolegang, hvilket har påvirket ham (Feltnotat 9).

Trods denne forskellighed i elevernes forventninger, som også afspejler, at de har vidt forskellige udgangspunkter, viser sig overordnet to gennemgående tendenser i empiriindsamlingen. Flere informanter fremhæver forventningen om at blive mere kompetente, få mere erfaring og derved blive bedre til noget specifikt (Anders 39-41; Jens 34; Stefan 45; Sune 21; Silas 33). Dette underbygger, at flere af borgerne på GM er meget velovervejede og reflekterende i deres fortælling omkring forventningerne til GM, hvor dét at få nogle praktiske færdigheder med sig bl.a. vægtes.

Dertil udtrykker en del informanter en forventning om, at GM skal åbne nogle nye muligheder i fremtiden for dem angående eksempelvis videreuddannelse, praktikplads, arbejde og boligsituation (Anders 41; Carl 91; Lasse 44; Daniel 92-97; Lone 21-23; Anton 105; Stefan 288).

På baggrund af empirien kan hermed tolkes, at denne gruppe af unge, trods deres udfordringer, er ressourcestærke. Dette forstået ud fra, at de er bevidste og reflekterende om nogle konkrete, basale forhold, som er nødvendige for dem at arbejde med for på sigt at kunne agere i et arbejde. De unge er således klar over, at det er nødvendigt med mere erfaring, hvor de kan få sat fokus på deres behov og

udfordringer, hvilket de også arbejder med at forbedre hver især. Spørgsmålet er dog, om eleverne til trods for, at de har nogle forventninger til GM, reelt er i stand til og får mulighed for at stille krav til GM og deres forløb.

Borgernes oplevelse af hverdagen på Grennessminde

"Jeg skal lave noget hele tiden" - Sofie

Med udgangspunkt i det socialøkonomiske aspekt, som Bjarne Petersen (2012) påpeger, kan muliggøre en bestemt rummelighed og hensyntagen til socialt udsatte, findes det relevant at belyse undersøgelses-spørgsmålet, som lyder som følger: *Hvordan varetages borgernes individuelle behov og niveauer gennem de respektive værksteder?*

Eleverne på GM, hvoraf størstedelen er i STU-forløb, fordeler sig ud mellem stedets erhvervsrettede værksteder, jf. problemfeltet. Disse værksteder danner ramme om elevernes dagligdag og overordnede forløb på GM.

Ud fra flere af elevernes fortællinger, som har været på forskellige værksteder, bliver det tydeliggjort, hvordan oplevelsen af de forskellige værksteder og dagligdagen dér kan være noget varierende (Bente; Jens; Lone; Sofie; Silas; Trine; Anton; Mette). Flere af eleverne fortæller bl.a. om forskellen på at være i Køkkenet på GM's hovedadresse i Taastrup (herefter Køkkenet på 175), hvor der laves mad internt til alle afdelingerne, og så det forholdsvist nyoprettede GM Vest Køkken (herefter GV-Køkkenet), hvor der leveres mad til eksterne kunder i form af bl.a. skoler og virksomheder. Bente fortæller hertil: *"Her [i GV-køkkenet] er det sådan meget mere sådan ... meget mere udfordrende. Det er meget mere. Her har vi deadlines. I køkkenet var det sådan lidt. Der kunne vi udskyde tiden lidt. Det kan vi ikke her."* (Bente 85). Bente oplever således, at der er noget mere udfordring i GV-Køkkenet, hvilket hun tilskriver, at de skal levere til eksterne kunder dagligt. I forlængelse heraf siger Sofie: *"Vi var meget tit færdig kl. 10 [i Køkkenet på 175], så det var ikke sådan, at vi lavede meget mere, da vi kom til kl. 10. Det egnede sig bare ikke til mig, for jeg skal lave noget hele tiden."* (Sofie 41). Eleverne har altså klare opfattelser af dagligdagen på de respektive værksteder med afsæt i deres behov og ønsker.

Med afsæt i det socialøkonomiske aspekt (herefter forkortet SØV-aspektet) kan der ud fra ovenstående siges at blive skabt en differentiering mellem værkstederne, hvilket muliggør en rummelighed på GM som helhed. Dette forstået ud fra, at det socialøkonomiske vejer forskelligt på de respektive værksteder,

som har produktion med afsætning af varer og ydelser i varierende grad. I forlængelse heraf understreger Bjarne Petersen (2012), at SØV'erne netop giver mulighed for at skabe nogle rammer, hvorunder beskæftigelsesindsatserne kan nytænkes og tilpasses specifikke målgrupper. Dette ud fra et fokus på den enkeltes kompetencer og udfordringer gennem den rummelige arbejdsplads (Petersen 2012:7).

Dette understøtter tilgangen på GM, hvor rammerne med de forskellige værksteder giver mulighed for, at indsatsen i vidt omfang kan tilpasses eleverne med deres meget individuelle udfordringer og behov. Hertil udtrykte Sofie, jf. ovenstående citat, begejstring over den øgede arbejdsmængde i GV-køkkenet til forskel fra Køkkenet på 175. Hun har dog kun været i GV-Køkkenet et par dage, da vi møder hende (Feltnotat 13). Senere, da vi møder hende i forbindelse med et elevrådsmøde, fortæller hun, at hun er tilbage i Køkkenet på 175, da det blev for hårdt for hende at være i GV-Køkkenet (Feltnotat 14). Herudfra kan tolkes, at der er forskel på, hvor meget eleverne magter i hverdagen og deres egne forståelser herom. Dette underbygges af Mia, en tidligere elev, som oplevede, at der i Køkkenet på 175 netop var rum til, at hun kunne tage tingene i sit eget tempo og få forklaret opgaverne en ekstra gang. Derved kunne hun undgå forvirring, hvilket havde stor betydning for hende (Mia 19-25).

Dette afspejler, at der er mulighed for under de givne rammer på GM at tilpasse indsatsen og omfavne eleverne med den støtte, de har behov for. Det kan endvidere siges at understøtte den anerkendende tilgang på stedet, hvor eleverne gennem specielt den solidariske sfære kan føle, at de passer ind og får anerkendt deres deltagelse og engagement i fællesskabet (Honneth 2006:12,163-166).

Ovenstående afspejler vigtigheden af rummeligheden på GM. En fordel ved at tingene eksempelvis foregår i forskelligt tempo i henholdsvis Køkkenet på 175 og GV-Køkkenet kan ses ved, at der bliver plads til både de elever, som er forholdsvist ressourcestærke, samt de elever, som har brug for den ekstra tid og støtte.

Rummeligheden har også vist sig tydelig gennem vores deltagende observation på de forskellige værksteder. Flere af eleverne, som er tilknyttet Det Økologiske Gartneri samt Dyreholdet, har nogle ekstra behov grundet bl.a. diagnoser som autisme. Det bevirker, at nogle har behov for at kunne passe sig selv ved eksempelvis at stå for sig selv og fylde potter med jord (Feltnotat 3-6). Én af værkstedslederne på Gartneriet fortæller hertil, hvordan de som værkstedsledere må føle sig lidt frem i forhold til, hvilke opgaver eleverne kan magte og har tålmodighed til (Feltnotat 3). For de elever, som har ekstra særlige behov, fortæller flere værkstedsledere, at det ikke så meget handler om, hvor meget de får lavet i løbet

af dagen, men bare det, at de har noget at stå op til med en hverdag på værkstedet, hvor de kan have det godt (Feltnotat 5-6). I modsætning til et værksted som GV-Køkkenet er der heller ikke nogen reel produktion på eksempelvis Dyreholdet, hvorfor tingene også foregår i et mere roligt tempo, da der arbejdes med dyr, hvilket også kan virke meditativt for eleverne med særlige behov (Feltnotat 5).

Med rummeligheden gennem værkstedernes differentiering muliggøres hermed, at eleverne med deres forskellige behov og niveauer kan omfavnes i forholdsvis vidt omfang, hvilket også stemmer overens med kontanthjælpsreformen. Heri foreskrives, at indsatsen målrettet aktivitetsparate unge netop skal være tilrettelagt med udgangspunkt i den unges udfordringer og ressourcer (BM 2013a:5). For at give plads til en rimelig bred vifte af unge, som alle kommer med meget individuelle behov og udfordringer, må GM således sørge for et bredt udbud af tilbud gennem værkstederne. Dette muliggøres netop i kraft af SØV-aspektet, hvorigennem der kan udvises ekstra hensyn og sikres en differentiering mellem værkstederne, som har varierende grad af produktion.

Værkstedsledernes varetagelse af elevernes forskellige behov og niveauer

Til belysningen af, hvordan elevernes forskellige behov og niveauer varetages gennem de respektive værksteder, er det relevant at fokusere på værkstedsledernes håndtering af eleverne i dagligdagen.

Mange af værkstedslederne er uddannede håndværkere og har ikke nødvendigvis en pædagogisk uddannelse bag sig. Det kan på baggrund af Würsching (2012) siges at udgøre en problematik set i forhold til, at GM er en SØV. Han påpeger således, at den socialfaglige standard risikerer at være varierende i SØV'erne, hvor ikke alle medarbejdere nødvendigvis har en socialfaglig baggrund (2012:23). Dog gennemgår personalet på GM som udgangspunkt løbende såkaldte KRAP-kurser², der er tiltænkt at skulle sikre et fælles socialpædagogisk udgangspunkt (Feltnotat 2). Jens fortæller hertil nedenstående omkring køkkene i GV-køkkenet:

"... Det er jo to stjernekokke, de har begge to arbejdet på Michelin-steder, det har de. Lige pludselig er de kommet herved og skal tage sig af unge med specielle behov. Det kan godt være, at de har været kokke hele livet, men nu skal de både være kokke og pædagoger." (Jens 217).

² Kognitiv, ressourcefokuseret og anerkendende pædagogik

Trods den manglende pædagogiske baggrund oplever eleverne i GV-Køkkenet dog, at kokkene tager hånd om dem, og at der er plads til at spørge om hjælp en ekstra gang, hvis nødvendigt (Bente 249; Jens 202-207). Hertil fortalte kokkene i GV-Køkkenet under vores deltagende observation, hvordan de forsøger at vægte en balance i forhold til rummeligheden samtidig med, at det ikke er beskyttet beskæftigelse. De går ind for gulerod frem for pisk som på ordinære restauranter, men forsøger samtidig at presse eleverne efter, hvad de magter, da de ikke vil *"bære dem på hænder og fødder"* (Feltnotat 11). Herigennem kommer det således også til udtryk, at GV-Køkkenet som værksted henvender sig til de mere ressourcestærke elever, da der stilles flere krav end på eksempelvis Dyreholdet.

Værkstedsledernes tilgang til og håndtering af eleverne og deres behov opleves også noget varierende, som mange af eleverne beskriver, hvilket vi også observerede (Feltnotat 3-13). Det er særligt udtalt på Smedeværkstedet, hvor eksempelvis Carl udtaler: *"... Jakob, så starter man blødt op. Men så når du har Hans, så starter du hårdt op. ... Men det er der i hvert fald nogle af eleverne, der synes."* (Carl 262). Det bakkes op af flere af eleverne, som samtidig vægter det faktum, at værkstedslederen Hans er uddannet smed, hvorfor de går til ham, hvad angår det faglige, mens værkstedslederen Jakob opleves som mere *blød* i sin tilgang til eleverne (Daniel 334-338; Lasse 212,216; Stefan 178-180).

Gennem en af vores observationer, hvor Hans skal vise en elev, hvordan han skal bore, viser det sig også, at værkstedslederne kan have svært ved at håndtere eleverne ved små hverdagsgnidninger. I dette tilfælde går eleven i forsvarsposition over for værkstedslederen, da han tror, der hentydes til, at han ikke er stærk nok (Feltnotat 9).

Det kan herudfra tolkes, at eleverne med særlige behov kan have behov for, at der bliver udvist ekstra pædagogisk forståelse, hvor de med afsæt i rummeligheden og en anerkendende tilgang kan blive opbygget som hele individer (Honneth 2006). Herudfra forstås, at individet ikke kan få opbygget en personlig identitet uden anerkendelsen (Honneth 2006:8), hvilket må fordres, hvis eleverne skal udvikle sig mod den politiske beskæftigelsesmålsætning. Hvis eleverne i stedet oplever modgang og manglende forståelse i hverdagen kan det dog føre til, at opbygningen af det positive selvbillede skades (Honneth 2006:13). Således kan det problematiseres, hvis værkstedslederne mangler pædagogiske kompetencer til, hvordan de skal håndtere de unge med særlige behov, som kan have oplevet mange svigt. Dette er en problematik, som er forbundet med, at indsatsen på GM er bundet op på de socialøkonomiske rammer, hvilket det er nødvendigt at forholde sig kritisk til.

I forlængelse af ovenstående fremhæves det i en undersøgelse, *På vej mod arbejdsmarkedet – At ruste unge med særlige behov til arbejdsmarkedet* (Andersen 2007), at forholdet til underviserne er afgørende for elevernes oplevelse af skoleopholdet. Her kan et positivt forhold og støtte fra lærerne, som kan have mangel i opvæksten, have stor indflydelse på elevernes personlige udvikling (2007:47-48), hvilket også understøtter vores empiri. I den forbindelse viser det sig betydningsfuldt, at der i udgangspunktet er to værkstedsledere tilknyttet hvert værksted på GM. Dette må give bedre mulighed for, at eleverne kan finde den støtte, som de har behov for hos værkstedslederne, der skal kunne rumme deres meget individuelle behov og niveauer. Værkstedslederne kan med deres forskellige tilgange og personligheder ligeledes bidrage med noget alsidigt til elevernes udvikling på både det personlige men også faglige plan.

Medinddragelse i eget forløb

"Vi ... skal også have noget at sige" - Jens

I det følgende belyses undersøgelsesspørgsmålet: *Hvorvidt oplever borgerne sig medinddraget i eget forløb, og hvilken værdi tillægges dette?* Relevansen af medinddragelsen kan bl.a. forstås på baggrund af kontanthjælpsreformen (BM 2013a). Heri betones vigtigheden af, at borgerne oplever ejerskab over forløbet, hvis indsatsen skal vise sig vellykket, hvormed borgerne også bliver mere rustede til at agere i samfundet.

Gennem empirien tydeliggøres, at det har betydning for eleverne og deres oplevelse samt udbytte af forløbet, at de føler sig medinddraget. Et eksempel på dette er Lasse, som er tilknyttet Smedeværkstedet og kæmper for på sigt også at kunne uddanne sig som smed. Han er én af de elever, som selv har kæmpet for at komme ind på STU'en på netop GM (Lasse 18-24). Han fortæller følgende om, hvorfor det netop var GM, som valget faldt på: *"Fordi de havde den hjælp, jeg havde behovet. For hvis jeg havde valgt en produktionsskole tror jeg ikke, jeg var kommet videre med det, som jeg er i gang med [jf. drømmen om smeduddannelsen]. Det tror jeg ikke."* (Lasse 18). Herudfra kan tolkes, at Lasse har følt medbestemmelse i forhold til valget af, hvilket tilbud der var det rette for ham set ud fra hans ønsker og behov.

Vigtigheden af, at borgerne oplever sig medinddraget, underbygges som nævnt af kontanthjælpsreformen, hvor der er fokus på, at de unge skal inddrages i indsatsen og have indflydelse, hvorved de kan opleve mere medejerskab på vejen mod uddannelse eller job (BM 2013a). Som tidligere omtalt i problemfeltet har Cabi (Pedersen m.fl. 2014) udarbejdet en kortlægning over relevante indsatser med job-

og uddannelsesperspektiv for udsatte unge, hvori en række tværgående kendetegn for vellykkede indsatser fremhæves. Herunder fremhæves bl.a. vigtigheden af borgerinddragelse, hvor de unge gennem et ressourcefokus med afsæt i empowerment-tilgangen og inddragelse kan opleve større ejerskab over forløbet, hvormed der også kan opnås større udbytte (2014:7). Dette afspejles hos Lasse, hvorudfra kan tolkes, at det har stor betydning for motivationen og udviklingen mod uddannelse og beskæftigelse, når de unge føler, at de finder deres 'rette plads', hvor de oplever medbestemmelse, og får understøttet udviklingen af deres ressourcer og kompetencer gennem forløbet.

Endvidere har flere af informanterne fra start været bevidste omkring, hvilket værksted de gerne ville på med henblik på deres udvikling og ønsker om fremtidige jobs, hvorved de også har udvist ejerskab over eget forløb (Anders 19-23; Bente 152-161, 167-180; Mia 11-7). Det afspejler, at mange af de unge, trods deres særlige behov, er ressourcestærke og ønsker at kæmpe for på sigt at komme i uddannelse og/eller beskæftigelse i tråd med den politiske beskæftigelsesmålsætning. Det kræver muligvis blot, at de oplever en anerkendelse af deres ressourcer og får den rette støtte gennem eksempelvis et afsæt i empowerment-tilgangen (Andersen m.fl. 2010). Dette understøttes af Pedersen m.fl. (2014), som påpeger, at der ved empowerment-tilgangen netop kan rettes et ressourceorienteret fokus med udviklingen af mestringsstrategier hos de unge, hvilket fremgår som et virkningsfuldt tiltag i indsatser for udsatte unge. Herigennem kan eleverne udvise mere engagement og ejerskab på deres vej mod uddannelse og job, da de kan opleve, at indsatsen giver mere mening for dem (2014:7), hvilket netop understøtter vores empiriske fund.

Gennem forløbet på GM har eleverne møder med deres kontaktperson, hvor man ved hjælp af en såkaldt uddannelsesbog løbende dokumenterer udvikling, mål og ønsker i uddannelsesforløbet. Her er det centralt, at det sker i samarbejde med eleven, som netop skal tage medejerskab over egen udvikling (Grennessminde 2015c). Til det fortæller Bente, at hun sammen med sin kontaktperson har sat sig mål omkring ændring af attitude, ved at hun ikke skal brokke sig så meget og udvise mindre flabthed, hvilket hun mener, er blevet meget bedre (Bente 361-365). Lasse fortæller, hvad møderne har gjort for hans motivation, hvor han til at starte med placerede sig i den 'røde side' på elevplanen i forhold til hans udvikling. Herigennem blev han bevidst om, at han måtte tage sig sammen for at placere sig i den 'grønne side' og vise vilje, hvorfor han også har "*kørt fuldt på*" på tredje år af STU'en (Lasse 121-129). Det kan også forstås i tråd med hans motivation og drøm om smedeuuddannelsen.

På baggrund af Andersen m.fl. (2010) kan det tolkes som værende muliggjort gennem en empowerment-proces via møderne med kontaktpersonen. Herigennem kan borgerne dels blive inddraget men også føle, at de *får indflydelse*, ved at de eksempelvis kan være med til at definere og tydeliggøre, hvad problemerne er, som skal overkommes, for at de kan udvikle sig. De unge er dertil med i drøftelsen og beslutninger om, hvordan og på hvilke præmisser, som de kan udvikle sig under (2010:54).

Det kan herudfra tolkes, at medinddragelsen gennem møderne med kontaktpersonen kan have stor betydning for dels elevernes udvikling samt deres indstilling til arbejde og uddannelse. Denne tilgang på GM stemmer således også overens med kontanthjælpsreformens fokus på, at den enkelte borger skal have mere ejerskab over egen indsats, hvilket skal hvile på en helhedsorienteret tilgang, hvor der tages afsæt i den enkelte borgers behov og udfordringer (BM 2013a).

På et mere overordnet plan kan inddragelsen af de unge siges at komme til udtryk gennem elevrådet på GM. Her har elever fra hvert værksted mulighed for at stille op og deltage med afsæt i et fokus på hjælpen fra elev til elev. Gennem vores deltagende observation ved ét af disse møder (Feltnotat 14) blev det tydeligt, at eleverne forsøges inddraget i alt fra små forhold, som har betydning for dem i hverdagen, eksempelvis angående GM's klub og de årlige elevrejser. Endvidere bliver eleverne inddraget på et mere overordnet plan, hvor der eksempelvis er lagt op til, at de skal have større indflydelse og overblik over deres forløb, når de er færdige på GM. Gennem elevrådsmødet åbnes også op for diskussionen blandt eleverne, hvor der er rum for, at de kan udtrykke bekymring og utilfredshed omkring forskellige forhold, som påvirker dem i hverdagen (Feltnotat 14).

Da repræsentanten fra personalet spørger, om de føler sig hørt som elevråd på GM svarer flere "Ja!" og Jens udbryder "*Helt sikkert!*" (Feltnotat 14). Dette udtrykker Jens også under interviewet, hvor han fortæller, at han føler, de har en *magt* og har noget at skulle have sagt over for bestyrelsen, da det også er dem, "*der vader i det hver dag*" (Jens 141).

Herigennem understreges, at det har betydning for eleverne, eksemplificeret ved Jens, når de føler, de kan komme til orde og få vedtaget noget, der vedrører dem i deres hverdag på stedet. Ligeledes er det også ad denne vej de mere ressourcestærke elever kan arbejde for det fælles bedste og hermed også de mere ressourcetsvage elever på stedet, hvilket også er en ambition for Jens ved at være med i elevrådet (Jens 135).

På baggrund af elevrådets virke kan det ud fra Andersen m.fl. (2010) tolkes, at eleverne har mulighed for at udøve og opnå indflydelse gennem den såkaldte *voice*-tilgang. Her får de unge mulighed for at

blive hørt gennem den organiserede påvirkning og indflydelse (2010:53-54), som netop findes i formålet med elevrådet. Dertil kan den brugerindflydelse, som eleverne har mulighed for at opnå, siges at afspejle en høj grad af kvalitet. Dette forstået ud fra, at eleverne har noget at skullet have sagt over for bestyrelsen, som Jens (141) oplever det. Eleverne får dermed en form for *direkte magt* over beslutningsprocesserne (2010:53-54), der vedrører deres hverdagsliv og forløb på GM. Hermed kan de unge og deres stemme også komme til at stå stærkere i forhold til påvirkningen af indsatsen i praksis.

Gennem elevrådets virke og medinddragelsen af de unge kan endvidere tolkes, at eleverne har mulighed for at opnå anerkendelse gennem den *retlige sfære* (Honneth 2006). Med den retlige anerkendelse menes, at eleverne gennem inddragelsen i bl.a. elevrådet potentielt kan blive mere bevidste omkring deres lovsikrede rettigheder som individer i et demokratisk samfund, hvor de eksempelvis har ret til at indgå i drøftelser af betydning for deres forløb på GM (2006:12,148-162). Honneth understreger hertil: "At have rettigheder sætter os i stand til at *"ranke os som menneske"*, at kunne se andre i øjnene og på en fundamental måde føle sig på lige fod med de andre." (Honneth 2006:161). Herigennem kan eleverne få opbygget selvspekt, som sammen med opbygningen af selvtillid og selvværdsættelse kan betragtes som afgørende, hvis eleverne skal udvikle sig til så vidt muligt at blive selvhjulpne i samfundet.

Grennessminde og det socialøkonomiske aspekt

"Det vi laver, det kan bruges til noget" - Anders

Med fokus på potentialerne, der ses i SØV, findes det relevant at belyse betydningen af SØV-aspektet på GM ud fra borgerperspektivet. Dette bl.a. set i lyset af, om det reelt bidrager med noget andet og mere i beskæftigelsesindsatserne, hvortil mulige udfordringer også må belyses. På baggrund heraf tages udgangspunkt i følgende undersøgelsesspørgsmål: *Hvilken betydning har det socialøkonomiske aspekt i praksis for borgerne, og hvilke styrker og udfordringer er forbundet hermed?*

Med afsæt i SØV-aspektet er det relevant at belyse, hvordan borgerne oplever, at det udfolder sig i dagligdagen. Dette med udgangspunkt i, at der på de erhvervsrettede værksteder skal leveres varer til eksterne kunder, og hertil hvilken betydning eleverne tillægger dette. Eleven Anders udtrykker, at det har stor betydning for ham at vide, at det, som produceres, finder anvendelse:

"Ja, det gør på en måde en fordel, fordi så er det bevist, at det vi laver, det kan bruges til noget. Og så beviser det også, at vi har gjort det godt. Vi er blevet bedre til det, og vi kan tingene efterhånden, og nogle af

tingene kan vi blive bedre til endnu. Og så dem der kan bruge tingene, vi har lavet - det kan bruges til noget. Til noget godt! Og især ude i offentligheden.” (Anders 77).

Således har det betydning for Anders at blive bekræftet i, at det som produceres er brugbart, hvorved det anerkendes, at eleverne har gjort et godt og meningsfuldt stykke arbejde. Det bakkes op af de fleste informanter, som bl.a. udtrykker, hvilken betydning det har for dem, at de ved, at der stilles lidt ekstra krav til varerne og produktionen, når det skal videre ud til en kunde (Bente 85-91; Daniel 195-207; Jens 157; Lasse 115-117; Sofie 65; Stefan 127-140; Sune 52; Silas 47). Stefan sammenholder det med, hvad han har af oplevelse omkring aktivering:

”... jeg har også hørt nogle steder dér, når man kommer i aktivering, der er nogle, der skal sidde og klippe ledninger ud på ja 25 cm eller sådan noget, og så bliver det bare smidt i en container. Og så står det bare dér. Det synes jeg, det er forkert. Vi skal jo lave noget, der skal ud og bruges til noget, ikke?” (Stefan 132).

Hermed kommer noget af essensen i forhold til, hvad SØV kan bidrage med i beskæftigelsesindsatserne også frem. Som tidligere omtalt i problemfeltet har beskæftigelsesindsatserne ifølge Bredgaard m.fl. (2011b) været kritiseret for at være nytteløst tidsspild, som Stefan netop udtrykker i ovenstående citat. Her kan SØV derfor betragtes som et givtigt indspark, der kan være med til at skabe en mere meningsfuld indsats og beskæftigelse for socialt udsatte borgere (2011b:3). Således udtrykker de fleste af informanterne også glæde over at blive inddraget i en reel produktion på markedsvilkår. Hertil peger Petersen (2012) på, at den enkelte borgers selvrespekt kan blive styrket ved, at de er med til at bidrage med noget meningsfuldt til samfundet, hvilket fremhæves som én af styrkerne ved SØV.

På baggrund heraf kan det ud fra Honneth (2006) tolkes, at det har en betydning for eleverne, når det, de laver, anerkendes som noget, der kan bruges af andre. Eleverne indgår i et arbejdsfællesskab, hvor deres bidrag værdsættes, hvormed de kan opnå anerkendelse i den *solidariske sfære* og dermed lære at værdsætte egen funktion (2006:12). Det kan endvidere sammenholdes med Goffmans *rolle*-begreb (2014), hvor eleverne ved at indgå i arbejdsfællesskabet og bidrage til en meningsfuld produktion på værkstederne på GM får opbygget en rolle og tro på, at de faktisk *kan noget*, som eleven Anders udtrykker det i ovenstående citat. *Publikum*, i form af kunderne og offentligheden, er dertil med til at bekræfte denne rolle hos eleverne, hvor de vinder anseelse for det, de har produceret (2014:67-70).

I forlængelse heraf peges der i SFI-rapporten, *Socialøkonomiske virksomheder i Danmark – Når udsatte bliver ansatte* (Thuesen m.fl. 2013), på, at det i arbejdssamfundet netop kan give den enkelte selvværd at kunne fortælle, at man går på arbejde og bidrager med noget. Hermed underbygges det også, at når eleverne indgår i en daglig produktion, kan de få oplevelsen af at være en del af et arbejdsfællesskab, der fremstår som forpligtende og meningsfuldt. Fokus kan den vej igennem også blive ændret hos den enkelte, som muligvis tidligere har været vant til at fokusere mere på personlige problemer (2013:158-159).

På den anden side er der også nogle få af eleverne, som ikke tillægger SØV-aspektet den store værdi i hverdagen. Carl udtrykker eksempelvis, at det ikke betyder det store for ham, at de skal levere til kunder, da han mere vægter læringen i sig selv (Carl 346-354). Ligeledes fortæller Trine, at hun ikke tænker så meget over, at der er nogle kunder i den anden ende. Det hænger muligvis sammen med, at hun ikke oplever, det er noget, de snakker om i det daglige i Det Økologiske Gartneri, som hun er tilknyttet, hvilket også var vores oplevelse under den deltagende observation på værkstedet (Trine 115-120; Feltnotat 3,4,6).

Det viser betydningen af, at det socialøkonomiske bliver italesat i hverdagen af værkstedslederne, så det bliver håndgribeligt for eleverne, hvem der skal aftage det, som de producerer, idet det kan give deres arbejde værdi. Det kom også til udtryk i løbet af vores deltagende observation, hvor det specielt på Smedeværkstedet vægtes, at eleverne informeres om, hvad produkterne er til, og hvem køberne er. De har desuden mulighed for at komme med ud til kunderne, så det bliver håndgribeligt for dem, hvad deres produktion reelt benyttes til (Feltnotat 7). Ligeledes har det også stor betydning i den daglige produktion i GV-Køkkenet, hvor der er daglige deadlines (Feltnotat 12,13).

Dog kommer der også kunder i Det Økologiske Gartneri, som det også var tilfældet en dag under vores deltagende observation. Her fik én af eleverne lov til at vise kunden, hvordan man sår løgfrø, hvor eleven efterfølgende stolt udtrykte stor begejstring over at have fået lov til at forklare det til kunden (Feltnotat 4). Ud fra Goffman (2014) kan det tolkes, at eleven har fået lov til at udfylde en bestemt og ønsket rolle over for *publikum*, i form af kunden, hvorigennem den unge har følt sig anset (2014:67). Det kan endvidere ses i tråd med pointen fra Bredgaard m.fl. (2011b), som omtalt i problemfeltet, hvor der peges på den virksomme mekanisme ved 'den unge som medarbejder'. Herigennem kan den unge

opleve ejerskabsfølelse og få udviklet personlige og sociale kompetencer gennem den reelle og meningsfulde produktion af varer. Her får anerkendelsen fra bl.a. kunderne central betydning (2011b:7,49-52), hvilket kan jävnføres med dette speciales empiriske fund.

Udfordringer ved det socialøkonomiske og udfoldelsen af et mere rummeligt arbejdsmarked

I forlængelse af ovenstående analyse med fokus på borgerperspektivet er det nødvendigt at sætte de empiriske fund i relation til konteksten omkring beskæftigelsesindsatsen.

Som omtalt i problemfeltet kan der være udfordringer forbundet med den socialøkonomiske forretningsmodel. Det kan eksempelvis bestå i vægtningen af det sociale formål med hensynet og rummeligheden i forhold til borgerne, samtidigt med at der skal være en forretningsforståelse, da virksomheden skal fungere på almindelige markedsvilkår (Thuesen m.fl. 2013). Denne udfordring synes at blive imødekommet på GM med afsæt i rummeligheden gennem de forskellige værksteders funktion.

I den forbindelse belyses det gennem eleven Silas' oplevelser, at det har betydning i hverdagen, at der skal leveres til eksterne kunder. Samtidig sørger værkstedslederne for, at rummeligheden fortsat sikres, da arbejdspresset ikke må gå ud over eleverne og hensynet til dem:

"Næ, de voksne siger, at det tager den tid, det tager. Nogle gange får vi flere ting samtidigt med, vi laver noget andet, så vi ved, hvad vi skal lave bagefter. Når vi har lavet en opgave færdig, får vi altid en ny. Det kommer an på, om vi kan nå at lave to opgaver, det kommer også an på, hvor meget vi når at lave, om vi når og lave det helt færdig på en hel dag." (Silas 61).

Hermed oplever Silas ikke, at det går ud over den sociale hensyntagen til eleverne, at der skal produceres til eksterne kunder på Smedeværkstedet. Spørgsmålet kan dog være om denne balance mellem det sociale og forretningsmæssige også er sikret fremadrettet på GM. Hertil har Hanne Danielsen, GM's direktør, bekendtgjort i et interview, at der gennem de næste år satses på, at den forretningsmæssige del med de små virksomheder, som værkstederne udgør, skal vækste: *"Vi lever stadigvæk mest af vores tilbud til kommunerne, men jeg forventer, at vi bliver lige store i løbet af de næste tre år på de to områder"* (Vækstcenter for socialøkonomiske virksomheder 2014). På den baggrund kan det diskuteres, hvordan det fremadrettet sikres, at et øget fokus på den forretningsmæssige del – med omsætning på ordinære markedsvilkår – ikke kommer til at ske på bekostning af den ekstra rummelighed, som stedet udviser. På den anden side kan der argumenteres for, at det netop også er den forretningsmæssige del, som er med

til at skabe den meningsfulde indsats for de unge, da GM blandt andet herigennem kan adskille sig fra de kommunale beskæftigelsestilbud og på sigt måske også være med til at skabe flere jobs til udsatte borgere.

Aspektet omkring behovet for rummelighed kan endvidere diskuteres. På den ene side kan der argumenteres for, at ved, at eleverne oplever denne rummelighed på GM, kan de blive 'klædt på til' at skulle videre ud i voksenlivet med de krav, det indebærer. I den forbindelse afspejler empirien løbende, at mange af eleverne gennemgår en udvikling i kraft af rummeligheden. Hertil peger Thuesen m.fl. (2013) på, at inklusionen til arbejdslivet tager tid, idet udsatte borgere gennemgår forskellige faser inkluderende opbygningen af basal selvtillid og tro på egne evner samt det at genvinde den basale tillid til andre folk (2013:155), hvilket understøtter vores empiriske fund.

På den anden side kan der dog stilles spørgsmål ved, hvilke risici, der kan være forbundet med, at eleverne har været vant til denne store rummelighed gennem deres forberedelse til arbejdsmarkedet, som sandsynligvis ikke vil kunne findes på samme vis, når de kommer ud på det 'rigtige arbejdsmarked'. GM bør i lyset heraf måske netop fokusere mere på, at eleverne set ud fra kontanthjælpsreformen skal forberedes mere på de krav og rammer, som de vil møde på det ordinære arbejdsmarked. Stedet må således ikke komme til at fremstå som en for 'beskyttet verden', der ligger langt fra, hvad de unge vil møde i praksis i samfundet.

På denne baggrund kan det muligvis vise sig som en styrke, at eleverne, som er mere ressourcestærke og kan overkomme det, oplever indsatsen mere som at være på en ordinær arbejdsplads, hvor der stilles flere krav i det daglige. Ud fra vores observationer kan dog påpeges, at det formentligt kun vil gælde en lille andel af de unge, idet størstedelen af eleverne fortsat vil have behov for den ekstra rummelighed for at kunne udvikle sig.

Dette afspejles også i det voksende fokus på udviklingen af et mere rummeligt arbejdsmarked, der kan ses som en nødvendighed, hvis det skal lykkes at få flere socialt udsatte borgere integreret på arbejdsmarkedet og i samfundet generelt. Som belyst i problemfeltet ses opkomsten af SØV i den forbindelse som et nødvendigt indspark, hvis udfoldelsen af et mere rummeligt arbejdsmarked skal lykkes i praksis (Rådet for socialt udsatte 2015:9). Derfor kan der også argumenteres for, at GM's indsats i forhold til de unge ikke kan stå alene, hvis den skal vise sig succesfuld med afsæt i den politiske beskæftigelsesmålsætning. Derfor må det også kræves, at arbejdsmarkedet i større omfang udvikles til at kunne rumme

de unge og deres særlige behov samt udfoldelsen af deres specifikke kompetencer. Samtidig må GM dog også i højere grad fokuserer på at forberede de unge til, hvad de vil møde af rammer og krav på arbejdsmarkedet.

Afrunding

Gennem ovenstående analysedel har vi rettet fokus mod den centrale viden, som borgerne ligger inde med i forhold til deres oplevelse af at være i forløb på GM som SØV.

Her viser SØV-aspektet sig som værende essentielt for den overordnede ramme på GM og hertil for de unges hverdag på stedet. Dette udfolder sig gennem de erhvervsrettede værksteder, som muliggør en tilpasning i forhold til den enkelte unges behov og niveau. Den vej igennem opleves indsatsen også som værende meningsfuld for de fleste af eleverne, da de bidrager til en reel produktion på markedsvilkår, hvorigennem de også kan blive anerkendt for deres kunnen og bidrag.

På den baggrund kan der siges at være fordele ved tilgangen i beskæftigelsesindsatsen, som ses på GM, forstået ud fra borgernes perspektiv. Dette også sammenholdt med kontanthjælpsreformen og fokuset på den helhedsorienterede indsats i forhold til de socialt udsatte unge, som gennem indsatsen, belyst ud fra vores case, oplever en rummelighed og accept. Herigennem får de mulighed for at udvikle sig som individer og arbejde med deres individuelle udfordringer.

Hertil viser værkstedslederne sig at spille en væsentlig rolle i forhold til elevernes individuelle udviklingsforløb og selvopfattelse. Endvidere er også dét, at de unge løbende oplever at blive medinddraget på både et mere overordnet samt individuelt plan, essentielt.

Denne vej igennem kan det potentielt blive muliggjort, at de unge bevæger sig mod den politiske beskæftigelsesmålsætning. Samtidig er der fokus på, at de unge selv føler, at de udvikler og bevæger sig mod at blive mere selvhjulpne og klar til at stå på egne ben i samfundet, hvorfor deres viden netop er central i forhold til beskæftigelsesindsatsen.

Analysedel 2: Borgernes oplevelse af udbyttet af forløbet på Grennessminde

Bredgaard m.fl. (2011) påpeger, at aktiveringsindsatser for unge ledige i mange tilfælde har vist skuffende resultater, da disse indsatser sjældent bidrager til en reel forbedring af de unges mulighed for at komme nærmere uddannelse eller arbejde. Derved findes det relevant med afsæt i vores case, GM, at fokusere nærmere på, hvordan borgerne oplever udbyttet af deres forløb på GM. Desuden ønskes indsigt i, hvilke styrker og udfordringer der kan være forbundet med beskæftigelsesindsatsen i en SØV som GM.

Udviklingen af færdigheder på Grennessminde

"Jeg blev meget mere selvstændig" – Anton

Med afsæt i Petersens (2012:7) pointe om, at SØV'er giver anledning til at skabe nye rammer for at udvikle samt anvende borgernes kompetencer, findes det relevant at belyse følgende undersøgelses-spørgsmål: *Hvad oplever borgerne som centralt i forhold til deres udvikling af færdigheder gennem forløbet på Grennessminde?*

Praksislæring gennem værkstederne

I det følgende tages udgangspunkt i, at flere af eleverne fremhæver det som centralt, at der er fokus på praksislæring på værkstederne. Dette understøttes af pointen fra Pedersen m.fl. (2014) omhandlende, at virksomhedsforløb og koblingen til erhvervslivet spiller en væsentlig rolle i ungeindsatserne. Hertil fortæller Jens følgende:

"... Jeg var pisse dårlig til matematik, altså jeg indrømmer, at jeg var vildt dårlig til matematik, så fandt jeg ud af at bage og lave mad. Jeg fandt ud af, at jeg kunne bage, og jeg elsker at bage og lave mad og alt muligt. Jeg vidste, at jeg skulle tage noget og mikse noget sammen og skulle give det til nogen, og jeg blev pissehamrende god til matematik. Hvis jeg fik et papir med gange og divider-stykker ville det tage mig flere år at lave, men hvis jeg fik at vide, jeg skulle fordoble, lad og så sige ris, så kunne jeg lige pludselig (klap klap), så kunne jeg lige pludselig gange og dividere. Det skal omsættes til praksis." (Jens 157).

Flere af informanterne påpeger i forlængelse heraf, som citatet fra Jens tydeliggør, at praksislæringen på værkstederne har en positiv effekt for deres læring. Flere af de unge fremhæver desuden, at de foretrækker praksislæringen frem for den boglige skoleundervisning på GM. Det skal også forstås i forlængelse af, at flere af de unge har dårlige erfaringer med skoleundervisning (Anne 131-133; Bente 31-35; Sune 3; Daniel 389). I den forbindelse fremgår følgende af GM's informationsmateriale: *"Værkstederne fungerer som rigtige arbejdspladser, hvor man lærer at komme omklædt til tiden, overholde aftaler, samarbejde med de andre elever og værkstedslederne. Læringsmetoden er mesterlære, hvor læringen varetages af uddannede håndværkere."* (Grennessminde 2015c). Værkstederne har således flere formål i forhold til indsatsen over for målgruppen, som skal hjælpes nærmere arbejdsmarkedet og blive mere selvhjulpne. Læringen på de respektive værksteder består derfor af forskellige elementer, hvorigennem eleverne skal have opbygget basale kompetencer.

Hertil er det dog væsentligt at fremhæve, at det empiriske datamateriale også viser, at der kan forekomme mangler i praksislæringen. Stefan giver i den forbindelse udtryk for, at han har store vanskeligheder i forhold til både dansk og matematik, hvilket han ikke har fået nogen ekstra hjælp til at forbedre på GM (Stefan 308-318). På den baggrund kan der stilles spørgsmål ved, om dette fokus på praksis- og mesterlære på GM bevirker, at der potentielt overses mangler i de basale kundskaber som dansk og matematik, hvilket kan tolkes som værende lige så centrale for at kunne begå sig på arbejdsmarkedet og i samfundet generelt.

På baggrund af Pedersen m.fl. (2014) kan der dog på den anden side argumenteres for, at 'arbejdet' gennem fokuset på mesterlæren kan give de unge mere lyst og bidrage med engagement, fordi de oplever at være en del af et fællesskab med konkrete opgaver og samvær med andre kollegaer. Dette giver tilsammen de unge troen på, at de har ressourcer, og at deres arbejde gør en forskel (2014:8). Dette kan ud fra Andersen m.fl. (2010) forstås som empowerment, hvor udgangspunktet netop er at sikre, at de unge opnår kontrol over eget liv:

"Empowerment er en proces, hvor magt bliver udviklet, faciliteret eller stadfæstet med det formål, at underprivilegerede individer og grupper kan øge deres ressourcer, styrke deres selvbillende og opbygge evne til at handle på egne vegne i psykologiske, sociokulturelle, politiske og økonomiske områder." (Andersen m.fl. 2010:13).

Herudfra kan tolkes, at indsatsen på GM har fokus på den helhedsorienterede indsats, hvor målet er at give eleverne en oplevelse af, at de kan noget; de har ressourcer, som skal sættes i spil på den rigtige

måde for derigennem at give dem troen tilbage på sig selv (Pedersen m.fl. 2014:9). Herigennem kan de basale kundskaber inde for bl.a. dansk og matematik muligvis også blive opbygget sideløbende. Der kan dog stilles spørgsmål ved, ud fra vores empiriske fund, om indsatsen på GM reelt sikrer en udvikling af elevernes basale kundskaber, eller om fokuset på mesterlæren bliver for dominerende.

Social læring og samarbejdet mellem de unge

I det følgende tages afsæt i et fokus på den sociale læring og samarbejdet de unge imellem på værkstederne, som har vist sig som et gennemgående tema gennem empirien. Det ses både i forhold til; at kunne samarbejde med andre, som ikke nødvendigvis er ens bedste venner, at kunne supplere hinanden i arbejdet samt at kunne lære fra sig til nye elever og modtage viden fra gamle elever. Dette tegner sig som aspekter, som spiller en væsentlig rolle for størstedelen af eleverne (Anne 146-151; Anders 97-101; Bente 280-281; Carl 301-304; Daniel 162-167; Jens 197; Lasse 204; Lone 98-101; Sune 82; Felt-notat 9). En af eleverne fortæller eksempelvis:

"... Så da jeg kom herud og var her i en måneds tid, så sagde jeg bare hele tiden nej tak til at lave slanger. Og så begyndte Carl at vise mig, hvordan jeg gjorde. Og så ... kunne jeg godt finde ud af det alligevel. Så tænkte jeg, nu kan jeg godt gøre det, for nu kender jeg det udenad. Og så var det sådan, det blev. " (Daniel 157).

Citatet tydeliggør, at der foregår social læring eleverne imellem, hvor de unge støtter op om hinanden i dagligdagen. Hertil kan Goffmans begreb *hold* (2014:119) kobles på, hvilket netop tydeliggør den sociale interaktion, der foregår i forbindelse med elevernes samarbejde om at sikre udførelsen af en specifik opgave. Goffman argumenterer for, at der opstår en gensidig afhængighed mellem holdets individer, som hver især har deres *roller* (2014:121). Herudfra kan tolkes, at der kan opstå en form for 'spejling' internt mellem eleverne, som har deres forskellige roller, hvormed det sociale samarbejde også kan medføre læringsprocesser internt mellem eleverne.

Endvidere kan eleverne siges at indgå i et intersubjektivt forhold med hinanden, hvilket set ud fra Honneth (2006) kan føre til *solidarisk anerkendelse*, som netop sker gennem relationen til gruppen og fællesskabet (2006:12). Empirien tydeliggør, at størstedelen af eleverne oplever at være en del af fællesskabet på værkstederne, hvorigennem en følelse af at kunne præstere noget, som anerkendes af andre som værdifuldt, kan opbygges (2006:172). Dertil har flere af eleverne haft succesoplevelser gennem de

vellykkede sociale læringssituationer, hvilket kan tolkes som et positivt bidrag til deres personlige udvikling.

Personlig udvikling og anerkendelse

I det følgende belyses det tredje og sidste af de centrale forhold; den personlige udvikling og anerkendelse. I den forbindelse fremhæver størstedelen af eleverne, at de har kunnet mærke en stor udvikling hos sig selv, efter de er startet på GM. Anton, en tidligere elev, fortæller i den forbindelse:

"AN: Jo, selvfølgelig i den tid der gav det jo mere, fordi jeg blev meget mere selvstændig. Jeg blev meget bedre til at skrive og.

SB: Okay, så personligt har du fået noget ud af det?

AN: Ja ja, det har jeg. Ellers havde jeg ikke været den, som jeg er i dag. Det tror jeg ikke på. Jeg tror, [GM] har givet mig rigtig meget dér."(Anton 95-97).

Ovenstående citat tydeliggør, at Anton ikke er i tvivl om, at tiden på GM har haft en afgørende betydning for, hvem og hvor han er i dag.

Hos flere af de unge fremhæves både den øgede selvstændighed og større erhvervserfaring som vigtige succesoplevelser. Det kan afspejle sig i alt fra at være blevet hurtigere til at skrælle grøntsager til at have muligheden for at arbejde med store maskiner og forskellige materialer (Anders 29,47; Bente 327-337; Carl 430-432; Sune 70-72; Sofie 95; Daniel 256-258; Bente 203-207).

Både Sofie og Jens vægter hertil, som tidligere omtalt, at få muligheden for at være sig selv og blive set i øjenhøjde på GM (Jens 56; Sofie 23). Hos begge elever fremgår det, at de har opnået en følelsen af at blive anerkendt for den person, de er, og det de kan. GM giver således eleverne mulighed for at være sig selv og udvikle sig selv i en positiv retning med den hjælp, de hver især har behov for. Hertil kan tolkes, at eleverne opnår anerkendelse i den *private sfære*, som ifølge Honneth (2006) er afgørende for, at eleverne kan udvikle en selvtillid og evne til at indgå i intersubjektive forhold (2006:11-12,142-143). Ud over anerkendelsen i den private sfære opnår eleverne gennem den sociale interaktion med de andre elever *solidarisk anerkendelse*. Det fører til, at eleverne opnår en følelsesmæssig tillid til at præstere noget, ved at de bliver en del af fællesskabet på GM (2006:163). Det kan tolkes som afgørende for de unges udvikling, hvis de på sigt skal have en reel mulighed for at kunne leve op til den politiske beskæftigelsesmålsætning.

I forlængelse af ovenstående må fremhæves, at flere informanter har oplevet, at anerkendelsen på de respektive værksteder kan virke utroværdig, hvorved det også kan opleves som mangel på anerkendelse. Anders er et godt eksempel herpå:

"SB: Ja, men hvad så, hvis du har lavet en opgave rigtig god? Siger de så også til dig, at det var godt?"

AN: Jaa.. Nogle gange så gør de faktisk. Nogle gange så føler jeg ikke, de gør.

SB: Okay. Så det kunne der godt være noget mere af?

AN: Jaa, og andre gange så føler jeg bare, det er bare noget fake de siger for... for at vinde min tillid. Nogle gange så har jeg det sådan.

SB: Okay. Så du føler ikke, at det er rigtigt, det de siger?

AN: ... Nja, nogle gange hvis man siger, jeg er god til et eller andet, så siger jeg bare; Ja, ja, det skal du jo sige for pokker! Så det er fordi, jeg tænker sådan, du kan jo godt lade være med at fedte over for mig, for fanden!"
(Anders 186-191).

Ifølge Anders fremstår anerkendelsen således utroværdig og ikke oprigtig. Dette underbygges af flere af informanterne, som giver udtryk for, at anerkendelsen gennem rosen kan virke overdrevet, hvormed det praller af på dem (Trine 287-290; Lasse 209-216; Stefan 229-238; Mette 127; Feltnotat 5). Dette kan tolkes som problematisk i forhold til at skulle sikre, at eleverne opnår en tillid til omverdenen, hvor de skal have opbygget en tro på, at de hver især har uudnyttede ressourcer, hvorigennem de kan bidrage med noget til samfundet. Det kan derfor også betragtes som et problem i forhold til beskæftigelsesindsatsen og den helhedsorienterede indsats på GM, som skal bringe borgerne nærmere arbejdsmarkedet. Således kan det ses som en nødvendighed, at der i den helhedsorienterede indsats fokuseres på, at borgerne løbende inddrages og opnår selvindsigt i eget forløb, hvilket også understøttes af kontanthjælpsreformen (BM 2013a). Herigennem kan de unge opnå en følelse af at blive taget seriøst, hvor der bliver lyttet til dem, og de bliver anerkendt for deres ressourcer, fremfor at fokus rettes mod de manglende ressourcer. Dette er, som tidligere omtalt, også et område, som GM har fokus på i indsatsen.

Problematikken kan endvidere ses i sammenhæng med Goffmans pointe (2014) om, at hvis en *optræden* skal være en succes, er det nødvendigt, at *publikum* har troen på, at det fremførte er oprigtigt (2014:110). Det kan herudfra tolkes, at selvom det må antages, at værkstedslederne har en oprigtig intention om at anerkende eleverne, så formår de ikke altid at fremføre det således, at eleverne finder det troværdigt.

Det kan resultere i, at eleverne opfatter det som en form for 'fake' anerkendelse, der bliver modtaget negativt. Dette kan skyldes flere aspekter, som eksempelvis at mange af de unge tidligere er blevet svigtet og dertil kommer med en lav grad af selvværd og tro på egne kvalifikationer og ressourcer (Goffman 2014:112). Dette kan også forstås ud fra *rolle*-begrebet, hvor de unge muligvis er 'låst fast' i en bestemt opfattelse af sig selv, hvormed det også kan være svært for dem at modtage anerkendelsen fra *publikum*, i form af værkstedslederne (2014:70).

I forlængelse heraf er det nødvendigt at forholde sig kritisk til, om GM bliver for overbeskyttende over for de unge. Her kan der være en risiko i, at de unge gøres 'dummere', end de er, hvorved de unges ressourcer og potentialer ikke udnyttes for at hjælpe dem videre. Det kan også resultere i, at GM kommer til at fremstå som en form for beskyttet og "parallelt arbejdsmarked". Hermed kan stedet kritiseres muligvis at komme til at fejle med SØV-aspektet, da der skabes større distance mellem eleverne og det ordinære arbejdsmarked.

Faglig udfordring eller ej?

"Jeg kan godt lide at få en udfordring" - Silas

I det følgende tages udgangspunkt i undersøgelsesspørgsmålet, som lyder: *Hvorvidt og hvilken betydning har det for borgerne, om der opleves faglig udfordring i hverdagen?* Belysningen af undersøgelsesspørgsmålet skal give indsigt i, om den tidligere omdiskuterede rummelighed på værkstederne kan have konsekvenser i forhold til om borgerne føler, at de bliver tilstrækkeligt fagligt udfordret, og om de oplever en tilpasning i forhold til deres individuelle behov.

Empirien afspejler, at hverdagens arbejdsopgaver og deres indhold på de respektive værksteder har betydning for borgerne. Hertil fortæller Mette nedenstående:

"Jeg synes, at nogen gange har det været lidt meget det sammen, og det er så derfor, jeg går kold. Jeg kan godt lide, at det er noget forskelligt, man laver. Så synes jeg, det bliver røvsygt og gider ikke lave det. Så kan jeg godt finde på bare at sidde og kigge på, hvad det er, de andre laver..." (Mette 47).

Citatet viser, at det har betydning for Mette, at der er variation i arbejdsopgaverne, og at manglende variation i arbejdet har konsekvenser for hendes arbejds motivation. I forlængelse heraf blev det gennem

den deltagende observation tydeligt, at der er stor forskel på, hvordan eleverne bliver udfordret på de forskellige værksteder, da det skal være tilpasset den enkeltes behov. Hertil oplever flere af eleverne, at arbejdet ofte kan blive kedeligt, da det er ensformigt uden den store afveksling i arbejdsopgaverne (Bente 85; Jens 30, Sofie 47; Silas 75-77; Trine 52-56; Sune 31; Anton11).

Endvidere er det dog væsentligt, at der i empirien også ses eksempler, som er modstridende med ovenstående empiriske fund, hvor eleverne oplever at blive fagligt udfordret. Et eksempel på dette er i GV-Køkkenet, hvor vi observerede, at eleverne blev sat til de mere 'grove' opgaver som eksempelvis at skære og skrælle grøntsager (Feltnotat 12-13). Det kan umiddelbart synes som ensformige og ikke så udfordrende opgaver. Bente fortalte dog hertil, hvordan hun gør det udfordrende i dagligdagen ved at sætte sig forskellige mål for hele tiden at effektiviserer sin egen indsats og blive bedre til at udføre opgaven, hvilket kokkene i GV-Køkkenet bakker op omkring og hjælper eleverne med (Bente 323-333).

Gennem den deltagende observation i GV-Køkkenet blev vores forforståelser herigennem udfordret i forhold til, hvad der anses som 'acceptabelt' at sætte eleverne til af arbejdsopgaver. Vi kom med en forforståelse af, at hvis en elev stod i flere timer, flere gange om ugen og eksempelvis skrællede gulerødder, kunne det ses som tegn på manglende faglig udfordring (Feltnotat 11-12). Gennem observationerne og eleven Bentes oplevelser er vi dog blevet bevidste om, at eksempelvis det at skrælle gulerødder kan gøres til en faglig udfordring for eleverne, hvorigennem det også er muligt for dem at udvikle sig.

På baggrund af ovenstående kan der dog alligevel rettes et kritisk blik mod, om det er muligt på GM, under de givne rammer, at holde trit med borgernes meget individuelle behov. Hvis ikke eleverne oplever at blive fagligt udfordret i dagligdagen på GM, kan det muligvis få forskellige konsekvenser. Eksempelvis kan det være med til at demotivere eleverne, jf. eksemplet med Mette, i forhold til deres udvikling og dét at få mere erhvervserfaring. I forlængelse heraf argumenterer Michael Münchow (2012) for, at den manglende motivation er problematisk i forhold til, når der arbejdes med borgere, som står uden for arbejdsmarkedet. Han påpeger, at motivationen har en væsentlig betydning for, hvordan den enkelte borger håndterer sin situation, og derved også hvordan de kommer videre og bliver rustet til arbejdsmarkedet (2012:178). Herudfra kan tolkes, at den manglende faglige udfordring, som eleverne kan opleve på GM, kan være medårsag til, at elevernes udvikling stagnerer, hvis ikke deres motivation opretholdes i dagligdagen.

En anden del af problematikken kan være, at eleverne ikke opnår tilstrækkelig anerkendelse af deres ressourcer og kunnen. Her er det dog vigtigt at tilføje, at det gennem empirien også viser sig, at eleverne

på den anden side eksempelvis får opbygget sociale relationer indbyrdes på værkstederne. Hertil er spørgsmålet derfor, om der reelt skal og bør stilles flere krav til eleverne på GM, eller om eleverne bliver udfordret tilstrækkeligt på andre områder, hvorved de opnår en udvikling overordnet set, hvor forskellige forhold spiller ind.

Et andet væsentligt empirisk fund i forhold til den faglige udfordring er mødet med eleven Lone. Vi blev indledningsvist fortalt af værkstedslederne, at Lone er en 'solstrålehistorie', da hun har udviklet sig rigtig meget på GM (Feltnotat 11). Gennem interviewet med Lone finder vi ud af, at hun har været på GM i 5 år på nuværende tidspunkt. På den baggrund kan der sås tvivl om, om Lone reelt repræsenterer en 'solstrålehistorie', da det er vores tolkning ud fra både observationsstudierne samt interviewet med hende, at der muligvis ikke er tale om progression men nærmere stagnation i hendes tilfælde. Lone fremhæver selv, at hun godt er klar over, at kokkene er glade for hende, og hun fremstiller sig selv som nærmest uundværlig i GV-Køkkenet. Hertil er det væsentligt at tilføje, at Lone er et eksempel på, at flere af eleverne ikke fremstår så reflekterende omkring egen situation og arbejdssevne, hvilket dog muligvis bare ikke ligger til deres natur (Lone; Feltnotat 13).

I forlængelse af ovenstående kan Goffmans *rolle*-begreb (2014) benyttes til at diskutere Lones udvikling ud fra, hvilken rolle hun *spiller* på GM (2014:19). Ud fra ovenstående kan der argumenteres for, at Lones *optræden* kan ses i tråd med det, som Goffman omtaler som, at individet fremstiller sig på en bestemt måde for andres skyld (2014:67). Herudfra kan diskuteres, om Lones optræden og fremstilling af sig selv er med til at sætte begrænsninger op for hendes udvikling. På den anden side påpeges det, at når individet forsøger at fremstille sig selv lidt bedre end det reelt er, kan det være grundlag for, at individet netop kan udvikle sig (2014:82).

Herudfra kan tolkes, at Lones situation er tvetydig. På den ene side opnår hun nemlig også en følelse af anerkendelse gennem den *solidariske sfære* afspejlet ved kokkenes begejstring for hende og hendes udvikling. På den anden side kan der argumenteres for, at Lone ikke formår at udvikle sig selv og sine færdigheder i særlig vidt omfang, fordi hun er fastlåst i sin rolle og derved den bestemte optræden. Samtidig kan det, at hun fremstiller sig selv bedre, end hun reelt er, muligvis skabe grundlag for en potentiel udvikling. I forlængelse heraf kan der dog rettes et kritisk blik mod, hvorfor Lone har været på GM i 5 år. Set ud fra vores oplevelse og forståelse ville hun muligvis kunne blive udfordret mere ved at komme væk fra GM og arbejde i eksempelvis en kantine. Det er derfor nødvendigt at holde sig for

øje, at GM ikke må blive en 'sovepude', ved at eleverne fastholdes. GM med de socialøkonomiske rammer skal derimod være et springbræt for eleverne til at komme nærmere uddannelse og/eller beskæftigelse.

Betydningen af relationerne i hverdagen

"Bare sammenholdet sådan, alle er med i sådan..." - Bente

I det følgende tages udgangspunkt i undersøgelsesspørgsmålet, som lyder: *Hvilken værdi tillægger borgerne de sociale relationer på Grennessminde?* Relevansen af dette forstås på baggrund af Andersen (2007), som pointerer, at relationer både til lærere og andre elever kan være af afgørende betydning for de unges oplevelse af forløbet (2007:55). Dette giver anledning til at få større indblik i, hvad det betyder for eleverne og deres udvikling at indgå i de sociale relationer på værkstederne på GM.

Relationen til personalet på Grennessminde

Gennem empirien har det vist sig, at borgerne tillægger den daglige kontakt med henholdsvis værkstedslederne og kontaktpersonerne stor værdi. Mette fortæller i den forbindelse følgende:

"... jeg har meget svært ved at komme ned i det gode humør, og det påvirker værkstedet. Hun [værkstedslederen] kommer til mig om morgen, så hun ved allerede, at jeg skal have ekstra hjælp, eller de skal lade mig være. Men hvis jeg sidder, og hun kan se det, så kommer hun hen og hjælper og sådan noget, og spørger hvad det er, der driller. Nogen gange har jeg fået lov til at køle af og træk vejret eller gå ud og trække lidt frisk luft. Så jeg er klar til at lave lidt igen." (Mette 45).

Det har således betydning for Mette, at der er en støttende person i form af personalet på GM, når hun har en dårlig dag. Gennem interviewene og den deltagende observation fremgår det i den forbindelse tydeligt, at det har en afgørende betydning for eleverne, at værkstedslederne udviser oprigtig interesse for, hvem de er hver især og tilbyder den støtte og hjælp, som de har brug for (Trine 189-200; Mette; Feltnotat 10). Det underbygger den tidligere problematiserede pointe med den 'fake' anerkendelse, hvor det på baggrund af empirien understreges, at personalets anerkendelse af eleverne som individer skal fremstå oprigtig, da den ellers vil være uden eller af negativ betydning for de unge.

Empirien afspejler endvidere, at flere af informanterne har haft specielt behov for den støttende relation fra de ansatte. Det har eksempelvis været i forhold til at skulle ændre på elevernes tidligere vaner og skabe gode rammer for hverdagen. Anton fortæller i den forbindelse følgende: *"Det første lange stykke tid i praktikken, det første halve år, der kunne jeg jo ikke finde ud af at stå op. Der ringede han [kontaktpersonen] jo til mig om morgenen og vækkede mig."* (Anton 221). Dét, at der har været en voksen, som har givet Anton et ekstra skub, har også været af betydning for, at Anton i dag er kommet videre ud i ordinær beskæftigelse, hvor han er blevet ansat på sit tidligere praktiksted.

Relations-arbejdet kan i forlængelse heraf tolkes som bestående af en vifte af mange differentierede elementer, som tilsammen har til hensigt at styrke eleverne i at kunne agere og håndtere hverdagen og et eventuelt arbejde. Denne fokusering i indsatsen med udsatte unge fremhæves af Pedersen m.fl. (2014) som værende en kombination af både relations-arbejdet samt den helheds- og ressourceorienterede tilgang. Argumentationen for dette er, at de stærke relationer mellem udsatte unge og voksenprofiler spiller en afgørende rolle i forhold til at kunne styrke de unges selvtilid og derigennem deres tro på egne ressourcer (2014:9).

Gennem den deltagende observation er vi blevet bekendte med, at den stærke relation til værkstedslederne ikke kun tager udgangspunkt i at være den støttende voksenprofil, som lytter, forstår samt anerkender eleverne og deres behov. Det er også essentielt, at de ansatte formår at sætte grænser og fremstå som gode rollemodeller, som eleverne kan spejle sig i for herigennem at lære, hvordan de skal agere i samfundet (Feltnotat 3-18). Mette er et eksempel på en tidligere elev, som har bibeholdt kontakten til én af sine tidligere værkstedsledere samt kontaktperson, som hun har kunnet gå til med små og store udfordringer i hverdagen (Mette 29-37):

"... jeg har haft rigtig mange skift med sagsbehandlere oppe fra kommunen af, og det er træls, at man skal lære en ny at kende hele tiden ... Alexander [kontaktpersonen] har været der, og Maiken fra Væksthuset hende har jeg altid kunne snakke med. Det har været et specielt forhold hende og jeg. Så det har været rart at kunne gå til hende." (Mette 33).

Det interessante ved Mette er, at selvom hun er stoppet på GM for år tilbage, fastholder hun stadig kontakten med Maiken, hendes værkstedsleder fra Væksthuset, hvilket er en støtte, som er af stor betydning for hende i hverdagen (Mette 35). Det kan også forstås i lyset af, at Mette fortæller, at hun

gennem sin opvækst har manglet stabile voksenkontakter. Pointen underbygges endvidere af størstedelen af informanterne, som tillægger relationerne stor værdi, hvor forholdet til værkstedslederne og kontaktpersonerne for mange af de unge er afgørende for deres oplevelse af forløbet på GM. I nogle tilfælde har det hertil også konkret betydning for livet uden for GM's rammer, som eksemplet med Mette afspejler.

Ovenstående understøttes af Andersen (2007), som påpeger, at de socialt udsatte unge ofte knytter særligt stærke relationer til de ansatte. Det kan være en specifik person eller i nogle tilfælde flere voksenprofiler, som kommer til at stå som 'milepæle' i den unges tilværelse (2007:47). Hertil tydeliggøres, at det er meget forskelligt, hvad der fremgår som essentielt i forhold til dette i de unges fortællinger, hvilket bl.a. skyldes de unges forskellige baggrunde, og hvilket behov de har for at kunne udvikle sig (Andersen 2007:48-49). I forlængelse heraf peger Pedersen m.fl. (2014) på, at relationerne mellem de udsatte unge og de ansatte er et grundelement i indsatsen, hvortil følgende understreges: *"Empowerment-tilgangen bygger på en ressourceorienteret tilgang, udvikling af mestringsstrategier og en stærk relation mellem de unge og de professionelle eller de frivillige."* (Pedersen m.fl. 2014:7).

På baggrund heraf kan der argumenteres for, at kontakten og relationen til de ansatte udgør et vigtigt element i indsatsen for de unge og deres udvikling på vejen mod den politiske beskæftigelsesmålsætning. Her er støtten, forståelsen og indsigten over for de unge central, men også dét at kunne sætte grænser og være et godt forbillede for de unge, der skal lære at bære sig i samfundet, er centralt.

I forhold til de nære relationer, som knyttes mellem de ansatte og unge, kan det problematiseres, om der kan være en fare forbundet med dette, når de unge afslutter deres forløb på GM. Det risikerer muligvis at blive et 'tilbageslag' for de unge, hvis ressourcerne ikke er der til at fastholde den støttende kontakt fra personalets side. Hertil kan der peges på et behov for mere efterværn og opfølgning på den unge, således at indsatsen heller ikke risikeres at blive tabt på gulvet.

Endvidere kan relationsarbejdet dog fremhæves som én af styrkerne ved SØV-aspektet på GM, set ud fra at der er mulighed og ressourcer til i højere grad at tage det sociale ansvar over for borgerne. Hertil er det dog nødvendigt at være bevidst om, at der også kan være en fare forbundet med, at relationerne kan vægtes forskelligt fra elev til elev, da det afhænger af de ansatte. Samtidig giver det dog mulighed for, at de ansatte kan indgå i de nære relationer med eleverne, som har ekstra behov for dette.

Relationerne og det sociale fællesskab mellem de unge

Relationerne og fællesskabet mellem de unge er kommet til udtryk på forskelligvis gennem empiriindsamlingen. Det har hertil vist sig tydeligt, at relationerne og fællesskabet eleverne imellem har en essentielt betydning for deres forløb på GM. Bente fortæller eksempelvis, hvordan hun tidligere var meget negativt indstillet over for alt og alle, hvor hun nu i stedet glæder sig til at komme op og ud af sengen, idet fællesskabet og det at GM tager hånd om hendes særlige behov, betyder meget for hende (Bente 125-141). Hun fortæller følgende omkring sammenholdet på GM:

"Bare sammenholdet sådan, alle er med i sådan. Selvfølgelig har vi nogle grupper. Det har alle skoler selvfølgelig jo, ikke. Man snakker med nogle bedre end andre. Men det er bare det, at det kan godt være måske, man snakker med dem her bedre end andre. Men man holder ikke dem ude her. Selvfølgelig må de være med i samtalen. (...) prøver med at få folk med ind i samtalerne, hvis de ikke er. Hvis de bare sidder alene." (Bente 341).

Citat fra Bente afspejler rummeligheden på GM, som eleverne har fokus på i det daglige, hvor sammenholdet og det ikke at holde nogle ude anses som væsentligt. I forlængelse heraf fortæller et flertal af eleverne, at de oplever et godt sammenhold på GM, hvilket også har stor betydning for dem i hverdagen (Bente; Carl; Daniel; Jens; Lone; Stefan; Sune; Silas; Trine). Dog er det ikke alle eleverne som oplever, at det sociale fællesskab har så stor betydning i det daglige. Eksempelvis fortæller Lasse, at han i stedet er meget fokuseret på det faglige med afsæt i hans ønske om på sigt at komme i mesterlære som smed (Lasse 264).

På baggrund af ovenstående kan tolkes, at eleverne gennem de sociale relationer har mulighed for at opnå anerkendelse gennem den *private sfære* (Honneth 2006). Dette forstået ud fra, at der kan opstå nære relationer og venskaber blandt eleverne, som kan være med til at underbygge eller opretholde den fundamentale selvtillid, som eleverne i forskellig grad har fået med fra deres primærrelationer (2006:11). Dertil kan de ved at indgå i et fællesskab på GM og herigennem opleve accept for, hvem de er, og hvad de kommer med, få styrket deres selvværdsættelse (2006:12).

Som tidligere omtalt har flere af eleverne bl.a. oplevet mobning (Bente 345; Trine 296; Daniel 343), hvorfor det har været afgørende for dem at føle, at de bliver inkluderet og accepteret på GM. Dette kan sammenholdes med resultaterne fra undersøgelsen, *På vej mod arbejdsmarkedet* (Andersen 2007), hvori det fremhæves, at de sociale relationer eleverne imellem udgør et væsentligt udgangspunkt for de unges

personlige udvikling. Herigennem kan de unge bl.a. føle, at de bliver accepteret for, hvem de er og ikke længere betragtes som eksempelvis anderledes og mindreværdige, hvilket stemmer overens med vores empiriske fund. Dermed kan relationerne til de andre elever og betydningen heraf også komme til at række langt ud over selve skoleopholdet (2007:55-59).

Der ses dog også enkelte eksempler i empirien på elever, som ikke føler, at de passer ind på GM, hvilket tilsvarende har betydning for deres generelle trivsel. Eksempelvis sammenligner Anders forløbet på GM med sit tidligere ophold på en efterskole:

”... For at sige sandheden, som den er her. Jeg kunne bare bedre lide stedet [efterskolen], og jeg kunne bedre lide fagene. Sådan at der var mange forskellige blandede fag, man kunne lave. Og der var også meget idrætsfag. Og så havde jeg også mange flere drenge og pigevenner, jeg kunne snakke med og være sammen med hver eneste dag. I timerne og i pauserne og så også i fritiden. Plus at jeg... havde det sjovere sidste år, og jeg var positiv hele tiden. Og jeg synes alting var, gik perfekt. Og jeg synes også dem, jeg gik sammen med sidste år og hængte ud med, jeg passede mere sammen med dem.” (Anders 197).

Anders har således ikke fået opbygget de samme nære relationer til de andre elever på GM, som da han tidligere gik på efterskole. Dette er tydeligvis noget, som præger Anders i hans hverdag. Hermed er det langt fra givet, at alle elever nødvendigvis ’passer ind’. For på trods af den store rummelighed og måske til dels også på grund af dette, er det en meget sammensat gruppe af elever.

På den baggrund kan også rettes et kritisk blik mod, om GM muligvis tager for mange elever ind med særlige behov i forhold til, hvad de kan overkomme. Dertil kan påpeges, at det er nødvendigt, at man på GM med beskæftigelsesindsatsen er bevidst om egen situation og retning. Dette for at det ikke risikerer at ende som en ”aktiveringsfabrik”, hvor der udelukkende tages elever ind af økonomiske årsager. Hertil kan GM kritiseres for en manglende erkendelse af at, til trods for SØV-aspektet kan de ikke nødvendigvis rumme alle udsatte unge på én og samme tid. Som beskæftigelsesindsats kan de dermed blive nødt til yderligere at konkretisere, hvilken målgruppe de specifikt ønsker at fokusere på. For at opnå succes på de erhvervsrettede værksteder på GM er det således nødvendigt også at stille sig kritisk over for, om deres tilbud passer på den enkelte unge, jf. eksemplet med Anders, for herigennem at sikre kvaliteten af indsatsen.

I forlængelse af ovenstående er det væsentligt at understrege, at selvom GM kan kritiseres i forhold til, om deres målgruppe er for bred, så har empirien tydeliggjort, at GM har formået at skabe en 'tryk verden' for ikke bare nuværende men også tidligere elever gennem *Livsværnet*. Det er en form for klub-aften, som afholdes en gang en månedligt (Feltnotat 15-18). Hertil fortæller flere tidligere elever, at det betyder meget for dem at kunne holde den sociale kontakt vedlige gennem Livsværnet og bare *komme lidt væk fra hverdagen* og ud blandt andre unge (Mia 117-129; Mette 145). Dertil er det på baggrund af observationerne, til to af disse aftener, vores forståelse, at Livsværnet udgør en vigtig ramme og afsæt for mange af de tidligere elevers sociale liv og netværk. Efter endt skoleophold er det således for mange af borgernes vedkommende fortsat GM og de tidligere venner herfra, som udgør en stor del af deres omgangskreds (Feltnotat 15-18). Hertil kan det ud fra Goffman (2014) tolkes, at Livsværnet, og GM som helhed, repræsenterer et *backstage*-område for også de tidligere elever. Her har de mulighed for at droppe facaden og dét at skulle forsøge at leve op til samfundets konstante krav og forventninger. I stedet kan de være sig selv og opleve at blive accepteret og anerkendt for, hvem de er bag *facaden* (2014:145-146).

Der kan videre argumenteres for, at Livsværnet netop muliggøres i kraft af SØV-aspektet, da der heri-gennem, på baggrund af de ekstra sociale ressourcer, kan tilbydes disse klubaftner for tidligere elever. Dette antager vi som værende en succes, eftersom vi gennem observationerne har fået en forståelse af, at det har stor betydning for mange af de tidligere elever, hvor der også ses eksempler på elever, som deltager, selvom de sluttede deres forløb for mere end 20 år tilbage (Feltnotat 17).

Afrunding

Gennem ovenstående analysedel har vi rettet fokus mod, hvad borgerne oplever at få med af udbytte gennem deres forløb på GM. Det skal ses ud fra det perspektiv, at beskæftigelses- og aktiveringsindsat-serne ofte har været kritiseret for ikke at være virkningsfulde i praksis.

På baggrund af vores analyse har det vist sig, at der både kan ses styrker og udfordringer ved indsatsen på GM. Her har synergien mellem den praktiske og sociale læring, herunder samarbejdet, vist sig vigtig i forhold til, at størstedelen af eleverne kan mærke en positiv udvikling hos sig selv. Dette forstået ud fra, at de oplever at få et personligt udbytte med, hvor de gennem de erhvervsrettede arbejdsopgaver også kan få opbygget en tro på egne ressourcer. Hertil viser de sociale relationer til dels værkstedslederne

samt eleverne imellem at have værdi for elevernes dagligdag på stedet og dermed også for det samlede udbytte og oplevelse af forløbet. Dog er det ikke alle elever, som nødvendigvis føler, at de 'passer ind' under GM's rammer og tilbud. Det skal forstås ud fra, at der er tale om en meget sammensat målgruppe, hvori der altså også hviler en udfordring for GM i forhold til, hvor mange forskellige elever de formår at omfavne.

I forlængelse heraf kan der stilles spørgsmål ved, om man gennem de erhvervsrettede værksteder formår at sikre den enkelte elev tilstrækkelig faglig udfordring, da de unge kommer med meget forskellige udgangspunkter. Dette kan være et problem set i forhold til, hvis beskæftigelsesindsatsen på den måde risikerer at fremstå formålsløs for de unge, hvis udvikling derfor også kan stagnere.

En anden central kritik, som har rejst sig gennem analysen, omhandler den 'fake' anerkendelse, som eleverne kan opleve, når værkstedsledernes ros ikke fremstår oprigtig. Hermed kan eleverne komme til at tage afstand fra, hvad der skulle have været en anerkendelse, hvilket kan få konsekvenser for deres motivation og bevægelse mod beskæftigelse.

Gennem SØV-aspektet og GM's tilgang i beskæftigelsesindsatsen kan eleverne siges at få nogle essentielle ting med sig gennem forløbet, som er af betydning for deres udvikling og håndtering af hverdagslivet. Dog melder sig også nogle udfordringer i forhold til indsatsen, som må være centrale for GM at fokusere på. Således er det netop centralt, at der bliver lyttet til borgerne og deres forståelser for at kunne sikre, at beskæftigelsesindsatsen viser sig virkningsfuld.

Analysedel 3: Arbejdets betydning og vejen mod den politiske beskæftigelsesmålsætning

På baggrund af belysningen i analysedel 1 og 2 vil fokus i følgende analysedel blive rettet mod borgernes oplevelse omkring arbejdets betydning og deres vej mod den politiske beskæftigelsesmålsætning. Én ting er dog den politiske målsætning - et andet centralt perspektiv må være de unges egne ønsker og drømme i forhold til uddannelse og arbejde. Hertil fremhæver Landsforeningen Ligeværd (Andersen 2007), at ligegyldigt funktionsniveau må retten til beskæftigelse gælde alle samfundets borgere. Således skal unge med særlige behov også have mulighed for at udfolde deres kompetencer og potentialer til gavn for både den enkelte og samfundet (2007:12).

Borgerne som medarbejdere

"Jeg kalder det for arbejde" - Carl

Med det politiske fokus på, at borgerne først og fremmest skal rykkes nærmere uddannelse og beskæftigelse, er det centralt, om denne tilgang i indsatsen med det socialøkonomiske som ramme kan gøre en forskel set ud fra borgernes perspektiv. På den baggrund belyses følgende undersøgelsesspørgsmål: *Hvordan oplever borgerne, at den erhvervsrettede tilgang på værkstederne har betydning for dem i forhold til deres udvikling mod den politiske beskæftigelsesmålsætning?*

Set ud fra SØV-aspektet, som præger rammerne på GM, spiller den erhvervsrettede tilgang en central rolle i indsatsen målrettet de unge med særlige behov (Grennessminde 2015b, c). Dette afspejles også blandt informanterne, hvoraf langt de fleste betragter dét at gå på GM som et arbejde, som eksempelvis Carl udtrykker det: *"Selv når jeg siger, hvad det er for noget til mine venner; Jah, jeg skal tilbage til arbejdet! Du går jo stadig i skole, ikke? Bob bob, jeg kalder det for arbejde. Selv hvis jeg gik i skole, jeg skal på arbejde."* (Carl 422). Carl er et klart eksempel på, at de unge betragter det som arbejde at være på GM, fordi de indgår i den daglige produktion på værkstederne. Hertil fortæller Carl: *"Men hvis man gik i skole for, at man skulle have lektier for og lære matematik og sådan noget, så ville jeg sige skole. Helt klart!"*. (Carl 424). For mange af eleverne hviler deres skelnen mellem skole og arbejde således i, at de på GM ikke oplever den traditionelle skoleundervisning med lektier osv. I stedet oplever de at indgå på en arbejdsplads. Hertil er der

nogle enkelte elever, som reflekterer over og er bevidst om, at det i udgangspunktet er en STU, mens de dog oplever det som arbejde i praksis (Bente 223; Jens 117,189; Trine 160).

Dét, at de unge betragter det som arbejde, kan tolkes som en central succes for GM og SØV-aspektet, da det netop er lykkedes at skabe en indsats, som minder om reel beskæftigelse for de unge. Herigennem kan de potentielt udvikle sig på anden vis på baggrund af erhvervsperspektivet, end det muligvis ville være tilfældet med de kommunale beskæftigelsesindsatser. Hermed understøttes også pointen fra Würsching (2012:20) om, at der med SØV kan være tale om en ny form for socialt arbejde og 'nyttigt indspark', da de netop kan agere socialt innovativt i beskæftigelsesindsatserne.

Betydningen af, at det for de unge fremstår som et reelt arbejde frem for klassisk skoleundervisning, kan sammenholdes med Cabis kortlægning (Pedersen m.fl. 2014). Heri fremhæves, at mange af de unge har uheldige skoleerfaringer bag sig, som det også er tilfældet med mange af vores informanter. Derfor kommer de ofte med en manglende tro på egne evner samt erfaring og viden om, hvad det vil sige at have et arbejde. Derfor kan de unge ved at komme ud og være en del af en 'rigtig' arbejdsplads opleve at blive en del af et fælleskab, hvormed de kan blive inspireret og motiveret ved at kunne prøve sig selv af i en praktisk sammenhæng (2014:8).

På den baggrund er der også gennem de seneste år kommet øget fokus på, at erhvervslivet kan være et centralt springbræt til uddannelse eller beskæftigelse, som tidligere omtalt, hvilket også afspejles i GM's indsats for de udsatte unge (Grennessminde 2015b).

I forlængelse af ovenstående blev betydningen af, at de unge indgår i en daglig produktion på værkstederne med afsæt i det socialøkonomiske, understreget i analysedel 1. Herigennem blev det tydeligt, at for langt de fleste af de unge har det stor betydning, at de indgår i et arbejdsfællesskab, hvor de kan bidrage med noget meningsfuldt, da der på flere værksteder produceres til eksterne kunder. Hertil er begrebet medansvar relevant i forhold til borgernes oplevelse af den erhvervsrettede indsats på værkstederne. I den forbindelse udtrykker de fleste af informanterne en form for medansvar i forhold til arbejdet, hvilket også må ses i forlængelse af, at der foregår en reel produktion. Flertallet fortæller således, hvordan de får tildelt, føler og tager medansvar i det daglige arbejde på værkstederne, hvor flere eksempelvis selv tager initiativ i forhold til arbejdsopgaverne og hjælper andre elever, hvis de ikke har helt styr på det (Bente 291-311; Carl 230-242; Daniel 262; Jens 211-215; Lasse 83-93; Lone 111-113; Sofie 65; Silas 93; Trine 84-94). Eksempelvis fortæller Lasse følgende:

"Jamen, nu ved Hans og Jacob godt, at jeg godt kan lave stort set det meste på værkstedet, så det er nok mere mig, der får en opgave, der skal produceres ud til kunderne. F.eks. der er en kunde, der skulle have fire borde-bænke-sæt, så skal der laves otte sider, og der skal skæres jern. Jeg bliver sat til at skære jern, og jeg skal f.eks. skære det ud, stable det, finde ud af på en tegning, hvor hulerne skal bores, og hvor det skal svejses sammen. Det har jeg inde i hovedet." (Lasse 117).

I takt med, at eleverne udvikler sig på værkstederne, som det eksempelvis er tilfældet med Lasse, oplever de at få tildelt mere ansvar fra værkstedslederne, hvormed en følelse af medansvar i forhold til arbejdet og produktionen kan blive opbygget.

I den forbindelse ses det hos Lasse og Carl, som begge er 3. års elever, at der kan opstå en form for hierarki mellem de forskellige årgange af elever. Det kan forstås som at i takt med, elevernes 'anciennitet' vokser på værkstederne, føler nogle også en større grad af ansvar i forhold til arbejdet. Det kommer eksempelvis til udtryk gennem ovenstående citat samt ved, når de ældre elever irettesætter og bliver irriterede over de yngre i forhold til udførelsen af arbejdet, som Carl udtrykker i det følgende:

"... Når jeg ser nogle lærere, elever der for eksempel småskændes eller småpjatter midt i arbejdstiden, og Jakob og Hans ikke er der, så synes jeg godt, de kan vente med det til pausen. For når arbejdet skal gøres, så skal arbejdet gøres. De kan pjatte i pauserne. Ikke midt i arbejdstiden" (Carl 236).

Carl udtrykker således en ansvarsfølelse og bevidsthed omkring, hvordan man bør gebærde sig på en arbejdsplads, hvorfor han også kan finde på at irettesætte de andre elever (Carl 238). Det er ligeledes tilfældet med nogle af de andre ældre elever (Lasse 111,266; Stefan 222).

Denne sociale organisering mellem eleverne kan tolkes ud fra Goffmans begreb om *hold* (2014), der betegner en gruppe individer, som samarbejder om at fremføre en enkelt rutine (2014:119). Værkstederne kan herudfra siges at udgøre hold, hvor deltagerne, i form af eleverne, lærer, hvordan det foregår på en arbejdsplads, hvor man er gensidigt afhængige af hinanden i produktionen. Selvom der ikke er et fysisk *publikum* tilstede, i form af eksempelvis kunder, er der nogle normer, som skal overholdes, for at opretholde en bestemt *facade* i forhold til, hvordan det fungerer på en arbejdsplads. I den forbindelse kan det ses, at elever, som har været flere år på værkstedet, går ind og tager et specielt ansvar som en form for *instruktører*. De kan forsøge at irettesætte og få de andre holddeltagere, som er længere nede i 'hierarkiet', til at makke ret, således at de ikke spolerer holdets *optræden*, i form af arbejdsrutinerne,

med en upassende adfærd (Goffman 2014:117-121,133-134). På den baggrund kan eleverne siges at stå for en gensidig oplæring af hinanden til arbejdsmarkedet, specielt når det kommer til ansvarsfølelse, gennem den sociale organisering på værkstederne.

Når eleverne begynder at udvise og opleve dette ansvar omkring det daglige arbejde, kan det også tolkes som, at de går fra at være elever til i højere at opfatte sig selv som medarbejdere. Dette kan jävnføres med den tidligere omtalte pointe, hvor Bredgaard m.fl. (2011b) fremhæver 'den unge som medarbejder' som en virksom mekanisme i beskæftigelsesindsatser med afsæt i erfaringerne fra en socialøkonomisk café. Ved at de unge er med til at drive den daglige produktion, får de bl.a. opbygget en ejerskabsfølelse samt en form for konkret erhvervserfaring, som det også afspejles gennem ovenstående. Dertil vægtes det, som på GM, at de unge lærer at møde stabilt og får det basale kendskab til de regler og normer, som er på en arbejdsplads (2011b:7,49-52), hvilket netop underbygger vores empiriske fund.

Set i relation til den ændrede selvopfattelse hos eleverne, som begynder at føle sig som medarbejdere, kan der også forme sig en begyndende opbygning af en arbejdsidentitet. Betydningen af opbygningen af en arbejdsidentitet må forstås i lyset af, at arbejdet udgør et markant domæne i det danske samfund (Brinkmann 2009:91; Paludan-Müller 2012:133-135). Det afspejles bl.a. i det politiske fokus på beskæftigelsesområdet samt samfundsretorikken omkring ledige, der, som tidligere omtalt, også påvirker de unge. Dette fokus kan tolkes som havende betydning for, hvorfor det for flertallet af informanterne netop er vigtigt at understrege, at de ser det som arbejde at være på GM. Dertil påpeger stort set alle eleverne, at de fremadrettet ser arbejde for sig. Trine fortæller eksempelvis følgende: *"... hvis jeg får et arbejde, vil det betyde meget, at jeg selv ved, hvordan man tjener penge, så det hele ikke bliver meget; jeg får bare det og det om måneden, for jeg er jo på kontanthjælp nu."* (Trine 362). Herudfra kan tydes en bevidsthed om de forventninger og krav, som hviler i samfundet omkring beskæftigelse, hvorfor det for Trine samt mange af de andre unge har stor betydning at komme ud og bevise, at de kan og vil tjene deres egne penge. For andre af eleverne står det også centralt at have noget at stå op til om morgenen, som eksempelvis Mia udtrykker på følgende vis: *"Jamen, det betyder jo, at jeg har noget at stå op til om morgenen og ikke bare sidder derhjemme og keder mig. Jeg kan godt lide at komme ud blandt unge og arbejde, og have en god dag og have noget at stå op til."* (Mia 161). Hos Mia og flere af de andre unge hviler således et stort ønske om at have noget at stå op til med et arbejde. Herudfra kan tolkes, at det muligvis også har haft betydning for de unge på et mere overordnet plan at indgå i det daglige arbejde på værkstederne. Endvidere kan det

siges at afspejle den tilgang til arbejdet, som hviler i samfundet generelt. Arbejdet anskues som noget, der er med til at give livet mening, hvorfor det for mange også synes meningsfuldt at knytte sin identitet til arbejdet, hvormed vi også definerer os selv og andre i forhold til netop arbejdet (Brinkmann 2009:91; Paludan-Müller 2012:133-135). Derfor kan det komme til at fremstå afgørende, at eleverne gennem den erhvervsrettede tilgang bliver forberedt på og gennemgår en udvikling, der peger mod beskæftigelse. Herigennem kan de også få formet en bestemt identitet ved den begyndende tilknytning til og forståelse for arbejdsmarkedet.

Når identiteten bindes op på arbejdslivet, som i dag er præget af en høj grad af foranderlighed, hvilket fordrer en høj grad af omstillingsparathed og evne til løbende at udvikle sig, kan der dog ifølge Brinkmann (2009) melde sig nogle essentielle problemer. Langt fra alle, heriblandt de socialt udsatte unge, er således i stand til at følge med kravet om bl.a. den konstante selvudvikling, den livslange læring samt det voksende tempo i arbejdskulturen (2009:100-102,111).

Netop presset på det ordinære arbejdsmarked er flere af de unge også bevidste om. Jens udtrykker hertil følgende: *"... arbejdsgiver tænker kun i kroner og øre, så han har ikke tid til at fortælle mig det de 8 gange, han har kun tid til 4 gange, så de skal holde øje med mig hele tiden, og det har de ikke penge og tid til. Så derfor ... er jeg her."* (Jens 54). Selvom eleverne oplever, at det har en betydning for dem og deres udvikling at indgå i den erhvervsrettede indsats, så melder der sig altså en problematik i forhold til, når eleverne skal videre ud i det 'virkelige arbejdsliv'. Jens er således reflekterende omkring de udfordringer, der hviler her.

I forlængelse heraf påpeger Brinkmann (2009), at der er behov for at tænke i alternativer og andre tilværelsesidealer, hvor der kan være plads til en anden rummelighed og tilgang med andre former for meningsfuldhed i arbejdslivet end fokuset på fleksibilitet og udvikling (2009:100-102,111,116). Det kan jävnføres med det voksende fokus på SØV som en mulig løsning på rummelighedsproblemet på arbejdsmarkedet. Herigennem kan der muligvis blive ressourcer til i højere grad at inkludere socialt udsatte, som kan have svært ved at leve op til den stærke "funktionsduelighedsnorm", der foreskriver, at alle medarbejdere skal præstere arbejde på et nogenlunde højt og stabilt niveau (Thuesen m.fl. 2013:13,42).

Dette kan også ses som en 'nødvendighed', hvis det i større omfang skal lykkes de unge med særlige behov at finde fodfæste på arbejdsmarkedet. Hermed kan en meningsfuld arbejdsidentitet hos de unge muligvis også først for alvor blive anlagt og den politiske beskæftigelsesmålsætning vise sig succesfuld.

På vej mod arbejdsmarkedet - ønsker og drømme versus realiteter

"Hvis jeg får et arbejde, vil det betyde meget..." - Trine

På baggrund af en pointe fra Katznelson m.fl. (2015) samt Rådet for socialt udsatte (2015), som understreger, at de unge har et ønske om at komme i uddannelse eller arbejde trods deres komplekse udfordringer, findes det relevant at belyse følgende undersøgelsesspørgsmål: *Hvordan tegner borgernes ønsker og drømme sig for fremtiden set i forhold til de realiteter, de står overfor?*

Betydningen af at få et arbejde eller komme i uddannelse

Gennem empiriindsamlingen har det vist sig tydeligt, at det for langt de fleste informanter har stor betydning at tage en uddannelse eller få et arbejde, når de er færdige på GM (Anne 194; Anders 239-241; Carl 504; Trine 220). Dog ses stor adspredelse i forhold til, hvor konkrete elevernes ønsker for fremtidig uddannelse/arbejde er. Bente fortæller i den forbindelse følgende: *"Så regner jeg med, først skal jeg tage konditoruddannelsen. Og så mens jeg søger lærerplads til konditoruddannelsen, så tager jeg... grundforløbet som cater, så jeg bare ikke sidder derhjemme..."* (Bente 427). Bente er meget målrettet omkring, hvordan hun vil indfri drømmen om at tage konditoruddannelsen, og hun har dertil overvejet, hvordan vejen til uddannelsen skal foregå. Dog kan der stilles spørgsmål ved, hvorvidt der i praksis er sammenhæng mellem hendes ønsker og de realiteter, som hun står overfor.

Dét, at de unge gerne vil i arbejde efter GM, har ligeledes vist sig centralt i flere af deres fortællinger. Det indebærer dog ikke nødvendigvis nogen konkretisering af, hvad arbejdet eventuelt kan bestå af. Silas udtrykker hertil følgende: *"Jeg tænker at få et arbejde, det kunne være meget fedt at se, om jeg kunne klare det. Det er en udfordring."* (Silas 206).

På baggrund heraf kan tolkes, at de unge forbinder det at tage en uddannelse eller få et arbejde med at være en del af deres selvudviklingsproces. For de unge er det at have et arbejdsliv, jf. tidligere pointer, forbundet med at have noget at stå op til, økonomiske fordele, socialt samvær med andre i hverdagen, og desuden kan det være med til at udvikle deres arbejdsidentitet. Dette understøttes af Katznelson m.fl. (2015), som fremhæver, at uddannelse og arbejde i høj grad handler om identitetsarbejde frem for blot den klassiske tankegang omkring lønarbejde. Endvidere argumenteres for, at de udsatte unges ønsker og drømme er udtryk for en længsel efter normaliteten og dét at blive fuldgældig medborger i samfundet (2015:64). Hertil argumenterer Brinkmann (2009) for, at arbejdet spiller en central rolle for langt de fleste, hvilket både indbefatter dem, som står inden for og uden for arbejdsmarkedet (2009:91-

94). I forlængelse heraf påpeger Paludan-Müller (2012), at de socialt udsatte, som er ekskluderet fra arbejdsmarkedet, i mange tilfælde oplever en følelse af meningsløshed, hvor de ikke kan bidrage med noget i samfundet, hvilket kan medføre en manglende identitetsfølelse (2012:133-134).

Hos eleverne melder sig også andre faktorer i forhold til det at få et arbejde eller uddannelse, som eksempelvis hos Stefan, der fortæller: *"... jeg ville jo sådan set helst på teknisk skole, ikke. Men på grund af de har lavet det dér om, så man skal have dansk og matematik, så har jeg faktisk mistet lysten til at komme på teknisk skole..."* (Stefan 304). Stefan har, som tidligere nævnt, store vanskeligheder med sine dansk- og matematikfærdigheder, hvilket har medført en manglende tiltro hos ham, på at han vil kunne gennemføre teknisk skole for derefter at blive maskintekniker, som han drømmer om (Stefan 284).

Denne problematik kan ses i tråd med Katznelson m.fl. (2015), som fremhæver, at der figurerer mange formelle krav i samfundet omkring eksaminer, kompetencer, mødestabilitet, omstillingsparathed mv. (2015:67). Hertil argumenteres for, at udsatte unge står over for en ambivalens i forhold til deres ønske om at tage en uddannelse, samtidigt med at samfundets krav og forventninger til den enkelte borger kan gøre det vanskeligt (2015:72). Eleverne på GM kan hermed siges at stå i en form for 'krydspres', hvor de arbejder for at udvikle sig og blive mere selvhjulpne gennem de erhvervsrettede værksteder. Samtidig skal de forsøge at tilpasse sig den konstante udvikling med de øgede krav og forventningerne i forhold til at kunne agere på det ordinære arbejdsmarked eller tage en uddannelse.

Dette lægger endvidere op til et spørgsmål om, hvorvidt den selvudvikling og erhvervsrettede indsats, som GM varetager, reelt ruster eleverne til at indgå i det foranderlige samfund, eller om det i stedet risikeres, at de unge marginaliseres yderligere. Dette understøttes af Katznelson m.fl. (2015), som påpeger følgende:

"Faren er, at de strukturelle og økonomiske muligheder og pres fra kontanthjælpsreformen, den stadig hårdere konkurrence i såvel uddannelsessystemet som på arbejdsmarkedet og dertil forandringer i ungdomskulturen, hvor det almindelige i stigende grad bliver at skulle efterstræbe det perfekte, i stedet fører til, at marginaliseringen af i forvejen udsatte unge tager til." (Katznelson m.fl. 2015:14).

Herudfra kan tolkes, at det må være en central opgave at sikre de udsatte unges vilkår, hvorigennem en større grad af inklusion i det danske samfund muligvis kan skabes. Hvorved det undgås, at gabet mellem de udsatte unge og det ordinære arbejdsmarked samt samfundet bliver yderligere forstørret.

Praktik som mulig vej til arbejdsmarkedet

Gennem empirien tegner sig et billede af, at praktikken, som er en del af STU'en på GM, har en betydning for den enkelte elev. Dog er det ikke alle, som har positive oplevelser omkring at være i praktik, hvortil eksempelvis Lasse fortæller følgende:

"Anderledes på værkstedet og ude i praktikken, jeg er den på værkstedet der er bedst, jeg er nok den bedste derover. Jeg får lov til at lave stort set det meste... men kommer jeg ud i praktik, så kan de [praktikstedet] finde på at sige, at du kan få lov at feje, eller du går ud med skraldet. Det er forskellen på det, at jeg er ny, nu kommer jeg ned i hierarkiet og bliver den mindste i det og får lov at lave al lortearbejdet, selvom jeg faktisk kan det meste..." (Lasse 49).

For Lasse står praktikforløbene således som en negativ oplevelse, da han ikke oplever at blive anerkendt for hans kompetencer, når han kommer ud i praksis, hvilket står i kontrast til, når han er på Smedeværkstedet, hvor han får tildelt ansvar og føler sig anerkendt.

Derved kan der argumenteres for, at på trods af at GM vægter et stærkt netværk og kontakt til erhvervslivet, hvor de har 250 erhvervskontakter (Feltnotat 1-2), så er det langt fra ensbetydende med, at kvaliteten af praktikforløbene er lige gode og kompetencegivende for alle elevernes vedkommende. Dette kan problematiseres set i lyset af, at praktikforløbene udgør en væsentlig del af den beskæftigelsesrettede indsats på GM, hvor denne del vægtes højt på specielt tredje og sidste år af STU'en (Grennessminde 2015c).

I forlængelse heraf er det relevant at stille sig kritisk i forhold til, hvorvidt erhvervslivet i praksis er indstillet på samt i stand til at varetage den opgave, der følger med at have en udsat ung ansat på særlige vilkår. Det må anses som værende essentielt for at kunne sikre en vellykket inklusion af de udsatte unge på det ordinære arbejdsmarked.

Denne problematik kan ses i tråd med Goffmans *rolle*-begreb (2014), hvorudfra de unge kan siges at forsøge at spille en rolle, som hidtil er blevet anerkendt som troværdig på GM. Når de kommer ud i praktikforløbene, som det ses med eksempelvis Lasse, formår de dog ikke at tilpasse rollen og deres nye

optræden til de nye omstændigheder og forventninger i erhvervslivet, hvormed der vil opstå et misforhold, ifølge Goffman (2014:82).

På den baggrund er det nødvendigt også at stille kritisk i forhold til indsatsen på GM, eftersom det netop er deres ansvar at ruste eleverne til praktikken og arbejdsmarkedet. Dette underbygger endvidere den tidligere rejste kritik om, at GM kan fremstå som en 'lukket' og isoleret verden.

Som tidligere omtalt argumenterer Pedersen m.fl. (2014) for, at praktikforløbene har en afgørende betydning for de unges motivation, engagement samt troen på egen ressourcer. Derudover påpeges, at praktikken i nogle tilfælde giver anledning til en fastansættelse eller læreplads for de unge, hvilket kan være en motivationsgivende faktor for den enkelte (2014:8). Men hvis elever som Lasse ikke oplever disse succesoplevelser gennem praktikforløbene, må det antages at kunne få konsekvenser for deres udvikling. Dette forstået ud fra, at mødet med erhvervslivet dermed kan virke kompliceret og uoverkommeligt.

Endvidere er det dog vigtigt at påpege, at der forekommer variation i informanternes oplevelser omkring praktikforløbene. Således er der også, som tidligere omtalt, eksemplet med Anton for hvem praktikken i sidste ende førte til en fastansættelse. Herved kan der argumenteres for, at praktikforløbene på den ene side kan give eleverne håb om at komme i beskæftigelse samt konkret erhvervserfaring. På anden side kan GM's samarbejde med erhvervslivet vise sig som en barriere, hvor eleverne oplever ikke at "være gode nok" til arbejdsmarkedet, hvilket kan få negativ indflydelse på de unges selvtillid og troen på egne ressourcer videre i livet.

I forlængelse af ovenstående er det vigtigt at fremhæve et empirisk fund, som afspejler, hvordan eleverne forsøges at blive klædt på til at komme ud i praktikforløb og senere ordinært arbejde. Mette fortæller hertil: *"... de har lært mig, at når man er i praktik, skal man tage et andet ansigt på, (griner) sit pokerface, hvis man har en dårlig dag, så man lige skubber det til side, men det har været svært for mig, men jeg har gjort det, jeg kunne"* (Mette 70). Citatet fra Mette indikerer, at hun har lært, hvordan hun skal fremstå og opføre sig på en bestemt måde, når hun kommer ud på arbejdsmarkedet og i "den virkelige verden" for at leve op til de førømtalte samfundskrav.

Tolket ud fra Goffmans *rolle*-begreb (2014), er Mette et eksempel på, hvordan eleverne kan tillære sig at ændre deres rolle-karakter, så vidt det er muligt, således at deres optræden i "den virkelige verden" fremstår oprigtig og ønskværdig over for en praktik- og muligvis kommende arbejdsplads (2014:70-77).

Dog kan det problematiseres, at nogle af eleverne ikke formår at ændre og tilpasse deres optræden, hvormed praktikforløbene kan blive en skuffelse grundet misforholdet.

På denne baggrund kan det ses som en nødvendighed, at der bliver skabt dialog omkring, hvad virksomhedspraktikken skal kunne bidrage med set ud fra den politiske beskæftigelsesmålsætning, som skal føre de aktivitetsparate unge nærmere arbejdsmarkedet. Herunder skal der fokus på, hvilke behov og krav arbejdsgiverne har til målgruppen for at sikre, at den enkelte unge er blevet præsenteret samt forberedt på, hvad der forventes af den unge, samt hvad de kan forvente af praktikken eller arbejdet (Andersen 2007:87,95). Hertil må virksomhederne, som tidligere omtalt, udvise en rummelighed, hvis indsatsen skal vise sig vellykket i praksis. Ydermere kan der stilles spørgsmål ved om GM bør agere mere *frontstage* (Goffman 2014), hvis beskæftigelsesindsatsen reelt skal kunne ruste og forberede eleverne på det ordinære arbejdsmarked og samfund. Således ligger der en opgave hos GM i at sikre, at indsatsen ikke kommer til at fremstå som en for 'beskyttet verden', der kun ruste eleverne og giver tryghed indadtil ved at udgøre et *backstage*-område.

Stræben efter normalitet

I forlængelse af belysningen af de unges ønsker og drømme for fremtiden, er det relevant at fokusere på deres stræben efter normalitet samt det at skulle leve op til det krydspres, som de befinder sig i. Gennem empirien tegner sig et billede af, at størstedelen af informanterne på GM fremhæver denne stræben efter normalitet i hverdagen. Herunder er der også drømmen om at være som andre unge ved bl.a. at kunne gennemføre en ordinær uddannelse eller få et arbejde. Der er hertil flere af de unge, som tidligere har forsøgt at tage en ordinær uddannelse uden succes. Jens påpeger eksempelvis, at det er hans drøm at blive landmand, og at han startede op på grundforløbet på landbrugsuddannelsen, hvortil han fortæller:

"... Det var hårdt. Det var helt vildt hårdt, jeg skulle gange, jeg skulle læse bøgerne flere gange, det var fra jeg stod op, til jeg gik i seng. Det var hårdt fagligt; læse, læse, læse. Altså, jeg sad med nogle af lærerne til klokken lort om natten, og de prøvede at hjælpe mig. " (Jens 240).

For Jens blev grundforløbet et nederlag, da han ikke kunne gennemføre det. Han har dog ikke opgivet håbet om at blive landmand, og hans ønske er at starte forfra på grundforløbet på en ny landbrugsskole (Jens 246). Et andet eksempel er Lasse, som brænder for at komme i mesterlære som smed, hvortil

han fortæller: "... om 1 år burde jeg være udlært nu, hvis jeg startede fra starten, så kunne jeg være udlært nu. " (Lasse 165). Dette kan tolkes som, at det er svært for Lasse at acceptere situationen, som den er, og han sammenligner sin situation med, hvad der i hans øjne ville have været normalt.

I forlængelse heraf er det væsentligt at understrege, at størstedelen af eleverne er meget fokuserede på, at de ikke vil 'nøjes med' eller ende med 'bare' at sidde derhjemme. Elevernes refleksioner kan hertil tolkes som, hvor bevidste de unge er om samfundsretorikken og de politiske beskæftigelsesmål, og det er på baggrund heraf deres stræben efter normalitet kan forstås.

Denne pointe understøttes af Rådet for socialt udsatte (2015), som påpeger, at: "*De unge på kanten navigerer således imellem den yderste marginalisering og social eksklusion på den ene side og forskellige kroge i "normaliteten" i form af drømme om ordinær uddannelse, ungdomskultur m.m. på den anden side.*" (Rådet for socialt udsatte 2015:46). Citatet underbygger hermed de empiriske fund, hvorigennem det tydeliggøres, at eleverne stræber efter normaliteten, som bl.a. afspejler sig i deres ønsker og drømme om at blive en del af arbejdsfællesskabet.

På baggrund af ovenstående kan det problematiseres, om indsatsen på GM risikerer at blive et eksklusionstiltag frem for inklusionstiltag. Hertil udtrykker Jens følgende: "*Grennessminde er en lukket verden, ikke, det er helt sjovt at se at Taastrup, at der findes sådan en verden, væk fra dagligdagens problemer, væk fra politik, væk fra alt. Det er faktisk også rimelig vildt.*" (Jens 232). Det er således interessant, hvordan eleverne reflekterer over, hvordan GM fremstår i forhold til det omkringliggende samfund. Det kan sammenholdes med den tidligere pointe om, hvordan GM fremstår som en 'lukket verden', hvilket kan resultere i, at der bliver skabt større afstand mellem de udsatte unge og det ordinære arbejdsmarked og samfundet.

En anden pointe omhandler elevernes bevidsthed om kravene, der stilles på arbejdsmarkedet. Det er relevant set i lyset af, at flere elever fremhæver, at de godt kan klare et almindeligt arbejde. Silas fortæller eksempelvis, at han gerne vil have et arbejde og med hensyn til, hvor mange timer han vil kunne arbejde fortæller han: "*I hvert fald fra kl. 8.15 til en 3-4 stykker.*" (Silas 208). For Silas betyder det at få et arbejde meget, og han fortæller videre i interviewet: "... *Nogen gange sidder jeg faktisk og tænker, hvorfor jeg ikke er kommet i arbejde i stedet for at være kommet på en STU...*" (Silas 214). Dette afspejler en manglende selvindsigt i forhold til, hvad Silas mener at kunne magte kontra, hvad han i realiteten muligvis evner i

forhold til et kommende arbejde, hvilket gør sig gældende hos en stor del af informanterne. Eksempelvis fortæller Jens: *"... jeg hører ikke til her, jeg skal ud på arbejdsmarkedet, med alle de kursusbeviser og de cv'er jeg har, den livserfaring jeg har..."* (Jens 77). Flere af de unge forsøger således at signalere, at de magter de fleste udfordringer i forhold til arbejdslivet, men realiteten er dog ofte en anden (Carl 540-546; Lasse 254; Anne 194; Mette 100).

Denne manglende selvindsigt og realitet omkring elevernes egen kunnen problematiseres også i undersøgelsen *På vej mod arbejdsmarkedet* (Andersen 2007). Heri fremhæves, at hvis de unges egne forventninger til, hvad de kan bidrage med i et eventuelt job, bliver for høje, kan det ende ud med at spænde ben for eleverne. Derved kan det blive en negativ oplevelse at indgå i et arbejdsfællesskab (2007:98).

Et forsøg på at blive en del af den "virkelige verden"

En anden bemærkelsesværdig faktor af væsentlig betydning ses ved, at flere af eleverne oplever en følelse af at blive stemplet ved, at de går på GM i et STU-forløb. Jens fortæller eksempelvis, at: *"... når jeg er ude i den virkelige verden, så skal jeg overbevise en helt masse mennesker, det er helt vildt hvor meget man skal, hvordan man skal flytte grænsen hele tiden."* (Jens 60). Jens er således meget reflekterende omkring, at det er nødvendigt at bevise sit værd og sin kunnen i samfundet for at blive accepteret. Han fortæller endvidere følgende: *"... For mig selv var det et nederlag [at starte på GM], for jeg havde opbygget så meget. Og samtidig fordi jeg sagde ja til det her tilbud, lukkede der mange døre, som jeg er ved at åbne igen. Der er nogen, som jeg ikke får åbnet igen."* (Jens 36). Flere af de unges oplevelse går på, hvorvidt STU'en anses for at være en 'rigtig' uddannelse, som er kompetencegivende og derved ruste eleverne til at indgå på det ordinære arbejdsmarked. Endvidere er der flere af eleverne, som fortæller, at de ikke taler om STU'en uden for GM's rammer, fordi de oplever det som tabubelagt at være bevilget ret til at gå på en STU (Stefan 155-156; Jens 193).

Det kan i den forbindelse problematiseres, at de udsatte unge konstant bliver konfronteret med, at de skiller sig ud. Hvis de unge, som eksempelvis Jens, tilmed har en opfattelse af, at STU'en ikke anerkendes i samfundet, kan det synes svært at nå den politiske beskæftigelsesmålsætning om, at de udsatte unge skal rustes til at agere på det danske arbejdsmarked.

Katznelson m.fl. (2015) påpeger i den forbindelse, at der de senere år er kommet øget politisk fokus på de socialt udsatte unge. Dertil fremhæves, at det ikke kun er de unges udsathed og marginalisering, som har gennemgået en forandring, men ligeledes de strukturelle vilkår, der gør sig gældende for de udsatte unge (2015:13). Endvidere påpeges, at der er et manglende kendskab til gruppen af udsatte omkring;

hvem de unge er, hvilket liv de har, og hvad deres drømme er mv., hvilket ikke er noget, som vægtes specielt i samfundsdebatten (2015:14).

Dette krydspres, som borgerne konstant befinder sig i, kan på baggrund af Goffman (2014) tolkes som problematisk, idet borgernes *frontstage*-optræden ikke bliver anerkendt ud fra samfundets normer om, hvad der anses som værende en anerkendt og kompetencegivende uddannelse (2014:70-77). Hertil kan der siges at hvile en udfordring i den eksisterende samfundsretorik, som kommer til at stå i modstrid til de politiske målsætninger om bl.a. det øgede fokus på borgerinddragelsen i beskæftigelsesindsatserne.

Afrunding

Gennem ovenstående analysedel har vi fokuseret på arbejdets betydning og vejen mod den politiske beskæftigelsesmålsætning set ud fra de unges perspektiv med blik for deres ønsker og drømme.

I forhold til bevægelsen mod den politiske beskæftigelsesmålsætning viser SØV-aspektet sig essentielt, ved at de unge den vej igennem oplever indsatsen som arbejde på GM. I den forbindelse viser det sig gennem analysen, at de unge kan få opbygget en følelse af at være medarbejdere, hvor de tager medansvar i den daglige produktion. Det kan styrke de unge på deres vej mod beskæftigelse, hvorigennem en begyndende arbejdsidentitet også kan forme sig.

I forlængelse af ovenstående viser det sig gennem analysen, at de unge er meget reflekterende omkring deres situation, hvor flere føler sig 'udenfor' i samfundet. Dette skal også forstås på baggrund af, at de afspejler sig i samfundsretorikken omkring ledige samt de krav og forventninger, som stilles op. På den baggrund ses, at de unge netop stræber efter normaliteten, hvor de ser ordinært arbejde og uddannelse for sig i fremtiden. Således tillægger de arbejdet som 'det normale' stor værdi.

Hertil har den erhvervsrettede praktik vist sig at være af stor betydning for, at der kan ske en brobygning og glidende overgang mellem GM som indsats og erhvervslivet. Der melder sig dog nogle udfordringer i forhold til, om arbejdsmarkedet dels er beredt på og kan rumme de unge, som har særlige behov, hvilket må være afgørende for en vellykket indsats. Samtidig forudsætter det dog også, at GM er i stand til at forberede de unge tilstrækkeligt på at komme ud i 'den virkelige verden', hvormed indsatsen heller ikke må blive en hvilepude og fremstå som en for beskyttet, 'lukket verden'.

På denne baggrund kan opkomsten af SØV'er ses som et nødvendigt indspark i beskæftigelsesindsatserne og det sociale arbejde. Det er dog også nødvendigt at forholde sig kritisk i forhold til de problematikker, som også kan opstå med dette i forhold til håndteringen af målgruppen.

8. Metodiske efterrefleksioner

I det følgende præsenteres de metodiske efterrefleksioner på baggrund af specialets forskningsproces. Med afsæt i specialets videnskabsteoretiske position, hermeneutikken, omhandler validitetsbegrebet, at specialets undersøgelsesresultater skal fremstå velbegrundede, forsvarlige samt overbevisende i sin helhed. Hertil argumenterer Kvale & Brinkmann (2009) for, at det er afgørende, hvordan forskerens håndværksmæssige dygtighed og troværdighed fremstår løbende gennem forskningsprocessen (2009:272-274).

I nærværende speciale har casestudiet som forskningsdesign givet mulighed for at studere ”den virkelige verden” ved at få indsigt i borgernes oplevelser og fortællinger omkring, hvordan de oplever beskæftigelsesindsatsen på GM med målet om at komme nærmere det ordinære arbejdsmarked.

Det kan ses i tråd med Bent Flyvbjergs (2010) argument om, at styrken ved casestudiet netop skal findes i den konkrete, kontekstafhængige viden, da den detaljerede viden anses som mere værdifuld end forudsigende teorier og universelle begreber (2010:468). Endvidere argumenterer Flyvbjerg for, at casestudiet giver mulighed for at afdække og gå særligt i dybden med specifikke cases, som tager udgangspunkt i det virkelige livs kompleksitet og dilemmaer (2010:481-482). I forlængelse heraf er det vores vurdering, at afsættet med det kvalitative casestudie er relevant i forhold til besvarelsen af specialets problemstilling, eftersom den praksisnære samt kontekstafhængige viden i kombination sikrer og styrker de analytiske resultater (2010:465).

Dertil anses det som en nødvendighed, at kvalitetsvurderingen af specialet må tage afsæt i de rammer og forudsætninger, som vores undersøgelse er gennemført under. Hertil finder vi, at det er nødvendigt at argumentere for specialets forskningsmæssige kvalitet forud for konklusionen.

Vi er gennem forskningsprocessen blevet bevidste om, at vi har gabt over et stort sæt af empirisk data-materiale, hvor fokus har været på at kunne afdække specialets problemstilling på bedste mulig vis. Dog har vi måtte erfare, at den omfattende empiri har været en udfordring set i lyset af specialets tids- og omfangsmæssige rammer. På den baggrund er det vores vurdering, at der kan rettes kritik mod undersøgelsens validitet, eftersom rammerne har resulteret i, at det ikke har været muligt at komme helt i dybden med alle empiriske fund. Hertil er det dog vigtigt at tilføje, at det vurderes, at vi trods dette har

været loyale i forhold til de centrale empiriske fund gennem hele processen til trods for den manglende dybde.

Vi har endvidere reflekteret over, at det i begyndelsen af observationsstudierne på GM var vanskeligt for os at fastholde en forskerrolle som "ven af huset" (Kristiansen & Krogstrup 2015:187-188). Således har processen i observationsstudierne været præget af en svær balance, hvor vi som forskere har skullet sikre, at vi ikke identificerede os for meget med borgerne på GM og dermed risikerede at *go native*. Dette ville have medført en validitetsproblematik i forhold til at udføre en videnskabelig analyse. Dog blev vi hurtigt bevidste om problematikken, hvortil vi sammen bearbejdede, reflekterede og analyserede på de konkrete hændelser og observationer, hvormed der også blev lagt en anden distance til feltet (Kristiansen & Krogstrup 2015:94).

I forlængelse heraf er det vurderingen, at vores tilstedeværelse som forskere, og derved som *publikum*, kan have præget borgerne og derved forskningsfeltet. Dette er væsentlig at holde sig for øje i forhold til den validitetsmæssige betragtning af observationsstudierne. I den forbindelse finder vi, at udbyttet af den deltagende observation har været afgørende i forhold til de efterfølgende interviews med de unge. Ifølge Kristiansen & Krogstrup (2015) fungerer tilstedeværelsen i feltet som en vigtig kilde til at opnå informationer og indsigt i feltet. Refleksionerne over vores tilstedeværelse har hertil medført en bevidsthed omkring, hvordan borgerne kan have udvist en anden adfærd end normalt. Vi finder dog, at det gennem den deltagende observation er lykkedes at skabe en vigtig gensidig tillid, som kan imødekomme denne problematik (2015:190).

Vi har gennem hele processen haft for øje at vægte borgernes stemme som det essentielle. Det har hertil været vigtigt for os at sikre en god atmosfære under interviewene, hvor informanterne oplevede, at de trygt kunne fortælle om deres oplevelser, hvilket vi som forskere har været lydhøre over for. Vi forsøgte hertil at tydeliggøre, at det var deres personlige historier og oplevelser, som var interessante for os at høre om (Kvale & Brinkmann 2009:320). Vi er endvidere af den overbevisning, at udbyttet af interviewene ikke ville have været det samme, hvis vi som forskere havde stillet os mere kritiske gennem interviewene, set i forhold til den valgte målgruppe.

Grundet vores manglende erfaring som forskere med den specifikke målgruppe kan der stilles spørgsmål ved interviewudførelsens validitet i forhold til, om vi har formået at formulere og stille spørgsmå-

lene på en givtig og forståelig måde over for informanterne. I den forbindelse har vi haft en del overvejelser omkring, hvordan vi kunne have imødekommet eventuelle misforståelser ved som forskere at have spurgt mere uddybende ind til de unge i selve interviewsituationen. Dette for at få dem til at reflektere over og nuancere deres svar. På forhånd valgte vi dog at foretage to pilotinterviews for derigennem at forsøge at tilpasse vores interviewguides og få større indsigt i, hvilke mulige barrierer der kunne forekomme i interviewsituationen. I forlængelse heraf fik vi bl.a. udfordret vores forforståelser omkring, hvorvidt informanterne ville åbne op og være i stand til at reflektere i interviewsituationen. Således var der flere af de unge, som overraskede os ved at åbne meget op i løbet af interviewet, hvor de nærmest ikke var til at stoppe igen. Dette har også bidraget med nogle nye, interessante empiriske fund.

Det er ligeledes relevant at reflektere over og forholde sig til konsistensen samt troværdigheden af specialets forskningsresultater (Kvale & Brinkmann 2009:271). Med udgangspunkt i den hermeneutiske databearbejdning er fortolkning og forståelse fundamental, hvormed andre forskere ikke vil have mulighed for at genskabe samme forskningsresultater. Vi har i stedet fra start bestræbt at udlægge hele forskningsprocessen med de dertilhørende overvejelser. Ifølge Kristiansen og Krogstrup (2015) anses det hertil ikke for meningsfuldt at anvende og diskutere reliabiliteten i dataindsamlingsprocessen. I stedet er det i den kvalitative forskning netop essentielt at sikre transparens gennem forskningsprocessen (Kristiansen & Krogstrup 2015:192-193). For at øge gennemsigtigheden i specialet har vi derfor valgt at vedlægge observationsguides, interviewguides, databearbejdningsskema, transskriberinger af interviews mv. (jf. Bilagsoversigt). Herigennem er det muligt for andre forskere at få adgang og indsigt i vores samlede forskningsproces.

I selve analysen har vi vægtet at underbygge belysningerne med citater fra informanterne, som er blevet benyttet aktivt for netop at sikre, at borgernes stemme kommer tydeligt frem gennem specialets analyse. Hertil har vi lavet klare referencer, hvormed andre forskere kan "kigge os over skulderen".

Vi vurderer på den baggrund, at der er sikret høj gennemsigtighed og derved transparens gennem specialet, da kortlægningen af forskningsprocessen er udførligt beskrevet og dokumenteret løbende.

Vi finder, at der kan ses en fordel ved, at mange af specialets empiriske fund kan sammenholdes med resultater fra undersøgelser som eksempelvis Katznelson m.fl. (2015) og Andersen (2007) mv., som beskæftiger sig med samme målgruppe og område. Dette vurderer vi som værende en stor styrke, da det

er med til at understøtte og gøre analysen stærkere, samtidigt med at det bidrager med en troværdighed i forhold til vores resultater.

Casestudiet med fokus på GM kan endvidere beskrives som en typisk case med afsæt i beskæftigelsesindsatserne for aktivitetsparate borgerne under 30 år. På den baggrund vurderes det, at specialets resultater, i forhold til borgernes oplevelser omkring indsatsen, ikke nødvendigvis kun afgrænser sig til vores specifikke casestudie. Således kan vores single-casestudie muligvis danne grundlag for nogen grad af generaliserbarhed, hvor der kan tales om en overførbarehed i forhold til andre lignende SØV'er, som arbejder med samme målgruppe inde for beskæftigelsesområdet (Ramian 2012:88; Yin 2014:52). Endvidere kan overførbareheden i forhold til vores resultater ses i andre sammenhænge, hvor der fokuseres på den specifikke målgruppe (Flyvbjerg 2010:469-473).

Vi finder på baggrund heraf, at vores undersøgelsesresultater potentielt kan bidrage til nye perspektiver inden for feltet og i forhold til målgruppen.

Vi har gennem forskningsprocessen fået udfordret vores forståelser, hvormed vi er nået frem til nye erkendelser. Endvidere er vi blevet udfordret i håndteringen af det omfangsrige empiriske datamateriale i forhold til specielt databearbejdningen. Vi finder dog, at vi trods dette er kommet godt i mål med at være 'tro' mod datamaterialet, dvs. feltets aktører og deres udlægninger. Dermed har vi også holdt fast i vores udgangspunkt omkring, at det væsentlige er at få borgernes stemme frem i forskningen på området.

På baggrund af disse efterrefleksioner vil vi nedfor præsentere specialets konklusion.

9. Konklusion

Hensigten med nærværende speciale har været at undersøge, hvordan borgerne oplever at være i forløb i den socialøkonomiske virksomhed Grennessminde, og hvilke styrker og udfordringer der relaterer sig til denne beskæftigelsesindsats set ud fra borgernes perspektiv. Hermed har det været centralt for os at få borgernes stemme frem i forskningen på beskæftigelsesområdet med afsæt i den konkrete case. Fokus har i den forbindelse været rettet mod, hvad SØV'er som ny aktør i det sociale arbejde kan bidrage med i denne type beskæftigelsesindsats i forhold til den konkrete målgruppe.

Vi har i den forbindelse haft at gøre med et omfattende empirisk datamateriale, hvor der har vist sig mange pointer og perspektiver gennem de unges fortællinger. Det afspejler, at der er tale om en kompleks gruppe af unge, som kommer med vidt forskellige udgangspunkter og udfordringer, hvilket også præger deres oplevelser og fortællinger omkring forløbet.

En central pointe, der har vist sig gennem empirien, omhandler den rummelighed og accept, som borgerne oplever i deres forløb på GM. Rummeligheden skal forstås på baggrund af SØV-aspektet, hvor det gennem de alsidige erhvervsrettede værksteder muliggøres, at elevernes forskellige behov og niveauer kan tilgodeses. På baggrund heraf forstås, at der i kraft af disse rammer på GM bliver skabt et frirum i form af et *backstage*-område. Her kan eleverne 'være mere sig selv', idet de får et pusterum fra samfundets forventninger og krav.

Det socialøkonomiske har på baggrund af ovenstående vist sig som en central styrke ved GM og indsatsen. Her tegner sig på den ene side en stor force ved, at det herigennem muliggøres, at det sociale formål kan vægtes med rummeligheden gennem værkstederne. På den anden side er det essentielt for GM som SØV, at der er en forretningsforståelse, som sikrer virksomhedens overlevelse på ordinære markedsvilkår. Selvom det kan være en udfordring med balancen mellem det sociale og forretningsmæssige har det vist centralt, at kombinationen herimellem er med til at skabe en meningsfuld indsats for de unge på GM.

Den essentielle betydning af SØV-aspektet udtrykker eleverne i vidt omfang. Det viser sig specielt ved, at de i høj grad betragter det som arbejde at være på GM. Herved kan indsatsen siges at lykkes ved netop at være erhvervsrettet betragtet ud fra borgerperspektivet.

Endvidere viser det sig, at de unge i kraft af praksislæringen på værkstederne også får opbygget en tro på egne ressourcer. Desuden oplever de unge at indgå i og bidrage med noget meningsfuldt til den daglige produktion på værkstederne. Herigennem kan de bl.a. opnå anerkendelse for deres positive bidrag og kunnen fra eksempelvis kunderne. Dertil kan det at indgå i et arbejdsfællesskab skabe grobund for social anerkendelse, hvorigennem den enkelte bl.a. lærer at værdsætte egen funktion. Endvidere får eleverne mulighed for at indfinde sig i en ønsket *rolle*, hvorigennem de kan få opbygget en følelse af, at de lever op til samfundets krav og normer. Dette afspejles også i de unges oplevelser omkring medansvar, ansvarsfølelse og erfaring i forhold til at indgå på en arbejdsplads. Herigennem kan en arbejdsidentitet hos de unge også så småt forme sig gennem forståelsen for og den begyndende tilknytning til arbejdsmarkedet.

Det har ligeledes vist sig centralt hos de unge, at de oplever sig medinddraget i eget forløb på GM. Dette muliggør en større følelse af medejerskab og engagement hos de unge i indsatsen, hvorigennem der kan skabes empowerment, hvilket også kan ses i tråd med de opstillede rammer i kontanthjælpsreformen. I forlængelse af arbejdets betydning har det vist sig væsentligt, at borgerne oplever en faglig udfordring i hverdagen på værkstederne. Hertil viser det sig gennem empirien, at der både er elever, som oplever en udvikling i kraft af den faglige udfordring. Samtidigt er der dog flere, som oplever arbejdet for ensformigt og til tider kedeligt, hvormed de også netop efterspørger mere udfordring i hverdagen.

Gennem informanternes fortællinger har det vist sig tydeligt, at de unge tillægger de sociale relationer til både de ansatte og internt mellem eleverne stor betydning for deres forløb. Her tegner sig et billede af, at forholdet og relationen til de ansatte er af stor betydning for elevernes individuelle udviklingsforløb. Dog kan der også ses en udfordring i forhold til, hvordan eleverne oplever at blive håndteret i hverdagen af de ansatte. Dette viser sig eksempelvis, når eleverne oplever anerkendelsen fra værkstedslederne som 'fake'. Heri hviler en problematik omkring, om de ansatte bliver for beskyttende og gør eleverne svagere, end de reelt er. Det kan siges at afspejle en problematik angående SØV-aspektet i forhold til bl.a. socialfagligheden samt balancen med rummeligheden.

Vigtigheden af relationen eleverne imellem, som er en væsentlig faktor for deres oplevelse af forløbet, viser sig gennem informanternes fortællinger. Dette udfolder sig bl.a. ved, at de i kraft af det sociale fællesskab kan opnå en solidarisk anerkendelse, hvor de bliver anerkendt for, hvem de er og deres positive bidrag til fællesskabet.

Hertil kan ses en styrke ved SØV-aspektet, som muliggør, at GM kan tilbyde nogle rammer, hvor også tidligere elever gennem Livsværnet kan fastholde de sociale relationer. Herigennem kan de gå *backstage* ved, at de kan komme væk fra eventuelle hverdagsudfordringer og tilbage til de trygge rammer på GM.

I forhold til beskæftigelsesindsatsen på GM er det endvidere centralt, at langt flertallet af de unge fremadrettet ser arbejde for sig. Det kan bl.a. forstås på baggrund af den erhvervsrettede tilgang, hvor også erhvervspraktikken vægtes som værende af betydning for de unge. Langt de fleste af informanterne tillægger det således stor værdi at kunne tage en uddannelse eller få et arbejde, når de er færdige på GM. Hertil stræber mange af de unge efter en normalitet med afsæt i drømmen om uddannelse og arbejde. Dog kan der siges at hvile en udfordring i dette fokus, da de unge står i en form for 'krydspres' i samfundet, hvor de arbejder for at udvikle sig og blive mere selvhjulpne gennem de erhvervsrettede værksteder. Samtidigt skal de forsøge at tilpasse sig den konstante udvikling, de øgede krav og forventningerne i forhold til at kunne agere på det ordinære arbejdsmarked eller tage en uddannelse.

I forlængelse af ovenstående tegner sig en udfordring ved, at flere elever udtrykker, at de ikke taler om STU'en uden for GM's rammer, forstået ud fra, at uddannelsen kan være tabubelagt. Heri hviler muligvis nogle problemer omkring anseelsen af STU'en som en kompetencegivende uddannelse. På den måde risikerer beskæftigelsesindsatsen på GM, med afsæt i den socialøkonomiske tilgang, at blive et yderligere eksklusionstiltag frem for det tiltænkte inklusionstiltag i forhold arbejdsmarkedet.

Gennem ovenstående tydeliggøres, at vi med dette felt inden for det sociale arbejde og med målgruppen har at gøre med et komplekst og foranderligt område, hvilket også afspejles i vores resultater. Vi har dog forsøgt at omfavne noget af denne kompleksitet ved netop at fokusere specifikt på borgerne og deres stemme i forhold til beskæftigelsesindsatsens virke ud fra den specifikke case. Med belysningen af problemstillingen har der på denne baggrund vist sig flere styrker, men også udfordringer i forhold til beskæftigelsesindsatsen på GM som SØV, som vi finder er essentielle at forholde sig til, når målgruppen skal hjælpes nærmere arbejdsmarkedet og dét at blive selvhjulpne i samfundet.

Igennem belysningen har vi hermed fået åbnet op for nye perspektiver og forståelser omkring problemstillingen, hvilket var den overordnede hensigt med dette speciale.

10. Nye perspektiver og det, der ikke blev fortalt...

Løbende gennem specialets forskningsproces har vi fået åbnet op for en masse forskellige aspekter omhandlende de unge på GM og deres oplevelser. I den forbindelse har vi været nødsaget til at foretage en masse fravalg grundet dels de omfangs- og tidsmæssige rammer samt set i forhold til besvarelsen af specialets problemstilling.

Dette har bl.a. bevirket, at vi, grundet vores fokus på borgernes stemme i kombination med beskæftigelsesperspektivet, har måttet afgrænse os fra at gå nærmere ind i borgernes livsfortællinger. Det kunne dog have givet anledning til en dybere indsigt i den enkelte borgers fortællinger, oplevelser og derved dennes livssituation. Herved kunne vi have fokuseret nærmere på nogle af de empiriske fund angående eksempelvis dét, at nogle elever føler sig malplaceret på GM. I den forbindelse ville det være interessant at undersøge, hvilke barrierer det kan medføre for eleverne. Dette set ud fra, at indsatsen på GM burde være rettet mod og tilpasset den enkelte unges behov, for at kunne hjælpe dem i deres udvikling med afsæt i den politiske beskæftigelsesmålsætning.

Endvidere kunne det være relevant at fokusere nærmere på, hvilken betydning det har for eleverne samt deres motivation, hvis de føler sig malplaceret på GM. Dertil kunne GM's virke som SØV muligvis problematiseres i forhold til den helhedsorienterede beskæftigelsesindsats set ud fra, hvis der fra start er tale om et 'mismatch' for eleven.

En anden vinkel til belysningen af problemfeltet, kunne have bestået i at foretage et komparativt case-studie af GM sammenlignet med kommunale aktiveringstilbud henvendt til samme målgruppe. Dette perspektiv med borgernes stemme som bærerende element kunne have givet anledning til at undersøge, hvad det gør for borgernes oplevelse og udbytte af beskæftigelsesindsatsen, at den foregår i privat, socialøkonomiske regi kontra i det kommunale. Hertil også om der er nogen reel forskel på, hvordan borgerne oplever at blive rustet til at komme nærmere uddannelses eller beskæftigelse. I den forbindelse ville det være relevant at have fokus på borgerne, fra de starter i forløb, til de bliver udsluset til arbejdsmarkedet eller videre forløb. Dette kunne formentlig bidrage med nogle relevante perspektiver i forhold til beskæftigelsesindsatsens virke og forskellen på indsatserne.

Ligeledes kunne det have været interessant at inddrage professionssociologien med fokus på personalet på GM og deres tilgang og fortællinger omkring indsatsen. En kombination af borgernes og de professionelle perspektiv kunne eksempelvis have dannet ramme om et mere overordnet fokus på, hvordan beskæftigelsesindsatsen på GM fungerer og udfolder sig i praksis. Derved kunne perspektivet have givet anledning til bl.a. at belyse, hvilke problemstillinger indsatsen på GM står overfor samt dens virke i forhold til den politiske beskæftigelsesmålsætning. På baggrund heraf ville det også være muligt at åbne op for en mere overordnet diskussion omkring beskæftigelsesindsatser og SØV-aspektet.

Specialet har hermed løbende givet anledning til at tænke i forskellige baner, da vi har at gøre med et spændende og relevant felt i forhold til det sociale arbejde og de socialt udsatte i samfundet, som er komplekst og uden færdige løsninger eller endegyldige sandheder.

11. Litteraturliste

Andersen, A.H. (red.) (2007):

På vej mod arbejdsmarkedet – At ruste unge med særlige behov til arbejdsmarkedet

Aalborg: Aalborg Universitetsforlag

Andersen, M.L., Brok, P.N. & Mathiasen, H. (2010):

Empowerment på dansk

Frederikshavn: Dafolo Forlag

Antoft, R. & Salomonsen, H.H. (2007):

”Det kvalitative casestudium” i Antoft, R. m.fl.: *Håndværk og horisonter - tradition og nytænkning i kvalitativ metode*

Odense: Syddansk Universitetsforlag

Baadsgaard, K., Jørgensen, H., Nørup, I., Olesen, S. P. (2012):

”Fra klientorienteret arbejde til administrativt arbejde - Ændringer i den faglige praksis og kvalificering på det beskæftigelsespolitiske område” i *Tidsskrift for arbejdsliv*, 4, 1:18

Beskæftigelsesministeriet (2013a):

Aftale om en reform af kontanthjælpssystemet – flere i uddannelse og job

Lokaliseret d. 1. februar 2015

<http://bm.dk/da/Aktuelt/Politiske%20aftaler/Aftale%20om%20en%20reform%20af%20kontanthjaelpssystemet.aspx>

Beskæftigelsesministeriet (2013b):

Alle kan gøre nytte – Udspil til en kontanthjælpsreform

Lokaliseret d. 1. februar 2015

<http://bm.dk/da/Aktuelt/Publikationer/Arkiv/2013/Alle%20kan%20goere%20nytte%20-%20Udspil%20til%20en%20kontanthjaelpsreform.aspx>

Bredgaard, T., Jørgensen, H., Madsen, P.K., Rasmussen, S. (2011a):

Dansk arbejdsmarkedspolitik

København: DJØF Forlag

Bredgaard, T., Jørgensen, H.H., Madsen, R., Dahl, M.R. & Hansen, C. (2011b):

Hvad virker i aktiveringsindsatsen?

New Insight A/S og Aalborg Universitet - Center for Arbejdsmarkedsforskning og Forskningscenter for Evaluering

Brinkmann, S. (2009):

“Identiteten på arbejde - en kritik af koblingen mellem identitet og moderne arbejdsliv” i Eriksen, C.

L. (red.): *Det meningsfulde arbejdsliv*

Aarhus: Aarhus Universitetsforlag

Cabi (2012):

Socialøkonomiske virksomheders styrker, udfordringer, idéer og muligheder. Opsamling på workshop den 27/6-2012

Aarhus: CABI – Bedre arbejde til flere

Caswell, D., Marston, G., Larsen, J.E. (2010):

“Unemployed citizen or 'at risk' client? Classification systems and employment services in Denmark and Australia” i *Critical Social Policy*, 30, 384:404

Danmarks Statistik (2015a):

Statistikbanken KY01: Kontanthjælpsmodtagere efter visitation, alder og køn, i alt 16-29 årige

Lokaliseret d. 23. juli 2015

<http://www.statistikbanken.dk/KY01>

Danmarks Statistik (2015b):

Statistikbanken KY01: Kontanthjælpsmodtagere efter visitation, alder og køn, aktivitetsparate 16-29 årige

Lokaliseret d. 23. juli 2015

<http://www.statistikbanken.dk/KY01>

Egholm, L. (2014):

“Hermeneutik” i Videnskabsteori. Perspektiver på organisationer og samfund

København: Hans Reitzels Forlag

Eskelinen, L. & Olesen, S.P. (2010):

Beskæftigelsesindsatsen og dens virkninger set fra kontanthjælpsmodtagernes perspektiv

København: AKF, Anvendt Kommunal Forskning

Flyvbjerg, B. (2010):

“Fem misforståelser om casestudiet” i Brinkmann, S. & Tanggaard, L.: Kvalitative metoder – en grundbog

København: Hans Reitzels Forlag

Gadamer, H. G. (1999) [1960]:

“Forståelsens historicitet som det hermeneutiske princip” i Gulddal, J. & Møller, M. (red.): Hermeneutik – en antologi om forståelse

København: Gyldendal

Goffman, E. (2014):

Hverdagslivets rollespil

Frederiksberg: Samfundslitteratur

Goli, M. (2012):

“Beskæftigelsespolitikken mellem struktur og konjunktur”. i Goli, M. & Hansen, L. (red.): Beskæftigelsespolitik og socialt arbejde - i teori og praksis

København: Hans Reitzels Forlag

Grennessminde (2015a):

Grennessmindes målgruppe

Taastrup: Grennessminde

Lokaliseret d. 14. maj 2015

<http://www.gminde.dk/malgruppe/>

Grennessminde (2015b):

Socialøkonomi

Taastrup: Grennessminde

Lokaliseret d. 16. maj 2015

<http://www.gminde.dk/socialokonomi/>

Grennessminde (2015c):

STU - fra fravær til selvværd

Taastrup: Grennessminde

Lokaliseret d. 16. maj 2015

http://gminde.dk.linux38.unoeuro-server.com/wp-content/uploads/2013/07/STU_uddybende_tekst.pdf

Gulddal, J. & Møller, M. (red.) (1999):

”Fra filologi til filosofi – introduktion til den moderne hermeneutik” i *Hermeneutik – en antologi om forståelse*

København: Gyldendal

Honneth, A. (2006):

Kamp om anerkendelse

København: Hans Reitzels Forlag

Højberg, H. (2009):

”Hermeneutik - Forståelse og fortolkning i samfundsvidenskaberne” i Fuglsang, L. & Olsen, P.B. (red.): *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne. På tværs af fagkulturer og paradigmer*, 2. udg.

Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag

Jensen, T. P. & Andersen, H.L. (2012):

Virker aktivering for udsatte unge? En vidensopsamling om effekten af beskæftigelsesindsatser rettet mod udsatte unge

København: KORA

Jepsen, A.L. & Madsen, S.O. (2010):

“Om at foretage kvalitative interviews” i Vøxted, S.: *Valg der skaber viden - om samfundsvidenskabelige metoder*

København: Academica

Katznelson, N., Jørgensen, H.E.D. & Sørensen, N.U. (2015):

Hvem er de unge på kanten af det danske samfund? Om hverdagsliv, ungdomskultur og indsatser der gør en positiv forskel

Aalborg: Aalborg Universitetsforlag

Kristiansen, S. (2007):

“Etik og feltarbejde - udfordringer og dilemmaer i sociologisk praksis” i Antoft, R. m.fl.: *Håndværk og horisonter. Tradition og nytænkning i kvalitativ metode*

Odense: Syddansk universitetsforlag

Kristiansen, S. & Krogstrup, H.K. (2015):

Deltagende observation, 2. udg.

København: Hans Reitzels Forlag

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009):

Interview - introduktion til et håndværk, 2. udg.

København: Hans Reitzels Forlag

Larsen, K. (2009):

“Observationer i et felt - nogle muligheder og udfordringer” i Hammer, O. m.fl.: *Refleksiv sociologi i praksis*

København: Hans Reitzels Forlag

Larsen, S. (2009):

“Virksomhederne og de socialt udsatte” i Brandt, P. m.fl. (red.): *Udsat for forståelse - en antologi om socialt udsatte*

København: Rådet for socialt udsatte

Marselisborg Praksisvidencenter (2011a):

Vidensopsamling. Eksisterende viden om ledige unge under 30 år

Aarhus

Marselisborg Praksisvidencenter (2011b):

Hvad virker i indsatsen for ledige unge under 30 år? Anbefalinger til indsatsen

Aarhus

Murakami, A. (2012):

“Tilgange i det beskæftigelsesrettede sociale arbejde” i Goli, M. & Hansen, L. (red.): *Beskæftigelsespolitik og socialt arbejde - i teori og praksis*

København: Hans Reitzels Forlag

Münchow, M. (2012):

“Motivation for forandring” i Goli, M. & Hansen, L. (red.): *Beskæftigelsespolitik og socialt arbejde - i teori og praksis*

København: Hans Reitzels Forlag

New Insight A/S (2013):

En effektiv beskæftigelsesindsats for udsatte borgere

København

Paludan-Müller, L. (2012):

“Arbejdets betydning og identitet” i Goli, M. & Hansen, L. (red.): *Beskæftigelsespolitik og socialt arbejde - i teori og praksis*

København: Hans Reitzels Forlag

Pedersen, J., Nissen, B., Hansen, A. & Fenger, M. (2014):

Ungeindsatser. Kortlægning af eksisterende og relevante indsatser med job- og uddannelsesperspektiv for udsatte unge

Aarhus: CABI – Bedre arbejde til flere

Petersen, B. (2012):

"Socialøkonomiske virksomheder på beskæftigelsesområdet" i *Uden for nummer*, 25, 13:4-9.

København: Dansk Socialrådgiverforening

Ramian, K. (2012):

Casestudiet i praksis, 2. udg.

København: Hans Reitzels Forlag

Rendtorff, J.D. (2010):

“Case-studier” i Fuglsang, L. m.fl. (red.): *Teknikker i samfundsvidenskaberne*

Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag

Rådet for socialt udsatte (2015):

Årsrapport 2015

København

Thuesen, F. m.fl. (2013):

Socialøkonomiske virksomheder i Danmark – Når udsatte bliver ansatte

København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

Torring, J. (2004):

Det stille sporskifte i velfærdsstaten. En diskursteoretisk beslutningsprocesanalyse

Aarhus: Aarhus Universitet

Udvalget for socialøkonomiske virksomheder (2013):

Anbefalingsrapport fra Udvalget for socialøkonomiske virksomheder

Udvalget for socialøkonomiske virksomheder

(UVM) Ministeriet for børn, undervisning og ligestilling (2015):

Ungdomsuddannelse for unge med særlige behov (STU)

Lokaliseret d. 15. juli 2015

<http://www.uvm.dk/Uddannelser/Anden-uddannelse-og-undervisning/Ungdomsuddannelse-for-unge-med-saerlige-behov>

Vækstcenter for socialøkonomiske virksomheder (2014):

Grennessminde giver udsatte unge en uddannelse

København: Socialstyrelsen

Lokaliseret den 17. februar 2015

<http://socialvirksomhed.dk/om/cases/socialokonomiske-virksomhedscases/grennessminde/grennessminde-giver-udsatte-unge-en-uddannelse-1>

Würsching, B. (2012):

"Socialøkonomiske virksomheder - derfor er de vigtige at forstå" i *Uden for nummer*, 25, 13:4-9.

København: Dansk Socialrådgiverforening

Yin, R.K. (2014):

Case Study Research – Design and Methods, 5. udg.

USA: Sage Publications, Inc.

12. Bilagsoversigt

Se vedlagte USB-stick for bilag.

Bilag, diverse:

Bilag 1	Samarbejdsaftale med Grennessminde
Bilag 2	Skabelon til udførelse af feltnotater – Livsværnet
Bilag 3	Skabelon til udførelse af feltnotater – Værkstederne
Bilag 4	Interviewguide til nuværende elever
Bilag 5	Interviewguide til tidligere elever
Bilag 6	Retningslinjer for transskribering
Bilag 7	Skema over databearbejdning

Feltnotater:

Feltnotat 1	Indledende møde på Grennessminde
Feltnotat 2	Indledende møde på Grennessminde
Feltnotat 3	Det økologiske Gartneri
Feltnotat 4	Det økologiske Gartneri
Feltnotat 5	Dyreholdet
Feltnotat 6	Det økologiske Gartneri
Feltnotat 7	Smedeværkstedet
Feltnotat 8	Smedeværkstedet
Feltnotat 9	Smedeværkstedet
Feltnotat 10	Smedeværkstedet
Feltnotat 11	GV-Køkkenet
Feltnotat 12	GV-Køkkenet
Feltnotat 13	GV-Køkkenet
Feltnotat 14	Elevrådsmøde
Feltnotat 15	Livsværnet
Feltnotat 16	Livsværnet
Feltnotat 17	Livsværnet
Feltnotat 18	Livsværnet

Transskriberinger af interviews:

Interview med Anders

Interview med Anne

Interview med Anton

Interview med Bente

Interview med Carl

Interview med Daniel

Interview med Jens

Interview med Lasse

Interview med Lone

Interview med Mette

Interview med Mia

Interview med Silas

Interview med Sofie

Interview med Stefan

Interview med Sune

Interview med Trine